

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

*ΠΜΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ με ειδίκευση στις ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ*

Διπλωματική Εργασία

**ΘΕΜΑ: «Η Γαλλογερμανική σχέση μετά το 1945: Διμερείς Σχέσεις,
Διεθνής Πολιτική, Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση»**

Όνοματεπώνυμο: Νικόλαος Μοσχοβίδης

Επιβλέπων Καθηγητής: Θεοδόσιος Καρβουναράκης

Θεσσαλονίκη, 2015

Copyright © 2015, ΜΟΣΧΟΒΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της μεταπτυχιακής εργασίας από το τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών δεν υποδηλώνει απαραίτητα και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος (Ν. 5343/32 αρ. 202 παρ.2).

Δηλώνω υπεύθυνα ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω, επίσης, υπεύθυνα, ότι όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δε συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

ΜΟΣΧΟΒΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	1
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Η ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ ΔΥΟ ΠΡΩΗΝ ΕΧΘΡΩΝ</u>	7
1.1 Ο Γαλλοπρωσικός πόλεμος του 1870-71 και η «νέα τάξη πραγμάτων» στην Ευρώπη	7
1.2 Μεταπολεμικές γαλλογερμανικές διευθετήσεις και ο ρόλος του διεθνούς συστήματος.....	10
1.3 Αναπροσαρμογή της γαλλικής πολιτικής: το σχέδιο Schuman και το ζήτημα του γερμανικού επανεξοπλισμού.....	15
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΜΕΝΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ</u>	23
2.1 Η ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως απάντηση στην αποτυχία της ΕΑΚ....	23
2.2 Δύο πραγματιστές ηγέτες «χτίζουν» τη γαλλογερμανική φιλία.....	25
2.3 Η εξωτερική πολιτική του de Gaulle και το γερμανικό δίλημμα ασφάλειας.	30
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Ο ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΗΜΜΑΤΑ ΜΙΑΣ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ (1969-1989)</u>	36
3.1 Η γερμανική πολιτική σπάει τα «δεσμά» της και στρέφεται «προς ανατολάς».....	36
3.2 Η ανάδειξη του «οικονομικού γίγαντα» και η αναδιάταξη της σχέσης με τη Γαλλία.	40
3.3 Η συμβολή του γαλλογερμανικού άξονα στην «εμβάθυνση» της Κοινότητας - η θέσπιση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος.	43
3.4 Το ζήτημα των πυρηνικών και η γαλλογερμανική αμυντική συνεργασία κατά τη δεκαετία του '80.	49
3.5 Η Γαλλία στο προσκήνιο – η ανάκτηση της δυναμικής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από τον Mitterand.	52

<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Η ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ</u>	58
4.1 Η αντίδραση της γαλλικής πολιτικής στα γεγονότα του 1989-90.	58
4.2 Η επίσπευση της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ως στρατηγικός στόχος αλλά και μέσο δέσμευσης της ισχυρής Γερμανίας	64
4.2.1 <i>Η πορεία προς το Maastricht και το ενιαίο νόμισμα</i>	64
4.2.2 <i>Η διεύρυνση της Ε.Ε. στην Ανατολική Ευρώπη υπό το πρίσμα της γαλλογερμανικής σχέσης</i>	71
4.3 Νέες αντιλήψεις για την ευρωπαϊκή ασφάλεια.....	75
4.3.1. <i>Οι πρώιμες προσπάθειες για ΚΕΠΠΑ και ευρωπαϊκή άμυνα</i>	75
4.3.2. <i>Η σύμπλευση Chirac-Schroeder ως μοχλός επαναλειτουργίας του γαλλο-γερμανικού άξονα</i>	78
4.4. Η βελτίωση των Ευρω-Ατλαντικών Σχέσεων και το ζήτημα της ανάδειξης του «απρόθυμου» ηγεμόνα.	83
<u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	89
Βιβλιογραφία.....	92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία έχει, ως αφετηρία, τη Γαλλική Επανάσταση του 1789. Δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και, πλέον πρόσφατα, τα γεγονότα του 1989, με την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, αποτελούν δραματικά ορόσημά της. Δεν είναι τυχαίο ότι, σε κάθε μία από τις περιπτώσεις αυτές, υπήρξε ιστορική η συμβολή μίας ή και των δύο εκ των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών Δυνάμεων και σημαντικότερων κρατών: της Γαλλίας και της Γερμανίας.

Για περίπου 80 χρόνια, από το 1870 έως το 1950, η Γαλλία και η Γερμανία καταγράφηκαν στη διεθνή συλλογική συνείδηση ως θανάσιμοι εχθροί. Από το σύστημα της εύθραυστης ισορροπίας δυνάμεων του 19^{ου} αιώνα έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και από την περίοδο της απατηλής μεσοπολεμικής διεθνούς σταθερότητας έως τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι δύο χώρες υπήρξαν ανταγωνιστές σε έναν αγώνα κατίσχυσης στον ευρωπαϊκό χώρο. Η μεταξύ τους προσέγγιση, πέντε μόλις χρόνια μετά τη λήξη του Πολέμου, αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της μετέπειτα δυτικοευρωπαϊκής ιστορίας. Η προγενέστερη αντιπαλότητά τους είχε οδηγήσει σε μια διαρκή κούρσα εξοπλισμών και σε σύγκρουση την Ευρώπη - η πρόσφατη φιλία τους έθεσε τα θεμέλια της ειρήνης και της οικοδόμησης μιας συνεχώς διευρυνόμενης Ευρωπαϊκής οικονομικής και πολιτικής κοινότητας.

Πώς όμως προέκυψε η νέα εποχή συνεργασίας ανάμεσα σε δύο κράτη με τόσο έντονο εθνικιστικό παρελθόν; Πού οφείλεται -εφόσον αποδειχθεί ότι ισχύει κάτι τέτοιο- η σταδιακή αλλά οριστική μεταβολή των εθνικών στρατηγικών στις διμερείς τους σχέσεις; Ποιος ο ρόλος του διεθνούς συστήματος και ειδικότερα του ευρω-ατλαντικού συστήματος ισχύος που εγκαινιάσθηκε με την έναρξη του λεγόμενου «Ψυχρού Πολέμου» και πώς επηρέασαν την ιδιότυπη αυτή σχέση τα κοσμοϊστορικά γεγονότα του 1989 με την γερμανική επανένωση;

Η διμερής πολιτική και διπλωματική σχέση Γαλλίας-Γερμανίας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου συγκλίνουν διαφορετικές θεωρήσεις των διεθνών σχέσεων. Η ιστορική ανάλυση των σύγχρονων γαλλογερμανικών σχέσεων, μετά το 1945, μπορεί να ιδωθεί πολλαπλώς. Καταρχήν, υπό το πρίσμα της *ρεαλιστικής ή νεορεαλιστικής* θεώρησης, η οποία ταυτίζεται με τη μελέτη των κρατών ως αυτόνομων μονάδων του διεθνούς συστήματος, που δρουν με γνώμονα τη μεγιστοποίηση του εθνικού τους συμφέροντος. Βασικό αντικείμενο μελέτης εδώ είναι η διαλεκτική σχέση κράτους και διεθνούς συστήματος και ο βαθμός επιρροής του ενός στο άλλο, στοιχεία που συνιστούν μια κλασική προβληματική της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Είναι δύσκολο, εάν όχι αδύνατο, εν προκειμένω, να εξετασθεί το ζήτημα της εξωτερικής ή διμερούς πολιτικής της Γαλλίας και Γερμανίας, χωρίς την ανίχνευση των περιορισμών ή δυνατοτήτων που προσέφερε το διεθνές σύστημα από το 1945 και μετά. Μπορεί,

περαιτέρω να ιδωθεί υπό το πρίσμα *πλουραλιστικών* θεωρήσεων και της έννοιας της *αλληλεξάρτησης*, που αποδίδουν βαρύνουσα σημασία στην απόκτηση πρόσθετων συντελεστών ισχύος στις διακρατικές σχέσεις, όπως των οικονομικών συντελεστών ισχύος, η σημασία των οποίων τείνει να υπερκεράσει την αντίστοιχη των κλασσικών συντελεστών της ρεαλιστικής θεώρησης (στρατιωτική-πολιτική ισχύς). Άμεσα συμπλέκεται με τις εν λόγω θεωρήσεις και το ζήτημα της δημιουργίας *υπερεθνικών* οντοτήτων, οι οποίες θέτουν υπό αμφισβήτηση την ουσία της παραδοσιακής εθνικής κυριαρχίας και οικοδομούνται στη βάση της ιδεολογίας του νέο-λειτουργισμού και της διάχυσης της ολοκλήρωσης μεταξύ τομέων πολιτικής. Όπως θα παρουσιασθεί στη συνέχεια, τα ζητήματα της ανάδειξης της δεσπόζουσας οικονομικής θέσης της Γερμανίας στο ευρωπαϊκό υπερεθνικό οικοδόμημα έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς συμπλέκονται άμεσα με την εξισορρόπηση της σημαντικής πολιτικής και στρατιωτικής υπεροχής της Γαλλίας, ειδικά τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Πόλεμο.

Τέλος, μπορεί να ερμηνευθεί, κατά μία έννοια¹, από τη λεγόμενη *κονστρουκτιβιστική* προσέγγιση, που θέτει στο επίκεντρο τη *διυποκειμενική αντίληψη* της εθνικής και διεθνούς πραγματικότητας, δηλαδή την αντίληψη μιας ομάδας ανθρώπων με κοινές αντιλήψεις και κοινά βιώματα, η οποία εκλαμβάνει το κράτος ως ενιαίο σύνολο με *ανθρωπόμορφα* χαρακτηριστικά, που έχει επιθυμίες, πεποιθήσεις και οράματα. Έτσι θεμελιακές αντιλήψεις, όπως το εθνικό συμφέρον, αντικαθίστανται από έννοιες όπως κοινή ταυτότητα και υποκειμενική ερμηνεία. Όπως υποστηρίζεται², τόσο ο Ψυχρός Πόλεμος όσο και η περίπτωση της Γερμανίας και της Γαλλίας, αποτελούν πεδίο εφαρμογής τέτοιων ερμηνειών, για λόγους που έχουν να κάνουν με στοιχεία, όπως η υπαρξιακή αγωνία των λαών που βίωσαν τις κρίσεις του Ψυχρού πολέμου ή η κοινή μνήμη για γεγονότα του παρελθόντος³. Ειδικά στην περίπτωση της Γερμανίας, η συλλογική μνήμη όχι μόνο αποτελεί κοινή ταυτότητα, αλλά ταυτόχρονα *δομεί* το πολιτικό σύστημα και την ίδια την εξωτερική πολιτική, με βάση το σκεπτικό ότι συγκεκριμένες ντροπιαστικές εμπειρίες του παρελθόντος δεν πρέπει να αποτελέσουν ξανά, με κανένα τρόπο, βίωμα της γερμανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας.

Παρά τις διαρκείς διακυμάνσεις στις διεθνείς συνθήκες, οι λόγοι που συνέβαλλαν στη γέννηση και συντήρηση της γαλλογερμανικής συμφιλίωσης από το 1950 και μετά παρέμειναν σταθεροί και λειτουργικοί για τις επόμενες δεκαετίες. Και οι δύο χώρες, μέχρι πρότινος εκ των μεγαλύτερων Δυνάμεων, κατέληξαν να αποτελούν

¹ Κατά την άποψη ορισμένων μελετητών, δεν μπορεί να αποδοθεί στον κονστρουκτιβισμό το status αυτόνομης θεώρησης των διεθνών σχέσεων, αλλά ο χαρακτηρισμός του ως συνόλου παράλληλων επιστημονικών προσεγγίσεων που, από τη δεκαετία του '90 κ μετά, επικρίνουν τις γνωστές θεωρήσεις, ιδίως τον πολιτικό ρεαλισμό και νεορεαλισμό, καθώς και τις διάφορες μαρξιστικές και νεομαρξιστικές τάσεις, που συνεχίζουν να υφίστανται ως αναλυτικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων. Βλ. Στεργίου, Ανδρέας, *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*. ΡΟΕΣ/Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, Αθήνα 2005, σελ. 19-24.

² Στεργίου, Ανδρέας, *όπ. π.*, σελ. 20.

³ Βλ. Carrier, Peter. The Second World War in the Memory Cultures of France and Germany, *National Identities*, 8:4, 349-366, 2006.

μέλη δεύτερης γραμμής ενός οικονομικού, πολιτικού και στρατιωτικού συνασπισμού υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. Ο συνασπισμός αυτός ήταν το ήμισυ ενός διπολικού συστήματος κρατών, όπου το άλλο μισό τέθηκε υπό την κυριαρχία της Σοβιετικής Ένωσης (Ε.Σ.Σ.Δ.). Το αίσθημα ανασφάλειας της Γαλλίας, Γερμανίας και των Δυτικοευρωπαίων γειτόνων τους, λόγω της εγγύτητας με μια δύναμη τόσο ισχυρή όσο η Ε.Σ.Σ.Δ., επέβαλλε, για μεγάλο χρονικό διάστημα αφότου ο κίνδυνος μιας Σοβιετικής επέμβασης είχε μειωθεί, την αμυντική πρόσδεση στο άρμα των Η.Π.Α., της μόνης Δύναμης που είχε τη δύναμη να εξισορροπήσει την ισχύ της Ε.Σ.Σ.Δ. στην Ευρώπη⁴.

Το δυτικό σύστημα αξιών βίωνε, επιπλέον, δύο εξίσου σημαντικές απειλές: το σοβιετικό πολιτικοοικονομικό μοντέλο, που είχε αρχίσει να επιβάλλεται δια της βίας σε όλη την ανατολική Ευρώπη και την αναβίωση του γερμανικού милитарισμού. Για λόγους που έχουν να κάνουν με την επιτυχία της πολιτικής «ανάσχεσης» (containment) της σοβιετικής επιρροής, όπως εκφράστηκε μέσω του Δόγματος Τρούμαν το 1947, οι Η.Π.Α. ενθάρρυναν με κάθε τρόπο τη δημιουργία θεσμών και δομών για την προώθηση της δυτικοευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, προκρίνοντας ακόμη και φεντεραλιστικές λύσεις (στη λογική μιας μορφής Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης). Με βάση την πεποίθηση ότι η πολιτική και δημοκρατική σταθερότητα θα προάγονταν μέσα σε ένα περιβάλλον οικονομικής ανάπτυξης και αυξανόμενου βιοτικού επιπέδου των Δυτικοευρωπαίων, η σοβιετική κομμουνιστική προπαγάνδα θα κατέρρεε. Η οικονομική ολοκλήρωση, μέσω της ίδρυσης του ΟΟΣΑ(1948), της ΕΚΑΧ (1951), των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1957), «θωράκισαν» τη Δυτική Ευρώπη, ως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, από τη σοβιετική απειλή. Ο στόχος της ανασυγκρότησης και ασφαλούς ενσωμάτωσης της γερμανικής οικονομίας στη Δυτική Ευρώπη, έλυνε και το ζήτημα του προαιώνιου «Γευτονικού φόβου»: αφενός μια συνεργαζόμενη Γερμανία δεν ήταν πλέον στρατιωτική απειλή για τους ανασφαλείς γείτονές της, ιδίως τη Γαλλία (και κατά δεύτερο λόγο τη Μ. Βρετανία) - αφετέρου η βέβαιη μελλοντική οικονομική της ισχύς θα δεσμευόταν σε ένα πλαίσιο συνεργασίας με τους δυτικοευρωπαίους εταίρους της⁵.

Για τους Γερμανούς, που κλήθηκαν για δεύτερη φορά στην πρόσφατη ιστορία τους να αναβαπτισθούν στην εκτίμηση της παγκόσμιας κοινότητας, μετά την καταστροφή που προξένησε το ναζιστικό καθεστώς, η συμμετοχή στους δυτικούς θεσμούς ταυτίστηκε με την «εξιλέωση» και τον αμετάκλητο προσανατολισμό του έθνους τους προς τη δημοκρατική Δύση⁶. Μετά την οριστική διαίρεση της χώρας και την ίδρυση της Δ. Γερμανίας το 1949, η είσοδος της τελευταίας στην Ατλαντική Συμμαχία και η ενθουσιώδης ενεργοποίησή της στις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είχε σηματοδοτήσει την επιβεβαίωση της ανεξάρτητης κρατικής της υπόστασης από τη διεθνή κοινότητα. Η συμμετοχή στη διαμόρφωση των πολιτικών

⁴ Friend, Julius W., *The Linchpin: French-German Relations, 1950-1990*. (CSIS) & Praeger, New York 1991, σελ. x.

⁵ Dedman, Martin J., *The Origins and Development of the European Union 1945-95: A history of European integration*. Routledge, London & New York 1996, σελ. 2-3, 25.

⁶ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. x-xi.

πρωτοβουλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επέτρεψε στη χώρα, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, να υπερβεί τη διπλωματική της ασημαντότητα και να αποκτήσει αυτόνομη διεθνή προσωπικότητα. Ταυτόχρονα, η προσήλωση στην οικονομία και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ως κεντρικό μέλημα όλων των κυβερνήσεων της Βόννης και κατόπιν του Βερολίνου, στην μεταψυχροπολεμική εποχή, συνεπαγόταν, πέρα από τα οικονομικά οφέλη, σχέσεις de facto ισοτιμίας με τα δυτικά κράτη, που αλλιώς θα εξέλιπαν, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του '70, αλλά και σχέσεις υπεροχής, κατά τα μετέπειτα χρόνια έως σήμερα⁷.

Για την επίτευξη, ωστόσο, των ανωτέρω, τίποτα δεν ήταν πιο σημαντικό από το να εξαιρεθεί η «προαιώνια» έχθρα με το γαλλικό έθνος και το φοβικό σύνδρομο του τελευταίου έναντι των Γερμανών, μετά τις ιστορικές εμπειρίες των προηγούμενων δεκαετιών. Το Δυτικογερμανικό κράτος, τοποθετημένο στρατηγικά στο μέσο της Ευρώπης και στα όρια σύγκρουσης του διπολικού συστήματος συνασπισμών, διακατεχόμενο από το σύνδρομο ανασφάλειας για ενδεχόμενη σοβιετοποίηση της Ευρώπης, είχε ανάγκη όχι μόνο να προσδεθεί απόλυτα στην αμερικανική πολιτική, αλλά και να επιδιώξει συνεργασία με τη μεγαλύτερη ηπειρωτική δύναμη της Ευρώπης στα δυτικά της. Η Γαλλία, από την άλλη, παρά το γεγονός ότι η πρόσληψη του εθνικού συμφέροντός της, μετά τη λήξη του Πολέμου, έθετε ως κύρια προτεραιότητα την αποδυνάμωση του γερμανικού κράτους, έχοντας να αντιμετωπίσει το ίδιο δίλημμα, μεταξύ ισχυρής Γερμανίας ή σοβιετικού κινδύνου, επέλεξε την πρώτη, εντός, όμως ενός νέου, σαφώς προσδιορισμένου γεωπολιτικού θεσμικού πλαισίου. Το πλαίσιο αυτό ταυτιζόταν με τη *γαλλογερμανική προσέγγιση*, που θα έλυνε οριστικά το ζήτημα της εκατέρωθεν απειλής και θα οδηγούσε στη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής Γερμανίας (αποτρέποντας το ενδεχόμενο μιας γερμανικής Ευρώπης)⁸. Όπως θα καταδειχθεί, η γαλλική πολιτική επιδίωξε το στόχο αυτό πολλαπλώς: μέσω θεσμικού υπερεθνικού ελέγχου των γερμανικών στρατιωτικών δυνατοτήτων (κοινή διαχείριση άνθρακα και χάλυβα και κοινή ευρωπαϊκή αμυντική κοινότητα) και προώθηση της οικονομικής συνεργασίας μέσω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Χωρίς ίχνος υπερβολής, τίποτα δεν θα ήταν εφικτό⁹, ιδίως σε σχέση με τους ανωτέρω γερμανικούς στόχους, εάν Γαλλία και Γερμανία δεν είχαν φροντίσει να συμπήξουν σταδιακά και, από το 1963, θεσμικά, με την Συνθήκη των Ηλυσίων, ένα άτυπο Διευθυντήριο που έμελλε να κυριαρχήσει στις ευρωπαϊκές εξελίξεις. Με σύμμαχο τη Γαλλία, η Γερμανία μπόρεσε να εκφέρει ουσιαστικό πολιτικό λόγο στη διαμόρφωση της Ευρώπης, ουδετεροποιώντας τις πρωτοβουλίες της μέσα από το όχημα του γαλλογερμανικού άξονα. Η λειτουργική σύμπραξη μεταξύ της γερμανικής

⁷ Στεργίου, Ανδρέας, *όπ. π.*, σελ. 14-15, 148-149.

⁸ Στεργίου, Ανδρέας, *όπ. π.*, σελ. 146.

⁹ Κατά τη ρήση του Helmut Schmidt, μετέπειτα Καγκελαρίου της Δ. Γερμανίας: «Τίποτα χωρίς τη Γαλλία..να ερχόμαστε σε διαβουλεύσεις με τους εταίρους μας σε ΕΟΚ και ΝΑΤΟ..προπαντός όμως να συμφωνούμε με τη Γαλλία», βλ. Σμιτ, Χέλμουτ, *Η Γερμανία μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και η Ευρώπη*. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1997, σελ. 284.

οικονομικής και γαλλικής στρατιωτικής (και πυρηνικής) δύναμης διευκόλυνε τόσο τον έλεγχο του γερμανικού επανεξοπλισμού, ώστε ο τελευταίος να συμβάλλει στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης, όσο και την προώθηση σημαντικών πολιτικών που, έκτοτε, καθόρισαν την ευρωπαϊκή πρόοδο.¹⁰

Η γαλλική ατζέντα, ωστόσο, ήταν πιο περίπλοκη. Επιδίωκε να εμβαθύνει την πρόσδεση της Γερμανίας σε θεσμούς, πέραν του NATO και των λοιπών αμερικανικών διευθετήσεων, προκειμένου να διασφαλίσει τη δική της μακροπρόθεσμη ασφάλεια στην περίπτωση που το ευρω-ατλαντικό σύστημα κατέρρευε· παράλληλα, στόχευε στη χαλάρωση της αμερικανικής «ηγεμονίας», που περιόριζε τη γαλλική ελευθερία δράσης. Η απόπειρα του στρατηγού de Gaulle να σφυρηλατήσει μια γαλλικά καθοδηγούμενη Ευρώπη είχε διττό στόχο: αφενός τη χειραφέτηση από τα «δεσμά» των Η.Π.Α., αφετέρου την «υπέρβαση» της Γιάλτας, την κατά το δυνατό αποδυνάμωση, δηλαδή, του διπολικού συστήματος ισχύος¹¹. Βάσει των ανωτέρω θεωρήσεων, προέκυψαν οι γαλλικές πρωτοβουλίες για την ΕΚΑΧ και την ΕΟΚ. Οι Γάλλοι πολιτικοί διέβλεπαν ότι, για την εδραίωση της εθνικής τους ασφάλειας, η χώρα τους θα μπορούσε να επιβάλλει στοιχεία οικονομικού ελέγχου στη Γερμανία, με μία στρατηγική *πραγματιστικής* επίλυσης προβλημάτων, βάσει εννοιών που είχαν γίνει το «νόμισμα» των σχέσεων Η.Π.Α.-Ευρώπης, όπως εκείνες του *οικονομικού σχεδιασμού* και της *παραγωγικότητας*.¹² Η Γαλλία διαχρονικά στήριξε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, όχι από αλτρουισμό, αλλά γιατί οι διαδικασίες της ήταν συμβατές με τα εθνικά της συμφέροντα. Όταν έτσι, στα αρχικά στάδια της οικοδόμησης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας ή στη μετέπειτα, συνεχιζόμενη έως σήμερα, διαδικασία ολοκλήρωσης, τα συμφέροντα αυτά δεν προωθούνταν, η Γαλλία απέσυρε ενίοτε την υποστήριξή της, καθιστώντας σαφές ότι κάθε βήμα προς μια ενωμένη Ευρώπη έπρεπε πρωταρχικά να αξιολογείται με όρους εθνικού συμφέροντος.

Με βάση τα ανωτέρω, η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη μελέτη των σχέσεων Γαλλίας-Γερμανίας, δίνοντας έμφαση στην επαναπροσέγγιση των δύο χωρών μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, την σημασία του γαλλογερμανικού άξονα για την οικοδόμηση της Ενωμένης Ευρώπης, αλλά και το σύγχρονο πλαίσιο σχέσεων που διαμορφώνονται μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Εκκινώντας από μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις σχέσεις πριν το 1945, την περίοδο της εχθρότητας (από το 1870) με τον γαλλοπρωσικό Πόλεμο και τη σταδιακή μετέπειτα αναπροσαρμογή της γαλλικής πολιτικής μέχρι το Σχέδιο Schuman, η ανάλυση ακολουθεί συγκεκριμένη περιοδολόγηση των γεγονότων: μια πρώτη μεταπολεμική φάση, διάρκειας δέκα ετών, όπου η Γαλλική ηγεσία επιχειρεί να επιβάλλει τη δική της ατζέντα για το μέλλον της

¹⁰ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 149.

¹¹ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. xi.

¹² Hitchcock, William I., *France Restored: Cold War Diplomacy and the Quest for Leadership in Europe, 1944-1954*. University of North Carolina Press, Chapel Hill & London 1998, σελ. 5, 10. Κατά τον Hitchcock, η στρατηγική αυτή είχε ήδη δοκιμαστεί επιτυχώς στο εσωτερικό της Γαλλίας με την εφαρμογή του Σχεδίου του J. Monnet για την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας (1946).

Γερμανίας και την ευρωπαϊκή ασφάλεια, την οποία καλείται να αναπροσαρμόσει υπό την επίδραση της έναρξης του Ψυχρού Πολέμου· μια δεύτερη φάση (1955-69), κατά την οποία η γαλλική ηγεσία, υπό τον de Gaulle, ακολουθεί μια αμιγώς εθνοκεντρική πολιτική αναφορικά με τη Γερμανία και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση· μια τρίτη φάση (1969-1989), που χαρακτηρίζεται από την οικονομική ισχυροποίηση της Δ. Γερμανίας, την παγίωση της γαλλογερμανικής συνεργασίας και τη στρατηγική Mitterrand για περαιτέρω εξέλιξη των ευρωπαϊκών θεσμών, ως μέσο ενδυνάμωσης του κύρους και του πολιτικού ρόλου της Γαλλίας. Τέλος, στη σύγχρονη φάση (1989 έως σήμερα) η μελέτη αποτυπώνει τη γαλλική αντίδραση στα γεγονότα της γερμανικής επανένωσης και την επαναδραστηριοποίηση, ιδίως από τις αρχές της χιλιετίας, του γαλλογερμανικού άξονα σε βασικά θέματα διεθνούς και ευρωπαϊκής πολιτικής. Στο πλαίσιο όλων αυτών, γίνεται συχνή αναφορά στις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στις Συνθήκες της Ε.Ε., αλλά και στο σημαντικό ρόλο της Μ. Βρετανίας, ως πολιτικού αντίβαρου στο συσχετισμό δυνάμεων των δύο χωρών εντός της ηπείρου.

Τέλος, στην τελευταία ενότητα, τα ερωτήματα αναφορικά με την περαιτέρω ισχυροποίηση της ενωμένης Γερμανίας και την ανάληψη από αυτή της πρωτοκαθεδρίας στην Ε.Ε., βάσει και των γεγονότων της πρόσφατης κρίσης στην Ευρωζώνη, εξετάζονται υπό το πρίσμα της ειδικής επίδρασής τους στη σύγχρονη λειτουργία και τις σκοπιμότητες του γαλλογερμανικού άξονα. Τελικός στόχος της εργασίας είναι η εκτίμηση του νέου ρόλου των δύο πλευρών και της δυναμικής τροπής που έχουν λάβει οι μεταξύ τους σχέσεις, σε μια απόπειρα να γίνει πρόβλεψη για το μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Η ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ ΔΥΟ ΠΡΩΗΝ ΕΧΘΡΩΝ

1.1 Ο γαλλοπρωσικός πόλεμος του 1870-71 και η «νέα τάξη πραγμάτων» στην Ευρώπη

Η λειτουργία του συστήματος κρατών στην Ευρώπη, τον 19^ο αιώνα έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, βασίστηκε στη θέσπιση, με το Συνέδριο της Βιέννης (1815), της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας (Concert of Europe), της επονομαζόμενης και «Ιερής Συμμαχίας» των Μεγάλων Δυνάμεων. Μετά την ήττα των Γάλλων, κατά τους Ναπολεόντειους πολέμους, οι νικητές του Ναπολέοντα είχαν αρκετή πολιτική διαίσθηση, ώστε να συμπεριλάβουν εξ αρχής την ηττημένη Γαλλία στο νέο σύστημα κρατών, όπου θα δέσποζε μια ολιγαρχία πέντε μεγάλων δυνάμεων: της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Αυστρίας (από το 1867 Αυστροουγγαρίας), της Ρωσίας και της Πρωσίας (από το 1871 Γερμανίας). Οι δυνάμεις αυτές σέβονταν η μία την ιδιότητα της άλλης και συμπεριφέρονταν ως υπέρτατοι εγγυητές της πολιτικής και εδαφικής τάξης στην Ευρώπη¹³. Το εν λόγω σύστημα, παρά τα επιμέρους προβλήματα συγκρούσεων (π.χ. Κριμαϊκός πόλεμος 1854-56), λειτούργησε αποτρεπτικά σε δύο επίπεδα: τόσο στην διευθέτηση των σημαντικών ζητημάτων μεταξύ των κυρίαρχων δυνάμεων (διπλωματικές διευθετήσεις) όσο και στον έλεγχο της εξάπλωσης του εθνικισμού στην Ευρώπη, που, ως πολιτικό-ιδεολογικό ρεύμα, με ρίζες στη Γαλλική Επανάσταση, «σάρωνε» τα ευρωπαϊκά κράτη κατά το πρώτο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα.

Ήταν, ωστόσο, η αφύπνιση του γερμανικού εθνικισμού και η ανακήρυξη της Γερμανικής Αυτοκρατορίας το 1871 οι παράγοντες εκείνοι που άρχισαν να κλυδωνίζουν συθέμελα το διεθνές σύστημα, θέτοντας παράλληλα την ατζέντα της ευρωπαϊκής πολιτικής για τις επόμενες δεκαετίες. Το αποκαλούμενο «γερμανικό ζήτημα» είχε θορυβήσει τις μεγάλες δυνάμεις, καθώς καθίστατο φανερό ότι, με δεδομένη τη γεωγραφική θέση και τα πολιτικά χαρακτηριστικά της, η περαιτέρω ανάπτυξη της Γερμανίας ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί, χωρίς τη διασάλευση της ειρήνης και ασφάλειας στην Ευρώπη. Ο «γερμανικός φόβος» θεμελιωνόταν, εξάλλου και στη μεταστροφή του ευρωπαϊκού εθνικισμού: ενώ μέχρι τότε ο εθνικισμός υποτίθεται ότι αποτελούσε «προοδευτικό» ρεύμα, πλέον, με την γερμανική αφύπνιση, προσλάμβανε έναν επαχθή χαρακτήρα¹⁴. Κι αυτό, γιατί, ενώ στις προηγούμενες περιπτώσεις (Βρετανίας, Ολλανδίας, Γαλλίας, Βελγίου, Ιταλίας) η εθνική συγκρότηση επιτελέστηκε από τις αστικές τάξεις των χωρών αυτών, ως μέρος της διαδικασίας πολιτικού και κοινωνικού εκσυγχρονισμού, στην περίπτωση της Γερμανίας η ενοποίηση πραγματοποιήθηκε από το αυταρχικό καθεστώς του ισχυρότερου

¹³ Στεφανίδης, Γιάννης Δ., *Ισορροπία των Δυνάμεων και Ηγεμονική Πρόκληση: Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κρατών, 1871-1945*. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 39.

¹⁴ Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Βασιίλη στο Τείχος του Βερολίνου (1789-1989), Τόμος Α΄*. Βιβλιοπωλείο της "ΕΣΤΙΑΣ", Αθήνα 2000, σελ. 273-274.

Γερμανικού κρατιδίου, της Πρωσίας, κύριος εκφραστής του οποίου ήταν ο Bismarck, μια από τις μεγαλύτερες φυσιογνωμίες του 19^{ου} αιώνα στην Ευρώπη.

Η νέα Γερμανία του 1871 διεκδικούσε την κληρονομιά της «Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους», που κυριαρχούνταν, κατά το διάστημα των περασμένων αιώνων, από τους Αψβούργους ηγεμόνες της Αυστρίας. Τον 18^ο αιώνα, η Αυστριακή εξουσία στο εν λόγω συνονθύλευμα 300 κρατιδίων, πόλεων και πριγκιπάτων είχε καταντήσει θεωρητική και αμφισβητούνταν τόσο από την Πρωσία όσο και από τον παραδοσιακό εχθρό, τη Γαλλία, για την οποία η περιοχή του Ρήνου συνδεόταν με τα «φυσικά ανατολικά της σύνορα». Είναι χαρακτηριστικό ότι, μέχρι το 1871, η λέξη «Γερμανία» αποτελούσε κυρίως μια γεωγραφική έκφραση και πολιτισμική ιδέα, κατά την αντίστοιχη σημασία της λέξης «Ευρώπη», όπως αυτή εκλαμβάνεται σήμερα, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα¹⁵.

Για τη Γαλλία, τη μεγαλύτερη δύναμη στη Δυτική Ευρώπη για περίπου 165 χρόνια (από τη 1648 έως την ήττα του Ναπολέοντα το 1813), η αποτροπή συγκρότησης ενός ισχυρού γερμανικού πόλου, δηλαδή η διατήρηση του γερμανικού χώρου σε κατάσταση διάσπασης και σύγχυσης, πήγαζε από την ανάγκη εξασφάλισης της υπεροχής, έναντι ενός γείτονα, που εάν κατάφερνε να αποκτήσει συμπαγή υπόσταση, θα ανέτρεπε την ισορροπία ισχύος. Κατά την περίοδο αυτή, χρησιμοποίησε συχνά τα Γερμανικά κρατίδια ως συμμάχους της - τα δε μικρότερα κρατίδια της Ρηνανίας ως δορυφόρους της - προκειμένου να εξισοροπήσει τους Αυστριακούς Αψβούργους. Ο ίδιος ο Ναπολέων είχε πρωτοστατήσει στην σύμπτυξη και μείωση, για λόγους αποτελεσματικότερου ελέγχου, του αριθμού των γερμανικών κρατιδίων, σε 37. Τα κρατίδια αυτά, κατά την περίοδο του Συνεδρίου της Βιέννης (1815) είχαν συστήσει (μαζί με την Πρωσία και Αυστρία) τη χαλαρή Γερμανική Συνομοσπονδία¹⁶.

Παρά τη σημαντική ισχύ της Γαλλίας, η ταχεία άνοδος της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος της Πρωσίας, ειδικά υπό την καθοδήγηση του Bismarck κατά τη δεκαετία του 1860, απειλούσε τη γαλλική στρατιωτική πρωτοκαθεδρία. Την κατάσταση είχε επιβαρύνει ήδη το καθεστώς των εδαφικών διακανονισμών του Συνεδρίου της Βιέννης, βάσει των οποίων στην Πρωσία είχε παραχωρηθεί η Ρηνανία, περιοχή ζωτικού γαλλικού ενδιαφέροντος. Η διευθέτηση αυτή είχε καταστήσει την Πρωσία το μεγαλύτερο και ισχυρότερο, πέραν της Αυστρίας, γερμανικό κρατίδιο. Πλέον της Ρηνανίας, το πρωσικό σχέδιο για ενσωμάτωση των νότιων (καθολικών) γερμανικών επαρχιών στη Βορειο-γερμανική Ομοσπονδία, θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να επιτευχθεί με μία σύγκρουση, ένα κοινό εθνικό αγώνα κατά του παραδοσιακά «επεκτατικού γείτονα», ήτοι της Γαλλίας¹⁷.

¹⁵ Badsey, Stephen, *Essential Histories. The Franco-Prussian War 1870-1871*. Osprey Publishing, Oxford 2003, σελ.

¹⁶ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 7-8.

¹⁷ Τσακαλογιάννης, Πάνος, όπ. π., σελ. 304-305.

Ο γαλλοπρωσικός πόλεμος του 1870-71, ως φυσικό επακόλουθο των ανωτέρω εξελίξεων, έληξε με τη νίκη των δυνάμεων της Πρωσίας και των συμμάχων της στα γερμανικά κρατίδια, σηματοδοτώντας το τέλος της Δεύτερης Γαλλικής Αυτοκρατορίας και, με αυτήν, το τέλος της κυρίαρχης θέσης της Γαλλίας στην Ευρώπη. Στις 18 Ιανουαρίου 1871, στην Αίθουσα των Κατόπτρων των Βερσαλλιών και λίγα μόλις χιλιόμετρα από το πολιορκημένο Παρίσι, ανακηρύχθηκε η ίδρυση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ, με την τελική Συνθήκη της Φρανκφούρτης, λίγους μήνες αργότερα (10 Μαΐου 1871), η νέα Γερμανία αποκτούσε δύο γαλλικές επαρχίες, σημαντικές για τον ορυκτό τους πλούτο, την Αλσατία και τη Λωρραίνη. Ως αποτέλεσμα, η Γαλλία, ένα από τα πρώτα εθνικά κράτη της Ευρώπης, απέκτησε καθυστερημένα αλυτρωτικές επιδιώξεις¹⁸. η εν λόγω διευθέτηση είχε προκαλέσει βαθύ πλήγμα στο γαλλικό φιλότιμο και μια μόνιμη πληγή στις σχέσεις των δύο χωρών.

Ο γαλλοπρωσικός πόλεμος επέφερε ριζικές αλλαγές στην Ευρώπη. Το κέντρο βάρους του ευρωπαϊκού συστήματος μετατοπίστηκε προς τη μεριά της Γερμανίας, προκαλώντας σοβαρή ανακατανομή ισχύος στην Ευρώπη¹⁹. Η Γερμανική Αυτοκρατορία πρόβαλε πλέον ως η ισχυρότερη και αδιαμφισβήτητη δύναμη της ηπειρωτικής Ευρώπης. Ο βασικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής του Bismarck – ο οποίος διατήρησε την καγκελαρία έως το 1890 – ήταν να διαφυλάξει, με κατάλληλους διπλωματικούς χειρισμούς, το πλεονέκτημα αυτό της χώρας του, χωρίς να προκαλέσει την αντίδραση των άλλων δυνάμεων. Δεδομένης της ουδέτερης, έως τότε, στάσης των δύο «παγκόσμιων» δυνάμεων, της Βρετανίας και Ρωσίας, προσφερόταν μια ευνοϊκή συγκυρία στον Bismarck προκειμένου να επικεντρώσει την προσοχή του στην Ευρώπη, όπου η βασική στρατηγική του συνίστατο στη διπλωματική απομόνωση της Γαλλίας²⁰. Κεντρική προτεραιότητά του ήταν ο προσεταιρισμός (αλλά και η εξάρτηση από τη Γερμανία) των ανατολικών δυνάμεων, της Ρωσίας και Αυστροουγγαρίας, προκειμένου να καταστεί ανέφικτη οποιαδήποτε σύμπηξη συμμαχίας που θα περιλάμβανε τη Γαλλία και θα επέτρεπε στην τελευταία να εκδικηθεί για την ήττα της και την απώλεια της Αλσατίας-Λωρραίνης. Το «σύνδρομο περικύκλωσης», ή αλλιώς η προοπτική μιας γαλλικής συμμαχίας που θα «εγκλώβιζε» τη χώρα και θα την εξανάγκαζε να πολεμήσει σε δύο μέτωπα, συνιστούσε το μεγαλύτερο εφιάλητη του Bismarck και, ταυτόχρονα, μια μόνιμη υφέρπουσα απειλή κατά της γερμανικής ασφάλειας, τις επόμενες δεκαετίες²¹. Για τους ίδιους λόγους, άλλωστε, ο Bismarck ενθάρρυνε και τα σχέδια του γαλλικού αποικιακού επεκτατισμού σε άλλες ηπείρους, καθώς η προσδοκώμενη, κατ' αυτό τον τρόπο, ρήξη με τη Μ. Βρετανία, τη μεγαλύτερη αποικιακή δύναμη της εποχής, θα οδηγούσε στην περαιτέρω διπλωματική απομόνωση της Γαλλίας στην Ευρώπη.

¹⁸ Στεφανίδης, Γιάννης Δ., όπ. π., σελ. 43.

¹⁹ Όπως παρατηρούσε ο οξυδερκής Βρετανός πολιτικός Benjamin Disraeli: «Αυτός ο πόλεμος αποτελεί..μεγαλύτερο πολιτικό γεγονός απ' ότι η Γαλλική Επανάσταση..Ούτε μια συνιστώσα στην άσκηση της εξωτερικής μας πολιτικής που θεωρούσαμε δεδομένη ισχύει πλέον..Η ισορροπία δυνάμεων έχει καταστραφεί ολοσχερώς..», Lowe, John, *The Great Powers, Imperialism and the German problem, 1865-1925*. Routledge, London & New York 1994, σελ. 40.

²⁰ Τσακαλογιάννης, Πάνος, όπ. π., σελ. 315.

²¹ Lowe, John, όπ. π., σελ. 44.

Οι ανωτέρω απόπειρες της γερμανικής πολιτικής, σε συνδυασμό με την προϊούσα εντυπωσιακή οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη της Γερμανίας έναντι της Γαλλίας²² (που εύκολα μπορούσε να μεταφραστεί σε στρατιωτική ισχύ, απειλώντας να ανατρέψει την ισορροπία στην ήπειρο), συνέχισαν να αποδίδουν καρπούς, μέχρι το 1894, χρονιά κατά την οποία έληξε η διπλωματική απομόνωση της Γαλλίας. Λόγω της απομάκρυνσης του «σιδηρού καγκελάριου» από τη γερμανική πολιτική σκηνή το 1890 και με δεδομένη την αδυναμία των διαδόχων του να τηρήσουν, με την ίδια δεξιοτεχνία, τους απαιτούμενους διπλωματικούς χειρισμούς, Γαλλία και Ρωσία ήρθαν σε συνεννόηση, υπογράφοντας αμυντική συμφωνία. Εξάλλου, δέκα χρόνια αργότερα, Γαλλία και Μ. Βρετανία είχαν ολοκληρώσει τη διευθέτηση των αποικιακών τους διαφορών, ενώ η τελευταία προχώρησε, το 1907, σε τερματισμό της διένεξής της με τη Ρωσία, τον έτερο γαλλικό σύμμαχο. Η νέα «Εγκάρδια Συνεννόηση» (Entente Cordiale) έμελλε να αντιμετωπίσει τη συμμαχία Γερμανίας-Αυстроουγγαρίας-Ιταλίας σε μια ολοκληρωτική σύγκρουση για την κατίσχυση στη γηραιά ήπειρο (1914-1918). Για δεύτερη φορά, σε μισό αιώνα, Γαλλία και Γερμανία είχαν εμπλακεί σε πόλεμο, με ανυπολόγιστο κόστος σε ανθρώπινες ζωές και υποδομές, αλλά και καταστροφικό τον αντίκτυπο στις μεταξύ τους σχέσεις.

1.2 Μεταπολεμικές γαλλογερμανικές διευθετήσεις και ο ρόλος του διεθνούς συστήματος

Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος έληξε το 1918 με τη Γαλλία ανάμεσα στους νικητές. Ωστόσο, οι εκτεταμένες καταστροφές και η αποδυνάμωση χωρών που απάρτιζαν το διεθνές σύστημα ισχύος του 1815 - ειδικά της Ρωσίας - προβλημάτιζαν τη γαλλική ηγεσία για το κατά πόσο η Γερμανία εξακολουθούσε, παρά την ήττα της, να διατηρεί ένα βαθμό υπέρτερης ισχύος, που θα της επέτρεπε μελλοντικά να προβεί σε πράξεις αντεκδίκησης. Η «Εγκάρδια Συνεννόηση» δε φαινόταν να εγγυάται τη γαλλική εδαφική ακεραιότητα, παρά την αρχική πρόβλεψη της Συνθήκης των Βερσαλλιών περί ένοπλης αγγλοαμερικανικής παρέμβασης, στην περίπτωση επίθεσης κατά της Γαλλίας. Όταν η αμερικανική Γερουσία απέρριψε την επικύρωση της Συνθήκης, η Βρετανία αρνήθηκε να αναλάβει μόνη της τη σχετική υποχρέωση, θεωρώντας ότι η Γαλλία, διαθέτοντας το μεγαλύτερο στρατό στην Ευρώπη, δε διέθετε κίνδυνο²³.

Η γαλλική πολιτική, καθοδηγούμενη από τον Georges Clemenceau, καθόρισε μεγάλο μέρος της Συνθήκης των Βερσαλλιών του 1919. Η γερμανική ήττα έδινε στη Γαλλία ένα προσωρινό πλεονέκτημα έναντι του ισχυρότερου γείτονά της, το οποίο η

²² Για τέσσερις περίπου δεκαετίες (1870-1913) ο πληθυσμός της Γαλλίας παρέμεινε στάσιμος, ενώ της Γερμανίας αυξήθηκε θεαματικά (από 41 εκ. το 1870 ξεπέρασε τα 66 εκ. το 1914). Παράλληλα, ο ρυθμός της γαλλικής βιομηχανικής ανάπτυξης μόλις έφθανε το μισό της αντίστοιχης γερμανικής - ως το 1910 η Γερμανία έφτασε να παράγει 3 φορές περισσότερο σίδηρο, 4 φορές περισσότερο χάλυβα και επταπλάσιες ποσότητες άνθρακα από τη Γαλλία. Βλ. σχετ. Στεφανίδης, Γιάννης Δ., όπ. π., σελ. 50-51.

²³ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 10.

γαλλική κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να εκμεταλλευτεί για να εξουδετερώσει κάθε μελλοντική απειλή, αποδυναμώνοντας τη χώρα στρατιωτικά, οικονομικά και εδαφικά. Η Γερμανία εξαναγκάστηκε να αποδεχθεί το βάρος της «αποκλειστικής υπαιτιότητας», με βάση την οποία καταλογίσθηκαν σε αυτή τεράστιες πολεμικές αποζημιώσεις. Υποχρεώθηκε να επιστρέψει την Αλσατία και Λωρραίνη στη Γαλλία, να δεχθεί το μερικό αφοπλισμό της, καθώς και την πλήρη αποστρατικοποίηση της Ρηνανίας. Στο πλαίσιο της γερμανικής συμμόρφωσης εντασσόταν και η παραχώρηση στη Γαλλία της εκμετάλλευσης των ανθρακωρυχείων του Σάαρ για 15 χρόνια, στη διάρκεια των οποίων η σημαντικότερη για τη γερμανική βιομηχανία περιοχή αυτή θα είχε ιδιαίτερο καθεστώς, υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών. Ιδίως οι επανορθώσεις και οι τρόποι με τους οποίους η Συνθήκη υποχρέωνε να καταβληθούν, στάθηκαν οι πλέον επίμαχοι όροι, που έθιγαν το γερμανικό εθνικό αίσθημα, με αρνητικές συνέπειες για τη μελλοντική διατήρηση της εύθραυστης ευρωπαϊκής ισορροπίας²⁴. Οι Γάλλοι πολιτικοί είχαν πλήρη επίγνωση της αδυναμίας τους να συντηρήσουν το εν λόγω καθεστώς. Έτσι, όταν το 1933 η ισχυρή εθνικιστική κυβέρνηση του Χίτλερ άρχισε να αναθεωρεί μία προς μία τις επαχθείς για τη Γερμανία προβλέψεις των Βερσαλλιών, η γαλλική πολιτική προσανατολίστηκε απλά στην αποφυγή, με κάθε κόστος, του πολέμου και στην αμυντική θωράκιση της χώρας. Ο πόλεμος δεν απεφεύχθη, αιματοκυλίζοντας ακόμη μια φορά την Ευρώπη και οδηγώντας στη γερμανική κατοχή της Γαλλίας (1940), έως το 1944 που η Γαλλία απελευθερώθηκε από τους Συμμάχους.

Ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης της απελευθέρωσης ήταν ο στρατηγός Charles de Gaulle. Ως εκφραστής της γαλλικής αντίστασης, ο εμβληματικός στρατιωτικός επιδίωκε, ήδη από το 1940, να φέρει στο προσκήνιο το αόρατο, ως τότε, γαλλικό μεγαλείο (“grandeur”). Κατά την άποψή του, η «αιώνια» Γαλλία είχε εκλείψει μόνο προσωρινά, λόγω της ήττας της, ενώ η ημι-φασιστική κατοχική κυβέρνηση στερούνταν α priori νομιμοποίησης, λόγω της μη ύπαρξης εθνικής ανεξαρτησίας. Κατά την απελευθέρωση, λόγω ενός συνδυασμού τύχης, ικανότητας αλλά και επιμονής, κατάφερε να εκτοπίσει τους δυνητικούς ανταγωνιστές για την κατάληψη της εξουσίας. Διαθέτοντας ένα ηθικό κύρος εφάμιλλο, στη συνείδηση του γαλλικού λαού, με εκείνου του Ναπολέοντα, ο de Gaulle ηγήθηκε της Προσωρινής Κυβέρνησης το 1944, ενώ μια εκλεγμένη συνταγματική Συνέλευση ξεκίνησε τη διαμόρφωση του Καταστατικού Χάρτη της νέας (Τέταρτης) Δημοκρατίας. Στο εσωτερικό, οι προσπάθειες του de Gaulle πέτυχαν να διασφαλίσουν την αναβίωση του περίφημου συγκεντρωτικού επαγγελματικού συστήματος διοίκησης, με στόχο την εξασφάλιση του κρατικού ελέγχου στις υπό απελευθέρωση επαρχίες· στις προθέσεις του, εξάλλου, δεν έκρυβε ότι περιλαμβανόταν η αντικατάσταση του πολυκομματικού κοινοβουλευτισμού της Γ΄ Γαλλικής Δημοκρατίας με ένα σύστημα ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας²⁵. Μη επιθυμώντας, ωστόσο, να ανεχθεί τους εντεινόμενους κομματικούς διαπληκτισμούς,

²⁴ Στεφανίδης, Γιάννης Δ., όπ. π., σελ. 99-102.

²⁵ Paxton, Robert O., *Europe in the Twentieth Century, 2nd Edition*. Harcourt Brace Jovanovich 1985, σελ. 533-534.

καθώς και την πολιτική ανάμειξη στα θέματα του στρατού, παραιτήθηκε απροσδόκητα από την προεδρία της Προσωρινής Κυβέρνησης, στις αρχές του 1946.

Στην εξωτερική πολιτική, οι ιστορικές μνήμες, ιδιαίτερα όσον αφορά τη Γερμανία, επηρέασαν σημαντικά τις επιλογές της Γαλλίας αμέσως μετά την απελευθέρωση. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν για τη χώρα καταστροφικός. Από τα πρώτα θύματα της σύγκρουσης, η Γαλλία τέθηκε γρήγορα υπό τον έλεγχο των Γερμανών, που υποβοηθούνταν από το δοσίλογο καθεστώς του Vichy. Η περίοδος αυτή δίχασε και αποθάρρυνε ταυτόχρονα το έθνος, αφήνοντας στο πέρασμά της ανεξίτηλα σημάδια συναισθηματικής αναταραχής. Αμέσως μετά τον πόλεμο, η κυρίαρχη ιδέα εξωτερικής πολιτικής ήταν ότι το εθνικό συμφέρον προϋποθέτει ένα εσαεί αδύναμο γερμανικό κράτος. Οι θέσεις του Παρισιού, από το 1944 και καθώς ο πόλεμος στην Ευρώπη οδηγούνταν στη λήξη του, μέχρι το 1947, προσδιοριζόταν από την αγωνία να τερματιστούν για πάντα οι γερμανικές αναθεωρητικές βλέψεις και, ουσιαστικά, απέβλεπε σε μεγάλη συρρίκνωση ή και διάλυση της Γερμανίας. Ειδικότερα περιελάμβανε: 1) μόνιμες διευθετήσεις ασφαλείας ως προς τη Γερμανία - διαμελισμό και αυτονομία της Ρηνανίας, γαλλική κατοχή και επιρροή επί του Σάαρ, κατοχή του Ρουρ από τους Συμμάχους - και εν γένει αδύναμη Γερμανία, υπό καθεστώς ελέγχου εκ μέρους των Τεσσάρων. 2) Καταβολή μεγάλων πολεμικών αποζημιώσεων. 3) Συμμαχία Γαλλίας, Βρετανίας και Ε.Σ.Σ.Δ. για την αντιμετώπιση ενδεχόμενης μελλοντικής γερμανικής απειλής. 4) Πολιτική και οικονομική ανοικοδόμηση· αφενός, δηλαδή, συμμετοχή της Γαλλίας στην ομάδα των τεσσάρων δυνάμεων και αφετέρου διεθνή βοήθεια και διασφάλιση της απρόσκοπτης ανάπτυξης των οικονομικών και εμπορικών συναλλαγών της χώρας²⁶.

Παρά το γεγονός ότι, με τη λήξη του πολέμου, η Γαλλία ήταν σε προφανή πολιτική και οικονομική αποδυνάμωση, ο ζήλος με τον οποίο η γαλλική ηγεσία επιδίωκε να προωθήσει τα εθνικά συμφέροντα, ιδίως σε σχέση με τη Γερμανία, υπήρξε αξιοσημείωτος. Η ευνοϊκή για τη χώρα μεταπολεμική διευθέτηση της Γερμανίας συνιστούσε μέσο επίτευξης της γαλλικής εσωτερικής ανάκαμψης, καθώς θα παρείχε στη Γαλλία μια εξαιρετική ευκαιρία να διασφαλίσει ότι οι γερμανικοί πόροι θα διατεθούν για την επανεκκίνηση της γαλλικής και δυτικοευρωπαϊκής οικονομίας. Η βασική ιδέα ήταν ότι η Γαλλία, ως νικήτρια, θα αξιοποιούσε τη συγκυρία για να αντισταθμίσει την παραδοσιακή οικονομική της κατωτερότητα και ότι, υπό την γαλλική πολιτική κηδεμονία, η γερμανική βιομηχανική ισχύς θα αξιοποιούνταν προς όφελος όλης της (Δυτικής) Ευρώπης, την ώρα που μια σειρά ελέγχων θα κρατούσαν «αλυσοδεμένη» τη Γερμανία, ώστε να μην απειλήσει ξανά την πολιτική ισορροπία της ηπείρου²⁷. Στη σκέψη, εξάλλου, των Γάλλων πολιτικών, η Γερμανία προσφερόταν ως η μόνη χώρα έναντι της οποίας θα μπορούσε να εξαργυρωθεί η χαμένη γαλλική

²⁶ Ηφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*. Ποιότητα, Αθήνα 1999, σελ. 75-78.

²⁷ Hitchcock, William I., *France Restored: Cold War Diplomacy and the Quest for Leadership in Europe, 1944-1954*, όπ. π., σελ. 41.

αξιοπρέπεια, δεδομένης της αδυναμίας της Γαλλίας, την περίοδο εκείνη, να εκφέρει ισότιμο πολιτικό λόγο με τις λοιπές νικήτριες δυνάμεις. Για το λόγο αυτό ο de Gaulle, που ποτέ δε θα ικανοποιούνταν με ένα περιορισμένο ρόλο για τη χώρα του, είχε έγκαιρα προειδοποιήσει τους τρεις «μεγάλους» (ΗΠΑ, Βρετανία, Ε.Σ.Σ.Δ.) ότι η Γαλλία σκόπευε να συμμετάσχει από κοινού, ως ισότιμος εταίρος, στη διαμόρφωση της νέας ευρωπαϊκής τάξης. Στο διάστημα του ενάμιση περίπου έτους της πρώτης προεδρίας του, η γαλλική πολιτική είχε, έτσι, ένα υπέρτατο σκοπό: να πιέσει για την κατά το δυνατό μέγιστη προώθηση των γαλλικών διεκδικήσεων, ώστε να είναι σε θέση να προκαταβάλει την επερχόμενη διευθέτηση, υπέρ της Γαλλίας²⁸.

Αν και φαινομενικά οι γαλλικές απαιτήσεις συνδέονταν θεμελιωδώς με το γερμανικό φόβο, υπήρχαν και άλλοι εξίσου σημαντικοί λόγοι για την ανασφάλεια της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής. Πάνω απ' όλα, η εγκαθίδρυση μιας σταθερής και ευνοϊκής ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη αποτελούσε προτεραιότητα υψίστης σημασίας²⁹. Βαθύτατα ριζωμένες αντιλήψεις για τη τρωτή γεωπολιτική θέση της Γαλλίας, έκαναν τον de Gaulle να πιστεύει ότι «το μεγάλο σφάλμα της χώρας του ήταν ότι, σε αντίθεση με τη Βρετανία ή τις Η.Π.Α, δεν ήταν νησί»³⁰. Ο κίνδυνος για τη Γαλλία, ως ηπειρωτική δύναμη, ερχόταν εξ ανατολών, από τη Γερμανία και, πιο πέρα, από τη Σοβιετική Ένωση. Το φάσμα μιας ισχυρής Ε.Σ.Σ.Δ., ικανής να αξιώσει κυριαρχία στην Ευρώπη, εξέθετε τη στρατηγική τρωτότητά της· η γεωγραφία υπαγόρευε ότι η χώρα δε θα μπορούσε να αποφύγει την άμεση εμπλοκή, σε περίπτωση εχθροπραξιών Ανατολής-Δύσης. Η σχετική της αδυναμία απέκλειε το ενδεχόμενο μονομερούς αποτροπής και επέτασσε τη στρατολόγηση ισχυρότερων συμμάχων για την άμυνά της. Για το σκοπό αυτό, η διαρκής παρότρυνση προς τις Η.Π.Α. και τη Μ. Βρετανία να παρέχουν σαφείς δεσμεύσεις για τη στρατιωτική θωράκιση της ηπείρου, απετέλεσε βασικό στόχο της γαλλικής διπλωματίας μετά το 1945³¹.

Όπως υποστηρίζεται σχετικά³², η εξωτερική πολιτική της Γαλλίας υπό τον de Gaulle, στοιχειωνόταν από τρεις «εφιάλτες»: τη Γερμανία, τους «Αγγλοσάξονες» και το σοβιετικό κομμουνισμό. Παρά τις αρχικές ελπίδες για διατήρηση φιλικών σχέσεων με τη Μόσχα, που εκφράστηκαν με την υπογραφή του γαλλο-σοβιετικού συμφώνου φιλίας το 1944, μια σειρά γεγονότων ενίσχυε τη γαλλική καχυποψία για τις σοβιετικές προθέσεις,³³ οδηγώντας στην αναζήτηση στενότερων αμυντικών δεσμών με τη Βρετανία

²⁸ Hitchcock, William I., όπ. π., σελ. 43.

²⁹ Creswell, Michael, *A question of balance: how France and the United States created Cold War Europe*. Harvard University Press 2006, σελ. 7.

³⁰ Ήφαιστος Παναγιώτης, όπ. π., σελ. 75.

³¹ Creswell, Michael, όπ. π., σελ. 7-8.

³² Sturmer, Michael. "Dealing with the Germans: geopolitical determinism", *The European Journal of International Affairs*, 3:9, 1990, σελ. 91-97.

³³ Η υπογραφή του συμφώνου με τον Στάλιν έφτασε να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την de facto αναγνώριση του νέου εδαφικού καθεστώτος της Πολωνίας, όπως είχε επιβληθεί από τους Σοβιετικούς. Όπως υποστηρίζει ο M. Sturmer, με το εν λόγω σύμφωνο ο de Gaulle, πέραν της απόπειρας να εξασφαλίσει περιθώρια ελιγμών μεταξύ Ανατολής-Δύσης, στόχευε στη θέση υπό έλεγχο των

και τις Η.Π.Α. Ωστόσο, οι Γάλλοι θεωρούσαν ότι μακροπρόθεσμα η υπεράσπιση της χώρας τους δε μπορούσε να βασίζεται στους Αγγλοσάξονες-όπως τους αποκαλούσε ο de Gaulle. Εάν η στήριξή τους κατέρρεε, με τους Σοβιετικούς να βρίσκονται στον Έλβα και με τις βλέψεις τους στο Ρήνο, δεν έμενε άλλη λύση από το να επιδιωχθεί αναγκαστική προσέγγιση με τη Γερμανία. Για όλους τους λόγους αυτούς, η «προς ανατολάς» πολιτική του de Gaulle, μεταξύ 1944-46, χαρακτηριζόταν από την απόπειρα να υποτιμηθεί το ιδεολογικό σχίσμα μεταξύ των πρώην πολεμικών συμμάχων και να κερδηθεί, εντός μίας νέας ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ισορροπίας³⁴, κάθε πιθανότητα επιρροής, ισχύος και αυτενέργειας της Γαλλίας.

Όπως αποτυπώθηκε ανωτέρω, το «τολμηρό» γαλλικό σχέδιο για τη μελλοντική διευθέτηση της Γερμανίας ανταποκρινόταν στην προτεραιότητα για αποκατάσταση της οικονομίας και του διεθνούς κύρους της χώρας. Ωστόσο, είχε καταστρωθεί χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τις τρεις δυνάμεις που διατηρούσαν ζώνες κατοχής στη Γερμανία (Η.Π.Α., Ε.Σ.Σ.Δ., Βρετανία). Ήδη, μετά τη Σύνοδο της Γιάλτας, είχε παραχωρηθεί στη Γαλλία, με την επιμονή ιδίως της Βρετανίας, μία αυτόνομη ζώνη διοίκησης. Όμως τα αποτελέσματα της Τριμερούς Συνόδου του Πότσδαμ (Ιούλιος 1945) - στην οποία ο de Gaulle δεν είχε προσκληθεί - φανέρωναν ξεκάθαρα ότι οι γαλλικές βλέψεις δεν θα λαμβάνονταν υπόψη. Δύο ήταν τα βασικά θέματα στα οποία δεν ικανοποιούνταν οι γαλλικές αιτιάσεις: το ζήτημα των γερμανικών διοικητικών δομών και εκείνο των αποζημιώσεων. Οι «Τρείς» είχαν συμφωνήσει να δημιουργηθούν βασικές δομές διοίκησης, στελεχωμένες από Γερμανούς, για τη διαχείριση ιδίως των δημοσιονομικών, των συγκοινωνιακών υποδομών και του εξωτερικού εμπορίου. Οι δομές αυτές προορίζονταν να επιφέρουν ομοιομορφία στη διαχείριση των ζωνών κατοχής, προκειμένου, όπως οριζόταν στο σχετικό πρωτόκολλο, να αντιμετωπίζεται η Γερμανία ως «ενιαίος οικονομικός χώρος». Επιπλέον, συμφωνήθηκε ότι η καταβολή των πολεμικών αποζημιώσεων θα βασιζόταν στην αρχή της μη υπέρβασης του ορίου εκείνου που επιτρέπει στον γερμανικό λαό να επιβιώσει οικονομικά, χωρίς εξωτερική βοήθεια, δηλαδή συνδέθηκαν με τις εσωτερικές ανάγκες των Γερμανών. Για τη Γαλλία, τα παραπάνω σήμαιναν ότι οι Σύμμαχοι είχαν de facto απορρίψει το διαμελισμό της Γερμανίας, με την απόσχιση του Ρουρ και της Ρηνανίας - απ' όπου οι Γάλλοι φιλοδοξούσαν να αποζημιωθούν προνομιακά³⁵.

Μετά την παραίτηση του de Gaulle, οι διάδοχοί του βρέθηκαν ενώπιον ενός δύσκολου διλήμματος: με το να αρνούνται τη συγκατάθεσή τους στην οικοδόμηση κοινών δομών διοίκησης, διακινδύνευαν να κατηγορηθούν για ανταγωνιστική συμπεριφορά έναντι των Συμμάχων και να χάσουν, έτσι, την υποστήριξή τους

εξοπλισμένων και οργανωμένων κομμουνιστών της γαλλικής αντίστασης, για την κυριαρχία στο εσωτερικό μέτωπο. Βλ. *Sturmer, Michael*, όπ. π., σελ. 93-94.

³⁴ Στο πλαίσιο αυτό, η Γαλλία όφειλε να διαδραματίσει το ρόλο του «εύκαμπτου εξισορροπιστή», με αναβάθμιση του ρόλου της στον ευρωατλαντικό και ευρασιατικό χώρο, ως επίσης και ανάπτυξη του παγκόσμιου ρόλου της (ιδίως όσον αφορά τη διευθέτηση των αποικιακών της θεμάτων, π.χ. σε Αλγερία και Ινδοκίνα) δίπλα στις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις. Βλ. *Ήφαιστος Παναγιώτης*, όπ. π., σελ. 76.

³⁵ Hitchcock, William I., όπ. π., σελ. 49.

αναφορικά με τους γαλλικούς στόχους στη Γερμανία. Όμως και στην αντίθετη περίπτωση, η υποστήριξη στους στόχους αυτούς δεν ήταν εξασφαλισμένη. Εκκινώντας από μειονεκτική θέση, η γαλλική διπλωματία έπαιζε ένα περίπλοκο παιχνίδι, με διπλό στόχο: από τη μία να επιτύχει τη μεγαλύτερη δέσμευση των Η.Π.Α. στην οικονομική και αμυντική θωράκιση της Γερμανίας, τη στιγμή που η Ε.Σ.Σ.Δ. ορατά δεν σκόπευε να αποσυρθεί από τα εδάφη που είχε καταλάβει, ενώ Αμερικανοί και Βρετανοί προέβαιναν σε κινήσεις συγχώνευσης των δυτικών ζωνών· από την άλλη, επιζητούσε μια συμφωνία για τον έλεγχο της παραγωγής χάλυβα και τη θέσπιση μιας διεθνούς Αρχής για το Ρουρ, ως και την απόσχιση του Σάαρ³⁶. Η γαλλική πολιτική, προσκολλημένη στη θέση ότι η διατήρηση της αυτονομίας της γαλλικής ζώνης ήταν πολυτιμότερο διαπραγματευτικό κεφάλαιο από τη συμμετοχή σε μια τριμερή κατοχική διαχείριση, ήλπιζε ακόμη να αποσπάσει αγγλο-αμερικανικές παραχωρήσεις αναφορικά με το Ρουρ. Έτσι, όταν το Δεκέμβριο του 1946, Αμερικανοί και Βρετανοί αποφάσισαν να ενώσουν τις δικές τους ζώνες κατοχής σε μία (Bizonia), για λόγους βελτίωσης των οικονομικών συνθηκών, το Παρίσι αρνήθηκε να τους ακολουθήσει. Οι Γάλλοι πολιτικοί, ωστόσο, αποδέχονταν ιδιωτικά και όχι δημόσια (λόγω της επίσημης γαλλικής «ουδετερότητας»), στα τέλη του 1947, ότι τελικά θα υποχρεώνονταν να δεχθούν τη συγχώνευση της γαλλικής ζώνης και την ευθυγράμμιση με τον άξονα Ουάσιγκτον-Λονδίνου. Στη διστακτικότητά τους συνέβαλλε, άλλωστε, η ισχυρή παρουσία κομμουνιστών υπουργών στην «τριμερή» κυβέρνηση, την οποία οι γάλλοι ηγέτες χρησιμοποιούσαν ως διαπραγματευτικό χαρτί είτε προσέγγισης είτε «πίεσης» προς τους Αμερικανούς³⁷.

1.3 Αναπροσαρμογή της γαλλικής πολιτικής: το σχέδιο Schuman και το ζήτημα του γερμανικού επανεξοπλισμού.

Η Σύνοδος Υπουργών Εξωτερικών των «Τεσσάρων» στη Μόσχα (Μάρτιος 1947), αποτέλεσε κομβικό σημείο αναπροσαρμογής της γαλλικής πολιτικής. Ο Γάλλος υπουργός Bidault προσήλθε αρνούμενος να παράσχει συγκατάθεση σε οποιαδήποτε πρόταση περί οικονομικής ένωσης ή αποζημιώσεων, χωρίς διαβεβαιώσεις ότι θα εξασφαλισθεί για τη χώρα του σταθερό ποσοστό γερμανικού άνθρακα, εντός ενός διεθνοποιημένου καθεστώτος για το Ρουρ, καθώς και η οικονομική «προσάρτηση» του Σααρ. Τα αποτελέσματα της Συνόδου ήταν απογοητευτικά για τους Γάλλους: Αμερικανοί και Βρετανοί ήταν αμετακίνητοι στο θέμα των αποζημιώσεων – έβλεπαν επίσης (όπως και οι ίδιοι οι Γάλλοι) αρνητικά το ενδεχόμενο σοβιετικής συμμετοχής στο διεθνές καθεστώς του Ρουρ. Οι Σοβιετικοί, εξοργισμένοι από το κοινό μέτωπο των δυτικών εναντίον τους, αρνήθηκαν να στηρίξουν τη γαλλική επιδίωξη για το Σααρ, αλλά και κάθε πρόβλεψη τετραμερούς εγγύησης της οικονομικά ενιαίας Γερμανίας. Ο ίδιος ο Bidault διέβλεπε μια «μονολιθικότητα» στη σοβιετική διπλωματία. Αντιλαμβανόταν ότι το αντίτιμο για πιθανή στήριξη στις γαλλικές επιδιώξεις θα ήταν η

³⁶ Friend, Julius W., *The Linchpin: French-German Relations, 1950-1990*, όπ.π., σελ. 13.

³⁷ Soutou, Georges Henri. *France & the Cold War, 1944–63, Diplomacy & Statecraft*, 12:4, 2001, σελ. 36.

αποδοχή της σοβιετικής παρουσίας και συνδιαχείρισης των πρώτων υλών του Ρήνου, προοπτική που προκαλούσε «ρίγος» στις δυτικές δυνάμεις³⁸.

Η Σύνοδος της Μόσχας κατέδειξε το πόσο περιορισμένη ήταν η δυνατότητα άσκησης, για μια χώρα σαν τη Γαλλία, αυτόνομης πολιτικής μεταξύ των υπερδυνάμεων. Κατέστη φανερό ότι, χωρίς την υποστήριξη Αμερικανών και Βρετανών, οι γαλλικοί στόχοι για τη Γερμανία ήταν αδύνατο να επιτευχθούν. Αναγκασμένη, λόγω της έλευσης του Ψυχρού Πολέμου, να ευθυγραμμισθεί με τη Δύση, η Γαλλία έπρεπε να «επινοήσει» νέους τρόπους για την προώθηση των στρατηγικών της στόχων, συμβατούς με τις επιδιώξεις των συμμάχων και ιδίως της Ουάσιγκτον. Κάτι τέτοιο διευκολυνόταν, στα τέλη του 1947, από τη σαφή δέσμευση των Η.Π.Α. για αμυντική θωράκιση και οικονομική ανασυγκρότηση της Δυτικής Ευρώπης, δια του Σχεδίου Marshall· το Σχέδιο παρείχε στους μετριοπαθείς Γάλλους ηγέτες την αναγκαία αμερικανική υποστήριξη, προκειμένου να «σπάσουν», στο εσωτερικό, τη συμμαχία με τους κομμουνιστές, να τους απομακρύνουν από την κυβέρνηση και να προσδεθούν περαιτέρω στον άξονα Ουάσιγκτον-Λονδίνου³⁹.

Ήδη, στις 4 Μαρτίου 1947, Γαλλία και Μ. Βρετανία, με την Συμφωνία του Dunkirk, είχαν προβεί σε αμυντική συμμαχία που, φαινομενικά, στρεφόταν κατά της Γερμανίας, όμως, στην πραγματικότητα, στόχευε στη σοβιετική απειλή. Για τη γαλλική διπλωματία, η γερμανική απειλή φαινόταν πλέον ως ένας «χρήσιμος μύθος»⁴⁰, με μεγαλύτερη απήχηση στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Μετά την κατάρρευση των συνομιλιών Ανατολής-Δύσης, στα τέλη του 1947, οι δυτικές δυνάμεις επιτάχυναν τα σχέδια για τη δημιουργία Δυτικογερμανικού κράτους. Ταυτόχρονα και καθώς η κίνηση αυτή ενίσχυε την πιθανότητα σύγκρουσης με την Ε.Σ.Σ.Δ., διέβλεπαν την ανάγκη για θεσμούς συλλογικής αποτροπής και άμυνας έναντι πιθανής επίθεσης. Στο πλαίσιο αυτό, η συνεργασία Γαλλίας – Βρετανίας άρχισε να διευρύνεται και να εξελίσσεται σε ένα «διατλαντικό δυτικό σύστημα», βρετανικής κατά βάση εμπνεύσεως, το οποίο μορφοποιήθηκε στις 17 Μαρτίου 1948, όταν οι δύο χώρες, από κοινού με τις χώρες της Μπένελουξ υπέγραψαν το *Σύμφωνο των Βρυξελλών*. Το Σύμφωνο στόχευε και πάλι στο μη ρητά δηλωμένο στόχο της σοβιετικής ανάσχεσης. Διέθετε μάλλον συμβολική αξία, δεδομένης της ανικανότητας των δυνάμεών του να αντιμετωπίσουν μια ολομέτωπη σοβιετική επίθεση - ωστόσο, η συλλογική αυτή κίνηση κρινόταν από τους Ευρωπαίους απαραίτητη, προκειμένου να υπερνικήσουν τον παραδοσιακό αμερικανικό σκεπτικισμό περί εμπλοκής στα θέματα της ηπείρου. Υπό αυτό το πρίσμα, αποτελούσε βασικό στοιχείο της στρατηγικής «πρόσδεσης» των Αμερικανών στην Ευρώπη⁴¹.

³⁸ Hitchcock, William I., *France Restored: Cold War Diplomacy and the Quest for Leadership in Europe, 1944-1954*, όπ. π., σελ. 69-71.

³⁹ Soutou, Georges Henri, όπ. π., σελ. 36.

⁴⁰ Σύμφωνα με την παραδοχή του ίδιου του Georges Bidault, όπως αναφέρεται στον Creswell, Michael, *A question of balance: how France and the United States created Cold War Europe*, όπ.π., σελ. 10.

⁴¹ Creswell, Michael, *A question of balance: how France and the United States created Cold War Europe*. όπ.π., σελ. 10-11.

Κατά την Τριμερή Σύνοδο του Λονδίνου (Φεβρουάριος-Μάρτιος 1948) οι Σύμμαχοι άσκησαν πιέσεις στη Γαλλία να αποδεχθεί μια κεντρική κυβέρνηση για τη Δ. Γερμανία. Το σχέδιο προέβλεπε την ενοποίηση των τριών δυτικών ζωνών και τη σύγκληση συνέλευσης, με αντικείμενο τη θέσπιση Συντάγματος για το δυτικογερμανικό κράτος. Για τους Αμερικανούς, το γερμανικό πρόβλημα απαιτούσε επανεξέταση υπό το φως της ραγδαία μεταβαλλόμενης κατάστασης στην Ευρώπη. Η γαλλική πολιτική, παρά τις θέσεις του πρωθυπουργού Schuman, υποχρεώθηκε να αποδεχθεί τον αμερικανικό σχεδιασμό. Ωστόσο, πιέζοντας συστηματικά για οικονομικές και αμυντικές διασφαλίσεις, πέτυχε τη συγκατάθεση στη θέσπιση μιας διεθνούς Αρχής στο Ρουρ, αρμόδιας για τον έλεγχο της διανομής άνθρακα και χάλυβα, όπως και τη διαβεβαίωση των Αμερικανών ότι θα παρέμεναν με τις δυνάμεις τους στην περιοχή για ικανό διάστημα. Σε κάθε περίπτωση, ήταν δεδομένη η *μεταστροφή* της πολιτικής της Γαλλίας: πλέον, η δημιουργία μίας ελεγχόμενης Γερμανίας, ως ακρογωνιαίου λίθου της γαλλικής ανάκαμψης, απαιτούσε συνεργασία και εγκατάλειψη της απόπειρας κατίσχυσης επί του πρώην εχθρού. Η άφιξη στη διεθνή σκηνή του νέου κράτους πίεζε προς την κατεύθυνση δημιουργίας ενός βιώσιμου ευρωπαϊκού πλαισίου, που, αφενός, θα αναχαίτιζε τη Γερμανία και αφετέρου θα ενίσχυε τη θέση της Γαλλίας στη μεταπολεμική τάξη⁴². Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΟΔΓ) ανακηρύχθηκε το Σεπτέμβριο του 1949 - τον ίδιο μήνα ανέλαβε καθήκοντα ο Konrad Adenauer, ως πρώτος Καγκελάριος. Το νέο κράτος διέθετε πλήρεις νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές εξουσίες, όχι όμως και τη δυνατότητα άσκησης αυτόνομης εξωτερικής ή αμυντικής πολιτικής (αυτό κατέστη εφικτό αργότερα, περί τα 1955).

Μεταξύ των Συμφωνιών του Λονδίνου και της ανακήρυξης της ΟΔΓ, οι Γάλλοι, τηρώντας στάση αναμονής, είχαν καθυστερήσει την οριστική συγχώνευση της δικής τους ζώνης κατοχής. Το ίδιο διάστημα αποτέλεσε σημείο καμπής για τη διεθνή τάξη, λόγω μιας σειράς σημαντικών γεγονότων, όπως ο σοβιετικός αποκλεισμός του Βερολίνου, η ίδρυση του NATO (Απρίλιος 1949), η παγίωση του Ψυχρού Πολέμου με τη διαίρεση της ηπείρου σε Ανατολικό-Δυτικό μπλοκ, η επιτυχής δοκιμή του πυρηνικού όπλου από την Ε.Σ.Σ.Δ.⁴³ Για τους Αμερικανούς, η επιμονή των Γάλλων στην επιβράδυνση της γερμανικής ανάπτυξης παρέμενε σοβαρό εμπόδιο για τη σταθερότητα της Δυτικής Ευρώπης και την «ανάσχεση» των Σοβιετικών. Λόγω, εξάλλου, της κρίσης του Βερολίνου, η Γαλλία διέτρεχε κίνδυνο περιθωριοποίησης, την ίδια στιγμή που η Γερμανία αύξανε το ειδικό βάρος της στην αμερικανική στρατηγική σκέψη. Ήταν, λοιπόν, απαραίτητο για τους Γάλλους να παράσχουν μια εποικοδομητική εναλλακτική λύση, ένα νέο όραμα για το μελλοντικό ρόλο της Γερμανίας. Οι ανωτέρω στρατηγικές απαιτήσεις καθόρισαν την αυξανόμενη έμφαση της γαλλικής ηγεσίας, από τα τέλη του 1948, στη *γαλλογερμανική προσέγγιση*.

⁴² Hitchcock, William I., όπ. π., σελ. 97-98.

⁴³ Dedman, Martin J., *The Origins and Development of the European Union 1945-95: A history of European integration*, όπ. π., σελ. 44.

Σταδιακά και εκκινώντας από γνώριμα, στη γλώσσα των εμπνευστών του Σχεδίου Marshall, μοτίβα, του *σχεδιασμού, διεθνούς ελέγχου και υπερεθνικής επίβλεψης*, οι Γάλλοι πολιτικοί θα πρότειναν την ενσωμάτωση της γερμανικής οικονομικής ζωής στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή, εντός ενός πολιτικά ελεγχόμενου και οικονομικά φιλελεύθερου περιβάλλοντος⁴⁴. Για την προστασία από οικονομικές κρίσεις, όπως εκείνες που ευθύνονταν για την ανάπτυξη ολοκληρωτικών κινήματων κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, απαιτούνταν συλλογικές πολιτικές· ταυτόχρονα, η αναγκαία, για την οικονομική ανοικοδόμηση, δράση των κρατών έπρεπε να αποβάλλει τον *προστατευτισμό* του παρελθόντος, που τόσες εντάσεις είχε προκαλέσει μεταξύ γειτόνων⁴⁵. Ωστόσο, η «μετάφραση» όλων αυτών σε θεσμούς προκαλούσε διαμάχη, με ρίζες στις προϋπάρχουσες θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το ζήτημα, εξάλλου, των κατάλληλων *διαστάσεων*, αλλά και της *μεθόδου* ανοικοδόμησης της νέας Ευρώπης προκαλούσε περαιτέρω διχογνωμία. Στην αυγή της δεκαετίας του '50, προβάδισμα στη γαλλική πολιτική σκέψη απέκτησε η προσέγγιση περί ολοκλήρωσης του Γάλλου τεχνοκράτη Jean Monnet. Οι οπαδοί της υποστήριζαν ότι η σταδιακή «συγχώνευση» των ευρωπαϊκών κρατών, μέσω ενιαίας οικονομίας, κοινού νομίσματος, κοινών ενόπλων δυνάμεων και εξωτερικής πολιτικής, θα «ξόρκιζε» τον πόλεμο, τη φτώχεια και τον ολοκληρωτισμό, προάγοντας την ειρήνη και ευημερία⁴⁶. Ως προς τις *διαστάσεις* του εγχειρήματος, διέβλεπαν ότι μια λειτουργική συγχώνευση θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μεταξύ κρατών που διέθεταν φιλελεύθερη δημοκρατία, οικονομία της αγοράς και παρόμοιο βιοτικό επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση, είναι αναγκαίο να διευκρινισθεί ότι καμία ακραιφνώς φεντεραλιστική προσέγγιση δεν υπήρχε στον πολιτικό σχεδιασμό της γαλλικής διπλωματίας, η οποία ήταν σταθερά προσανατολισμένη στο εθνικό συμφέρον, την εθνική οικονομική ανάκαμψη και την επίλυση του γερμανικού ζητήματος⁴⁷.

Κατόπιν τούτων, φαντάζει οξύμωρο το γεγονός ότι ήταν οι Δυτικογερμανοί, με τον Konrad Adenauer, που πρότειναν για πρώτη φορά την ιδέα μιας γαλλογερμανικής τελωνειακής ένωσης, τον Μάρτιο του 1950. Επρόκειτο, κατ' ουσία, για κατευναστική χειρονομία προς τους Γάλλους, η σχέση με τους οποίους είχε πρόσκαιρα εκ νέου διαταραχθεί, εξαιτίας της ανακίνησης του ζητήματος του *επανεξοπλισμού* της ΟΔΓ. Για τον Adenauer, που έβλεπε τους Σοβιετικούς να εξοπλίζουν την Ανατολική Γερμανία, η απαίτηση για συμπερίληψη των Γερμανών στο δυτικό πλέγμα ασφαλείας ήταν επιτακτική. Ταυτόχρονα, η ανασυγκρότηση του γερμανικού στρατού, έστω και ως

⁴⁴ Hitchcock, William I., όπ. π., σελ. 100, 105.

⁴⁵ Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, Ella, *France in the European Union*. Macmillan, Hampshire & London 1998, σελ. 20.

⁴⁶ Αντίθετα, για τον de Gaulle, αλλά και ορισμένους ριζοσπάστες και σοσιαλιστές, η νέα Ευρώπη ταυτιζόταν ιδεατά με ένα πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ κυρίαρχων εθνικών κρατών. Τα εθνικά κράτη θα ασκούσαν κυριαρχία με σκοπό τη συνεργασία σε ειδικούς τομείς, μέσω χαλαρών διακυβερνητικών ρυθμίσεων. Αναφορικά με τις *διαστάσεις*, όπως θα φανεί στο επόμενο κεφάλαιο, ο de Gaulle ήταν οπαδός μιας διευρυμένης συνομοσπονδίας κρατών, από τον Ατλαντικό ως τα Ουράλια. Βλ. Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, όπ. π., σελ. 21-23.

⁴⁷ Dedman, Martin J., όπ. π., σελ. 31.

τμήμα ενός ευρωπαϊκού στρατού υπό ξένη ηγεσία, σήμαινε αυτόματα, για τη χώρα του, ανάκτηση της κυριαρχίας της και την αναγνώριση ισότιμης θέσης δίπλα στα δυτικά κράτη. Αμερικανοί και Βρετανοί είχαν αρχίσει να μελετούν πιθανούς τρόπους ένταξης της γερμανικής στρατιωτικής δύναμης στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας. Για τους Γάλλους, η προοπτική αυτή, βάσει δηλώσεων του Υπουργού Εξωτερικών Schuman στα τέλη του 1949, συνιστούσε «κόκκινο πανί»: η Γερμανία ήταν ηττημένη και, ως εκ τούτου, η δημιουργία στρατού και η εισδοχή στο NATO ήταν ενέργειες ανεπίτρεπτες.

Υπό το φως των δυσμενών αυτών «οιωνών», οι Γάλλοι θεωρούσαν αναγκαίο να υπενθυμίζουν διαρκώς στο Γερμανό Καγκελάριο ότι η χώρα του παρέμενε δεύτερης γραμμής εταίρος στο δυτικοευρωπαϊκό σύστημα. Τα γαλλικά σχέδια για τελωνειακή προσάρτηση και εγκαθίδρυση αυτόνομης κυβέρνησης στο Σααρ παρείχαν μια χρήσιμη ευκαιρία να περαστεί το μήνυμα. Η έντονη γερμανική αντίδραση, που παραλλήλιζε τα σχέδια αυτά με τη μονομερή διευθέτηση, από την Ε.Σ.Σ.Δ., των ανατολικών συνόρων στη γραμμή Oder-Neisse, επανέφερε στη γαλλική κοινή γνώμη σχόλια περί αναβίωσης του γερμανικού εθνικισμού. Εξάλλου, κατά τις διαπραγματεύσεις, στις αρχές του 1950, για την αναδιοργάνωση των δομών του NATO και στα σχέδια των Συμμάχων για ενίσχυση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου (NAC), με πιθανή μελλοντική συμμετοχή και των Γερμανών, οι Γάλλοι αντιπρότειναν μια θέση βασιζόμενη σε ένα σχήμα «δύο ταχυτήτων»: την ενδυνάμωση του εκτελεστικού ρόλου του NAC, υπό την ηγεσία των τριών δυνάμεων, ενώ, σε ένα κατώτερο επίπεδο, η Γερμανία θα γινόταν πλήρες μέλος, με συμμετοχή σε θέματα χαμηλής σπουδαιότητας, χωρίς επιρροή στα στρατηγικά και αμυντικά ζητήματα της Συμμαχίας⁴⁸. Η διαφωνία των Συμμάχων παρέπεμψε το θέμα στην προγραμματισμένη, για το Μάη του ίδιου έτους, Τριμερή Σύνοδο του Λονδίνου. Η γαλλική ηγεσία, αντιμέτωπη με την αύξηση της διαπραγματευτικής ισχύος του Adenauer, επειγόταν να φέρει, προ της Συνόδου, ένα σχέδιο που θα εδραίωνε τη γαλλογερμανική ισορροπία και θα «τετραγωνίζε τον κύκλο», ώστε να προκαταβάλλει κάθε ριζοσπαστικό Αγγλοαμερικανικό πλάνο πλήρους αποδέσμευσης της ΟΔΓ από τους κατοχικούς ελέγχους.

Το Σχέδιο καταρτίστηκε από τον Jean Monnet και το πολιτικό του πλεονέκτημα ήταν ότι έδινε μια μακρόπνοη ευρωπαϊκή διάσταση σε μια μορφή ελέγχου. Δεδηλωμένος στόχος, όπως διατυπώθηκε κατά την ιστορική ανακοίνωσή του από τον Schuman στις 9 Μαΐου 1950, ήταν να τεθεί ολόκληρη η γαλλική και γερμανική παραγωγή άνθρακα και χάλυβα υπό μια κοινή Ανώτατη Αρχή, εντός ενός οργανισμού ανοιχτού στη συμμετοχή και άλλων ευρωπαϊκών εθνών. Η ύπαρξη της Αρχής σκόπευε στον εκμοντερνισμό της παραγωγής και τη βελτίωση της ποιότητας, στην προμήθεια άνθρακα και χάλυβα με ίσους όρους εντός μιας κοινής Αγοράς, στην κατάργηση της διπλής τιμολόγησης και των εσωτερικών δασμών, καθώς και στην ανάπτυξη των κοινών εξαγωγών. Κατόπιν διαπραγματεύσεων, έξι χώρες⁴⁹ υπέγραψαν τη Συνθήκη των Παρισίων (1951), με την οποία δημιουργήθηκε η *Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και*

⁴⁸ Hitchcock, William I., όπ. π., σελ.120-122.

⁴⁹ Γαλλία, Δ. Γερμανία, Μπένελουξ, Ιταλία. Η Βρετανία δεν συμμετείχε στις συνομιλίες εξ' αρχής.

Χάλυβα (EKAX). Συνιστούσε την ευφυή λύση του Monnet στο πρόβλημα της συνύπαρξης και συμπαραγωγής με τους Γερμανούς, ώστε να διασφαλισθεί ότι ο γερμανικός χάλυβας δε θα γινόταν η βάση μιας νέας πολεμικής βιομηχανίας, καθώς και ένα οργανωτικό σχήμα που πρόσφερε εγγύγνα *μόνιμης συμμόρφωσης* - μια υπερεθνική Ανώτατη Αρχή για την επιτήρηση της Συνθήκης και ένα Δικαστήριο για την επίλυση διαφορών⁵⁰. Οι Γάλλοι, με αυτό τον τρόπο διασφάλιζαν την εφαρμογή της νέας πολιτικής τους προς τη Γερμανία: συνεργασία εντός ενός πλαισίου, πολυμερούς και διμερούς, που «δένει» τη Γερμανία στην Ευρώπη και την ελέγχει.

Για τους Δυτικογερμανούς, η οικειοθελής συμμετοχή σε ένα καθαρά γαλλικό εγχείρημα, εξηγείται βάσει των πολιτικών κερδών στα οποία προσέβλεπαν. Σε αυτά συμπεριλαμβανόταν η αναγνώριση της ΟΔΓ ως ισότιμου εταίρου και η αφαίρεση της πλειονότητας των περιορισμών που της είχαν επιβληθεί. Η αποδοχή του Σχεδίου Schuman ήταν ο μόνος τρόπος για τους Γερμανούς να καταστούν ανεξάρτητο κυρίαρχο κράτος. Για τον Adenauer, ειδικότερα, ο «φεντεραλιστικός» στόχος του εγχειρήματος ήταν πολιτικά χρήσιμος, καθώς πίστευε ότι οι συμπατριώτες του θα θεωρούσαν εφεξής εαυτούς περισσότερο Ευρωπαίους, ώστε να μην κατηγορούνται ξανά στο μέλλον για «παρεκκλίνουσα» συμπεριφορά. Οι δε Γάλλοι ηγέτες συνειδητοποιούσαν ότι, στο πρόσωπο του Adenauer, είχαν βρει έναν οπαδό της συμφιλίωσης με τη Δύση, ικανό να «δέσει» με τέτοιο τρόπο τη γερμανική πολιτική, ώστε να είναι δύσκολο να μεταλλαχθεί, ακόμη και στην περίπτωση μιας πιθανής επανένωσης. Ήταν, έτσι, πρόθυμοι να πληρώσουν το «τίμημα» της συγκατάθεσης για μια βαθμιαία ανεξαρτησία της ΟΔΓ από τους κατοχικούς ελέγχους και περιορισμούς⁵¹.

Το ξέσπασμα του πολέμου στην Κορέα έφερε στο προσκήνιο επιτακτικά το ζήτημα του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, καθιστώντας το κυρίαρχη επιδίωξη της αμερικανικής πολιτικής, από το Σεπτέμβριο του 1950 και μετά. Η Δύση υπέθετε ότι η κομμουνιστική εισβολή στο νότιο τμήμα της Κορέας είχε συνάφεια με την κατάσταση στην Ευρώπη και ότι οι Σοβιετικοί χρησιμοποιούσαν την Κορέα ως πεδίο δοκιμής για τη Γερμανία. Η επιθυμία των Η.Π.Α να επανεξοπλιστεί η ΟΔΓ και να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ έθετε σε κίνδυνο την πολιτική του Παρισιού, πριν καν αρχίσει να εφαρμόζεται το Σχέδιο Schuman⁵². Η γαλλογερμανική δυσπιστία είχε αρχίσει να γίνεται πιο έντονη από ποτέ, όταν ο J. Monnet υπέδειξε ότι η κατάσταση θα μπορούσε να εξομαλυνθεί με την επέκταση της αρχής της υπερεθνικής συνεργασίας, από την οικονομία στην άμυνα. Σύμφωνα με το Σχέδιο του πρωθυπουργού Rene Pleven, τον Οκτώβριο του 1950, προβλεπόταν η ίδρυση Αμυντικής Κοινότητας, μέσω της δημιουργίας ευρωπαϊκού στρατού, υπό Ευρωπαϊό υπουργό Άμυνας, υπόλογο στους ευρωπαϊκούς πολιτικούς θεσμούς. Το σημαντικότερο σημείο του αρχικού σχεδίου ήταν η απουσία ανεξάρτητου

⁵⁰ Dedman, Martin J., όπ. π., σελ. 63.

⁵¹ Τον Απρίλιο 1951 επετράπη η ίδρυση Υπουργείου Εξωτερικών της Δυτικής Γερμανίας. Βλ. Friend, Julius W., *The Linchpin: French-German Relations, 1950-1990*, όπ. π., σελ. 19-20.

⁵² Young, John W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*. Πατάκη, Αθήνα 2002, σελ. 98.

γερμανικού επιτελείου, ενώ η συμμετοχή των Γάλλων στρατιωτών, περίπου στο ήμισυ της συνολικής δύναμης, εξασφάλιζε τη γαλλική στρατιωτική υπεροχή και ηγεμονία.

Οι Γερμανοί αντιμετώπισαν αρχικά με δυσπιστία τις γαλλικές προτάσεις, γιατί παρέτειναν τη διαδικασία επανεξοπλισμού της χώρας τους, την ώρα που κλιμακωνόταν ο Ψυχρός Πόλεμος. Πράγματι, στόχος της γαλλικής πολιτικής ήταν να συνδεθούν οι προβλέψεις του σχεδίου Pleven με την υπογραφή του Σχεδίου Schuman και να καθυστερήσει ο σχηματισμός των γερμανικών δυνάμεων, μέχρις ότου τεθούν σε ισχύ στέρεοι ευρωπαϊκοί πολιτικοί και οικονομικοί θεσμοί, σχεδιασμένοι να αναχαιτίσουν τη ελευθερία δράσης της ΟΔΓ⁵³. Το διπλωματικό αντάλλαγμα για τη συγκατάθεση Αμερικανών και Γερμανών στο σχέδιο Pleven ήταν η δέσμευση, για πρώτη φορά, ότι ο νέος αμυντικός οργανισμός θα λειτουργούσε ως συμπλήρωμα του NATO και σύμφωνα με τα συμφέροντα ολόκληρης της ευρω-ατλαντικής κοινότητας. Όπως παρατηρείται⁵⁴, οι Γάλλοι, έτσι, υπερνικούσαν τον εγγενή αντιαμερικανισμό τους για να επιβάλουν τον ακόμη πιο εγγενή αντιγερμανισμό τους!

Η συμφωνία για τη δημιουργία της *Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ)* υπεγράφη στο Παρίσι, το Μάιο 1952, από τις χώρες της ΕΚΑΧ, πλην Ιταλίας (και πάλι χωρίς τη Βρετανία, που αρνήθηκε να συμμετάσχει). Προηγήθηκαν δύσκολες διαπραγματεύσεις, με τον Adenauer να πιέζει για ισότιμη μεταχείριση και μια νέα συμβατική σχέση με τις τρεις κατοχικές δυνάμεις, προκειμένου να παράσχει την συνεργασία του. Οι Γάλλοι, για να επιβάλλουν τη μείωση του αριθμού της γερμανικής δύναμης στην ΕΑΚ, πριν συναινέσουν σε διαπραγματεύσεις για τη γερμανική ανεξαρτησία, επέμεναν στη διατήρηση των κατοχικών περιορισμών, ως ότου η Συνθήκη επικυρωνόταν απ' όλα τα κράτη. Με το βλέμμα, όμως, στραμμένο και στη γερμανική πολιτική σκηνή, επιθυμούσαν να στηρίξουν τον Adenauer, που είχε εκφραστεί ανοιχτά υπέρ του Ευρωπαϊκού στρατού, έναντι του πολιτικού του αντιπάλου, Kurt Schumacher. Η αντιδραστική ως προς τα γαλλικά σχέδια και ενίοτε *πασιφιστική* ρητορική του τελευταίου (με την έννοια της προτίμησης σε μια ενδεχόμενη γερμανική ουδετερότητα, με αντάλλαγμα την επανένωση της Γερμανίας) ενείχε κίνδυνο στροφής της ΟΔΓ προς τη Σοβιετική Ένωση⁵⁵. Σε κάθε περίπτωση, για τους Γερμανούς οι θεσμοί της ΕΑΚ παρείχαν σαφή πλεονεκτήματα: ανάκτηση της κυριαρχίας και επιρροής στη διεθνή σκηνή, κατευνασμός του φοβικού συνδρόμου των εταίρων. Ως εκ τούτου, η Ομοσπονδιακή Βουλή της ΟΔΓ επικύρωσε τη συμφωνία (1953).

Εν τω μεταξύ, στη Γαλλία η αντίθεση προς τη Συνθήκη αυξήθηκε. Μέχρι το 1953 τόσο η διεθνής όσο και η εσωτερική κατάσταση είχαν διαφοροποιηθεί ριζικά. Ο πόλεμος της Κορέας είχε καταλήξει σε αδιέξοδο και ο κίνδυνος μιας σοβιετικής εισβολής στη Δυτική Ευρώπη είχε υποχωρήσει: ο επανεξοπλισμός της Γερμανίας δεν

⁵³ Hitchcock, William I., όπ. π., σελ.144.

⁵⁴ Στεργίου, Ανδρέας, *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*, όπ. π., σελ. 190.

⁵⁵ Creswell, Michael, όπ. π., σελ. 46-47.

έμοιαζε πλέον τόσο απαραίτητος, ενώ η δέσμευση γαλλικών στρατευμάτων στην Ινδοκίνα γεννούσε το φόβο ότι η Γαλλία θα υστερούσε αριθμητικά έναντι των γερμανικών δυνάμεων στην Ευρώπη. Επιπλέον, οι εκλογές του 1951 είχαν αναδείξει στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση σημαντικό αριθμό γκωλικών βουλευτών, οι οποίοι ήταν αντίθετοι στην ΕΑΚ, κυρίως επειδή αυτή θα «παρέδιδε» τη διοίκηση του γαλλικού στρατού σε έναν υπερεθνικό θεσμό. Το 1954 Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών έγινε ο Pierre Mendes France· ως ένθερμος εθνικιστής, επιχείρησε να κατευνάσει τους γκωλικούς, επιφέροντας σημαντικές τροποποιήσεις στη Συνθήκη, που περιόριζαν το υπερεθνικό της περιεχόμενο και άφηναν στις γαλλικές δυνάμεις μεγαλύτερη ελευθερία δράσης. Ο Adenauer και οι λοιποί ηγέτες, εξοργισμένοι από την γαλλική κωλυσιεργία, αρνήθηκαν τις γαλλικές προτάσεις. Τελικά, τον Αύγουστο 1954, η μακροχρόνια και διχαστική αυτή διαφωνία τερματίστηκε όταν η Εθνοσυνέλευση αρνήθηκε να επικυρώσει τη Συνθήκη⁵⁶.

Η αποτυχία της ΕΑΚ ήταν ένα οδυνηρό πλήγμα για την ευρωπαϊκή προσέγγιση. Για τη Γαλλία, η διατήρηση της ανεξαρτησίας του στρατού της από υπερεθνικούς ελέγχους ήταν προφανώς σημαντικότερη από την αποτροπή του γερμανικού επανεξοπλισμού. Η συμβιβαστική λύση για έξοδο από την κρίση δόθηκε από τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών Eden. Προέβλεπε τη μετεξέλιξη και επέκταση του Συμφώνου των Βρυξελλών (1948) σε ένα νέο, μη υπερεθνικό, αμυντικό οργανισμό, τη *Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)*, με τη συμμετοχή της Γερμανίας και Ιταλίας, οι οποίες αποκτούσαν έτσι μια θέση στο σύστημα ασφαλείας των νικητών του Πολέμου. Η τροποποιημένη Συνθήκη της ΔΕΕ υπεγράφη στο Παρίσι το 1954 και συνέδεε, μεταξύ άλλων, τη Βρετανία με τους Έξι, κάτι που ενδιέφερε ιδιαίτερα τους Γάλλους, καθώς εξασφαλιζόταν μια εν δυνάμει ισχυρή ευρωπαϊκή διάσταση μέσα στο NATO. Για την εισδοχή της ΟΔΓ, οι Γάλλοι είχαν δώσει τη συγκατάθεσή τους, υπό τον όρο να τεθούν οι δυνάμεις της υπό την ηγεσία του NATO και να απαγορευθεί η κατασκευή ή κατοχή από αυτήν πυρηνικών και χημικών όπλων. Η νέα δομή απείχε, ωστόσο, αρκετά από τη φιλόδοξη στοχοθεσία της ΕΑΚ, ενώ εξέλιπε οποιοδήποτε υπερεθνικό όργανο για τη διαχείριση στρατιωτικών θεμάτων, που θα προωθούσε αυτόνομα την επιτυχία της⁵⁷. Μοιραίο αποτέλεσμα ήταν να περιέλθει η ΔΕΕ σε λήθαργο όταν, ένα χρόνο αργότερα, η Γερμανία εισήλθε στο NATO (1955), που αποτελούσε ένα πολύ πιο διαρθρωμένο πλαίσιο για τον στρατιωτικό έλεγχο της Βόννης. Η είσοδος στο NATO δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την μετεξέλιξη της ΟΔΓ σε κυρίαρχο κράτος⁵⁸ και στις 5/5/1955, μια σημαδιακή ημερομηνία για τη γερμανική ιστορία, οι Σύμμαχοι, με τις συμφωνίες του Παρισιού, αναγνώριζαν στους Γερμανούς πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα.

⁵⁶ Young, John W., όπ. π., σελ. 99-100.

⁵⁷ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 191.

⁵⁸ Έστω και αν, στα μάτια πολλών Γερμανών, αυτό σηματοδοτούσε ένα αμετάκλητο βήμα προς την οριστική μόνιμη διαίρεση της χώρας. Βλ. Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΜΕΝΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

2.1 Η ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως απάντηση στην αποτυχία της ΕΑΚ

Η ΕΑΚ με το να επεκτείνει τη συνεργασία και στο στρατιωτικό πεδίο, είχε αποδειχθεί υπερβολικά φιλόδοξη. Οι υπέρμαχοι της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έβλεπαν την αποτυχία της ως οπισθοδρόμηση για τις ιδέες τους. Έτσι, στις αρχές του 1955, η προσοχή μετατοπίστηκε και πάλι στο οικονομικό πεδίο. Από εκεί θα ξεκινούσε η «επανεκκίνηση της Ευρώπης», παρακάμπτοντας τα πεδία της εξωτερικής πολιτικής και άμυνας, όπου εγείρονταν ζητήματα εθνικής κυριαρχίας.

Προσεγγίσεις για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής δυναμικής προσέφεραν τρεις προτάσεις⁵⁹. Εκείνη του J. Monnet (επικεφαλής πλέον της Ανώτατης Αρχής ΕΚΑΧ), ο οποίος πρότεινε την ίδρυση ενός ευρωπαϊκού οργανισμού για την ατομική ενέργεια, ενός τομέα που, παρά τις μικρές ως τότε επενδύσεις, είχε μεγάλη σημασία και θα διασφάλιζε, μεταξύ άλλων, τον έλεγχο της αναπτυσσόμενης στο μέλλον γερμανικής πυρηνικής βιομηχανίας. Η δεύτερη πρόταση, του Ολλανδού Υπουργού Εξωτερικών Beyen, υποστήριζε τη δημιουργία μίας μεγάλης ελεύθερης αγοράς που θα οδηγούσε στη γενική οικονομική ολοκλήρωση. Αντιθέτως, ο Βέλγος Υπουργός Spaak, θεωρούσε ότι η προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα επιτυγχανόταν με την τομεακή ενσωμάτωση, δια της επέκτασης της ΕΚΑΧ σε ειδικά πεδία, όπως π.χ. των μεταφορών, της ενέργειας ή αεροναυπηγικής. Τελικά, τον Απρίλιο 1955, οι τρεις Υπουργοί της Μπενελούξ κατέληξαν σε κοινή πρόταση για τη δημιουργία Κοινής Αγοράς των Έξι, στους κόλπους της οποίας θα υλοποιούνταν η ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων και εργαζομένων. Η πρόταση απηχούσε, μεταξύ άλλων, την πρόθεσή τους να μην επιτρέψουν να υλοποιηθεί η γαλλική ιδέα περί «Γαλλογερμανικής Οικονομικής Επιτροπής»⁶⁰, που θα έφερνε πιο κοντά τις οικονομίες Γαλλίας-Γερμανίας και θα δημιουργούσε μια κλειστή, για τα προϊόντα των χωρών της Μπενελούξ, συνεργασία. Στο τελικό ανακοινωθέν της Συνόδου της Μεσσήνης (Ιούνιος 1955) συμπεριελήφθη η πρόταση για τη δημιουργία τόσο Κοινής Αγοράς όσο και Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Euratom), ενώ μια Επιτροπή υπό την προεδρία του Spaak θα προετοίμαζε τις λεπτομέρειες και το κείμενο της σχετικής Συνθήκης.

Προς γενική έκπληξη, οι Δυτικογερμανοί υποστήριξαν ισχυρά την ιδέα της Κοινής Αγοράς. Αρχικά, ο Γερμανός Υπουργός Οικονομικών Erhard έδειξε ελάχιστο ενδιαφέρον, καθώς οι γερμανικές εξαγωγές είχαν ήδη αρχίσει να ανθίζουν και υπήρχε

⁵⁹ Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ιστορική διάσταση του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923-2004*. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2010, σελ. 61.

⁶⁰ Την ιδέα είχε καταθέσει ο Mendes France, με προφανή στόχο την ισχυροποίηση της πλευράς των κρατών έναντι της υπερεθνικής Αρχής της ΕΚΑΧ, γεγονός που προκάλεσε τελικά την παραίτηση του Monnet από τη θέση του Προέδρου της.

φόβος ότι το δεσμευτικό πλαίσιο μιας «μικρής Ευρώπης» θα τις περιόριζε. Αντιθέτως, ο ίδιος ο Adenauer έβλεπε τη συμφωνία με καθαρά πολιτικούς όρους, ως ευκαιρία ανάκτησης της γερμανικής πολιτικής επιρροής και επιβολής, στο εσωτερικό της χώρας, ενός πλαισίου σταθερότητας. Ταυτόχρονα, η συνεργασία με τη Δυτική Ευρώπη συμβάδιζε με την πολιτική αποστασιοποίησης από το ανατολικό μπλόκ, μετά το Σεπτέμβριο 1955, όταν η Μόσχα αναγνώρισε την Ανατολική Γερμανία ως ανεξάρτητο κράτος, προκαλώντας την έντονη αντίδρασή του⁶¹. Οι Γάλλοι ασφαλώς είχαν ξαφνιαστεί από την γερμανική υποστήριξη στο σχέδιο. Μπορεί να ενδιαφέρονταν για την προώθηση της Euratom, εντούτοις, όσον αφορά το εμπόριο, είχαν μακρά παράδοση προστατευτικών φραγμών για τα ξένα προϊόντα. Στην πορεία, ωστόσο, η γαλλική ηγεσία κατέληξε να θεωρεί την ιδέα της Κοινής Αγοράς ως λύση για τις οικονομικές δυσχέρειες της χώρας. Η εμπειρία της ΕΚΑΧ είχε δείξει ότι ο φόβος της υποτιθέμενης βιομηχανικής και εμπορικής τους κατωτερότητας σε σχέση με τη Γερμανία ήταν υπερβολικός, καθώς, μάλιστα, μετά το 1946 η γαλλική οικονομία είχε γνωρίσει διαδοχικές φάσεις εκσυγχρονισμού, με συνεχόμενα προγράμματα αναδιάρθρωσης, ενώ οι μεγαλύτερες γαλλικές επιχειρήσεις γίνονταν ολοένα πιο εξωστρεφείς. Περαιτέρω, η ιδέα της Κοινής Αγοράς προσέφερε μια ελκυστική λύση στο πρόβλημα της ανάπτυξης των Υπερπόντιων Εδαφών, ενώ, ταυτόχρονα, αναμενόταν αύξηση της απόδοσης του σημαντικού, για τη γαλλική οικονομία, αγροτικού τομέα και των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων στα μέλη της Κοινής Αγοράς⁶².

Στις 25 Μαρτίου 1957 υπεγράφησαν στη Ρώμη οι ιδρυτικές Συνθήκες της *Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ)* και *Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ-Euratom)*. Σημαντικότερη καινοτομία των Συνθηκών της Ρώμης ήταν η δημιουργία νέου προτύπου οργάνωσης, μεταξύ του υπερεθνικού και του διακυβερνητικού: το υπερεθνικό πρότυπο, επί του οποίου είχε αρθρωθεί η ΕΚΑΧ, αποδείχθηκε, με την αποτυχία της ΕΑΚ, πολύ προωθημένο για την εκ νέου ενεργοποίηση της διαδικασίας ενοποίησης, ενώ το διακυβερνητικό ήταν εξαιρετικά ανεπαρκές για την ενίσχυση της δυναμικής της⁶³. Το τελικό κείμενό τους απηχούσε ιδίως τις βλέψεις της Γαλλίας, η οποία βρισκόταν σε ισχυρή διαπραγματευτική θέση, καθώς καμία χώρα δεν επιθυμούσε μια δεύτερη απόρριψη Συνθήκης από την Γαλλική Εθνοσυνέλευση και, όπως ήταν λογικό, τίποτα δεν ήταν δυνατό να προχωρήσει χωρίς τη Γαλλία. Φυσικά, ούτε οι ίδιοι οι Γάλλοι ήθελαν να διακινδυνεύσουν την πολιτική οικονομικής προσέγγισης και συνεργασίας με τη Γερμανία, που είχαν υιοθετήσει μετά το 1948, καθώς και την προοπτική να επαναβεβαιωθεί, μέσω της πλατφόρμας της Κοινής Αγοράς, η περιφερειακή ηγεμονία τους στη Δυτική Ευρώπη. Έτσι, τον Ιούλιο 1957, η Εθνοσυνέλευση, με ενισχυμένη την παρουσία Ευρωπαίων μετά τις γαλλικές εκλογές του 1956, υπερψήφισε τις Συνθήκες με άνετη πλειοψηφία, ενώ, τον ίδιο μήνα και η Ομοσπονδιακή Βουλή της ΟΔΓ τις επικύρωσε σχεδόν ομόφωνα.

⁶¹ Young, John W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, σελ. 102-103.

⁶² Dedman, Martin J., *The Origins and Development of the European Union 1945-95: A history of European integration*, όπ. π., σελ. 101-102.

⁶³ Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, όπ. π., σελ. 65.

Η συμμετοχή της Βρετανίας στις Κοινότητες θεωρήθηκε εξαρχής ευκαταία, σε μια συγκυρία που η χώρα άρχισε να προσεγγίζει τους Έξι, στα πλαίσια της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης και της συμφωνίας σύνδεσής της με την ΕΚΑΧ (που είχε συναφθεί το 1954). Η πεποίθησή της ωστόσο, ότι η Γερμανία και η Γαλλία δεν ήταν έτοιμες να ενταχθούν σε μία κοινή αγορά και, ως εκ τούτου, το σχέδιο θα κατέρρευε, ώθησε στην αποστασιοποίησή της από την επιτροπή Spaak. Τη στιγμή που η επιτροπή υπέβαλε την πρώτη έκθεση, φανερώνοντας τις προθέσεις της, οι Βρετανοί αποχώρησαν από τις διαπραγματεύσεις: στα τέλη του 1956, ήταν έτοιμοι να υποβάλλουν σχέδιο για μία ζώνη ελεύθερου εμπορίου στις χώρες του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ), όταν διαπίστωσαν, με έκπληξη, ότι οι εργασίες των Έξι είχαν προχωρήσει σημαντικά. Όπως υποστηρίζεται⁶⁴, η αποχώρηση των Βρετανών από τις διαπραγματεύσεις αποτέλεσε στρατηγικό λάθος του πρωθυπουργού Eden, που κόστισε την απώλεια της βρετανικής επιρροής στον ευρωπαϊκό ηπειρωτικό χώρο, παγιώνοντας την αντίστοιχη γαλλική επιρροή. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '50, η Βρετανία, ως τρίτη παγκόσμια δύναμη, ήταν διαρκώς στραμμένη σε μια επιβαρυντική, για την οικονομία της, διεύθυνση των αποικιακών και διεθνών της θεμάτων. Η εξωτερική πολιτική, απασχολημένη με το «κλείσιμο» των αποικιών, έδινε ελάχιστη σημασία στο οικονομικό και πολιτικό μέλλον της χώρας, χωρίς αυτές. Αντίθετα, η Γαλλία, αποδίδοντας μεγαλύτερη προτεραιότητα στην Ευρώπη απ' ότι στην παγίωση της παγκόσμιας εμβέλειάς της, είχε προνοήσει για την ασφαλή ενσωμάτωση της Γερμανίας και την απόκτηση πρόσβασης στον άνθρακα και τις αγορές της. Η στροφή της βρετανικής πολιτικής κατέστη εφικτή μετά την Κρίση του Σουέζ (1956) και τις τελευταίες συνομιλίες των «Τεσσάρων»(1960), όταν, πλέον, έγινε ορατή η οδυνηρή πραγματικότητα της θέσης της ως παρακαμάζουσα δύναμη. Μέχρι τότε, όμως, είχε ήδη «χαθεί» για τη Βρετανία το «τρένο της Ευρώπης»⁶⁵, καθώς ήταν πολύ αργά να εισέλθει στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και να προκαταβάλλει τις εξελίξεις στην αρχή τους.

2.2 Δύο πραγματιστές ηγέτες χτίζουν τη γαλλογερμανική φιλία

Η έναρξη λειτουργίας της ΕΟΚ και ΕΚΑΕ συνέπεσε με το «κύκνειο άσμα» της Τέταρτης Γαλλικής Δημοκρατίας και την εκ νέου άνοδο στην εξουσία του στρατηγού de Gaulle (Μάιος 1958), μετά τα δραματικά γεγονότα της εξέγερσης στην Αλγερία, που απείλησαν να βυθίσουν τη Γαλλία σε εμφύλιο πόλεμο. Με τον de Gaulle και την εγκαθίδρυση της Πέμπτης Γαλλικής Δημοκρατίας⁶⁶, ξεκινά μια περίοδος όπου, η

⁶⁴ Dedman, Martin J., όπ. π., σελ. 106-107.

⁶⁵ Όπως θα αναπτυχθεί παρακάτω, η Βρετανία θα έπρεπε να περιμένει τουλάχιστον έως το 1973 (και αφού το αίτημά τα είχε ήδη απορριφθεί δύο φορές λόγω γαλλικού βέτο) για να εισέλθει στην ΕΟΚ.

⁶⁶ Διέπεται από το Σύνταγμα της 4^{ης} Οκτωβρίου 1958 κατόπιν δημοψηφίσματος που καθιέρωσε το ημιπροεδρικό σύστημα, ως υβρίδιο προεδρικού και κοινοβουλευτικού συστήματος, με έντονα ενισχυμένες εξουσίες του Προέδρου, εκλεγόμενου δια της καθολικής ψηφοφορίας. Σύμφωνα με τη συνήθη κριτική, ο Πρόεδρος κατέστη τρόπον τινά «πραγματικός μονάρχης», βλ. Shennan, Andrew, *De Gaulle*. Longman, London & New York 1993, σελ. 86.

Γαλλία, έχοντας πετύχει, κατά τη δεκαετία του '50, θεμελιώδεις διευθετήσεις για την αμυντική και οικονομική της διασφάλιση (οριστική επίλυση ζητήματος γερμανικού επανεξοπλισμού, δημιουργία Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων), επιχειρεί να παγιώσει τη θέση της ως ηγεμονική δύναμη στον δυτικοευρωπαϊκό χώρο και να χαλαρώσει τη «μέγγενη» του διπολικού διεθνούς συστήματος. Απαραίτητη προϋπόθεση παρέμενε η οικοδόμηση σχέσης εμπιστοσύνης με τη Δυτική Γερμανία, που, ωστόσο, ταυτιζόταν, στο υποσυνείδητο της γαλλικής πολιτικής, όχι με σχέσεις ισότητας, αλλά με αναγνώριση της γαλλικής υπεροχής και την πρόσδεση των Γερμανών στο «γαλλικό άρμα».

Στο πρόσωπο των de Gaulle και Adenauer, η ανωτέρω σχέση έμελλε να στηριχθεί σε στέρεα πραγματιστικά θεμέλια, έστω και εάν οι διαφορετικές αρχικές προσεγγίσεις τους δεν προϋδέαζαν για κάτι τέτοιο. Ο Adenauer ανησυχούσε ιδιαίτερα για τη συνέχιση της γαλλικής παρουσίας στις ΕΚ και το ΝΑΤΟ. Πράγματι, ο de Gaulle, ως θιασώτης του διακυβερνητικού μοντέλου, δεν αποδεχόταν πολιτικές ολοκλήρωσης μεταξύ κυριάρχων κρατών, λόγω των μη συμβατών στόχων των εμπλεκομένων, αλλά και της σημασίας που απέδιδε στο εθνικό συμφέρον και, ως εκ τούτου, αξιολογούσε σχετικές απόπειρες ως «δυσλειτουργικές»⁶⁷. Αντίθετος σε κάθε υπερεθνική έκφραση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θεωρούσε ότι οι ΕΚ ήταν μόνο τεχνικοί οργανισμοί, «χωρίς εξουσία και, κατά συνέπεια, χωρίς πολιτική αποτελεσματικότητα» τα κράτη, ως «μόνες οντότητες που έχουν το δικαίωμα να διατάζουν και την εξουσία να επιβάλλουν υπακοή», έπρεπε να αποτελούν τα βάρη της Ευρώπης⁶⁸. Αντίθετα, η στρατηγική του Adenauer περί ευρωπαϊκής ειρήνης ήταν, σχεδόν από κάθε άποψη, αντίθετη. Η χώρα του, δεδομένων των μικρών δυνατοτήτων της, μπορούσε να ασκεί πολιτική επιρροή μόνο στο πλαίσιο υπερεθνικών οργανισμών, ώστε οι ενέργειές της να διοχετεύονται δημιουργικά για το σκοπό της ευρωπαϊκής ειρήνης. Καθώς η ΟΔΓ δε διέθετε διεθνή ισχύ, πέραν της συμμετοχής της στους ευρω-ατλαντικούς θεσμούς, οι θεσμοί αυτοί θα έπρεπε να παραμείνουν όσο το δυνατόν ισχυροί και συνεκτικοί⁶⁹.

Παρά τις απόψεις του, ο Γάλλος Πρόεδρος φρόντισε να διαβεβαιώσει τον Καγκελάριο της ΟΔΓ ότι θα τηρούσε τις δεσμεύσεις του σχετικά με τις ΕΚ. Σε αυτό συνετέλεσε και η εμπορική επιτυχία του εγχειρήματος από το 1958⁷⁰. Οι γαλλικοί φόβοι είχαν δώσει τη θέση τους στην ενθουσιώδη εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων της Κοινής Αγοράς, η επιτυχία της οποίας έπεισε τον de Gaulle ότι θα μπορούσε να εξυπηρετήσει και τα πολιτικά συμφέροντά του: τη θεμελίωση μιας Ευρώπης όπου η Γαλλία θα ανακτούσε το «μεγαλείο» της (ιδίως μετά την περιπέτεια των αποικιακών

⁶⁷ Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 27.

⁶⁸ Από συνέντευξη τύπου στις 5 Σεπτεμβρίου 1960, βλ. Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ε. Ένωση. Η ιστορική διάσταση του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923-2004*, όπ. π., σ. 69-70.

⁶⁹ Kocs, Stephen A., *Autonomy or Power? The Franco-German Relationship and Europe's Strategic Choices, 1955-1995*. Praeger, Westport & London 1995, σελ. 23-24.

⁷⁰ Μεταξύ 1957-61 το ΑΕΠ των «Έξι» αυξήθηκε κατά 27%, ενώ στις ΗΠΑ και τη Βρετανία κατά 18 και 14% αντίστοιχα, αν και το κατά πόσο η εν λόγω αύξηση οφείλεται στην επίδραση της Κοινής Αγοράς παραμένει ασαφές, βλ. σχετ. Dedman, Martin J., όπ. π., σελ.122.

πολέμων), ενώ η σύμπληξη ενός άξονα *Παρισιού-Βόννης*, με τη Γαλλία να «ιππεύει το Γερμανικό άλογο»⁷¹, θα διασφάλιζε τη περιφερειακή ηγεμονία της στη Δυτική Ευρώπη. Για το σκοπό αυτό, ο Γάλλος ηγέτης έδινε έμφαση στη σημασία των στενών, τακτικών, και διαρκών συνομιλιών για διεθνή ζητήματα μεταξύ των δύο χωρών. Διαβεβαίωνε ότι η χώρα του δε φοβόταν πλέον τη γερμανική επιθετικότητα, καθώς είχε ένα μόνο επιθυμητό σύμμαχο-τη Γερμανία. Έθετε μόνο δύο όρους: να αποκηρύξει η ΟΔΓ τα πυρηνικά όπλα και να αναγνωρίσει ως μόνιμα τα ανατολικά σύνορα της Γερμανίας του 1945. Ο γερμανός ομόλογός του συναινούσε στη βάση και των δύο.

Η εγκαθίδρυση μιας προνομιακής σχέσης, έχοντας ως ορόσημο το φιλικό κλίμα κατά την πρώτη συνάντηση των δύο ηγετών στη Γαλλία (Σεπτέμβριος 1958), ενισχύθηκε ιδιαίτερα λόγω της σταθερής υποστήριξης του de Gaulle στη σκληρή γραμμή Adenauer, καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης του Βερολίνου (1958-61). Οι δυο τους αντιστάθηκαν επανειλημμένα σε κάθε διαπραγμάτευση, μέχρι να επιτύχουν την απόσυρση του τελεσιγράφου της Μόσχας, το οποίο αξίωνε επανακαθορισμό των δικαιωμάτων των Συμμάχων στο Δυτικό Βερολίνο. Η στήριξη του de Gaulle απέσπασε τη βαθειά ευγνωμοσύνη του γερμανού ομολόγου του, ο οποίος φοβόταν ότι οι Αμερικανοί και Βρετανοί σύμμαχοι ήταν έτοιμοι να ενδώσουν στις απαιτήσεις του Khrushchev. Για τον γάλλο ηγέτη, οποιοσδήποτε συμβιβασμός στο Βερολίνο ήταν εκτός συζήτησης. Ο ρόλος της χώρας, ως μίας εκ των δυνάμεων κατοχής, ήταν αδιαπραγμάτευτος. Σε κάθε περίπτωση, δεν επιθυμούσε επουδενί να αποτελούν τα γαλλικά συμφέροντα αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των Υπερδυνάμεων – μόνη αποδεκτή διευθέτηση θα ήταν εκείνη που θα καθορίζονταν από τα ίδια τα έθνη της ηπειρωτικής Ευρώπης, υπό την ηγεσία της Γαλλίας⁷².

Μέσω της γαλλογερμανικής συνεννόησης, ο de Gaulle επιδίωκε, για την Ευρώπη, το σχηματισμό του πυρήνα μιας *πολιτικής συνομοσπονδίας*, που θα ήλεγχε τη δράση των υπάρχοντων υπερεθνικών θεσμών και θα οδηγούσε την ευρωπαϊκή ενοποίηση μακριά από διεθνικές προσεγγίσεις. Η ιδέα μιας πολιτικής συνομοσπονδίας των «Εξι» της ΕΟΚ ανακινούνταν ήδη από την πρώτη συνάντηση με τον Adenauer, μέχρι τον Ιούλιο του 1960, οπότε τέθηκε επισήμως στις μεταξύ τους συνομιλίες. Ο Καγκελάριος ήταν θετικός, δίνοντας τη συγκατάθεση για έναρξη διαβουλεύσεων μεταξύ Γάλλων και Γερμανών αξιωματούχων και των λοιπών κρατών μελών. Το Φεβρουάριο 1961, στη συνάντηση κορυφής των «Εξι», συμφωνήθηκε η σύσταση Επιτροπής, υπό τον Γάλλο διπλωμάτη Fouchet, που θα κατέθετε προτάσεις για μία πολιτική ένωση. Η Επιτροπή, κατόπιν διαβουλεύσεων, κατέθεσε δύο εκδοχές σχεδίων πολιτικής ενοποίησης, χωρίς, ωστόσο, να ικανοποιήσει όλες τις πλευρές, με αποτέλεσμα την κατάρρευση των συνομιλιών τον Απρίλιο 1962. Η γαλλική εκδοχή για μια διακυβερνητική πολιτική κοινότητα απορρίφθηκε εντέλει, ιδίως λόγω της εναντίωσης των κυβερνήσεων Ολλανδίας και Βελγίου, που πρόκριναν σχήματα

⁷¹ Dedman, Martin J., όπ. π., σελ.122.

⁷² Kocs, Stephen A., όπ. π., σελ. 25-26.

υπερεθνικά. Στην αντίδρασή τους συνέβαλλε, εξάλλου και η επιμονή του de Gaulle να μη συμπεριληφθεί η Βρετανία στο υπό συζήτηση πολιτικό σχήμα⁷³.

Μετά την αποτυχία των συνομιλιών, επόμενη κίνηση του de Gaulle ήταν η επιδίωξη στενότερων σχέσεων αποκλειστικά με την ΟΔΓ. Η ιδέα μιας Γαλλογερμανικής συμφωνίας, που θα αναπλήρωνε εν μέρει το αδιέξοδο του Σχεδίου Fouchet, συζητιόταν στα τέλη του 1962 με παρακίνηση του ίδιου του Adenauer. Διακρίνοντας χαλάρωση της αποφασιστικότητας Αμερικανών και Βρετανών να αντιταχθούν στον κομμουνιστικό κίνδυνο, δεν είναι περίεργο ότι ο Δυτικογερμανός ηγέτης επιδίωκε να θεσμοποιήσει την τόσο ευπρόσδεκτη, κατά τη διάρκεια της κρίσης του Βερολίνου, γαλλική υποστήριξη. Μια γαλλογερμανική συμφωνία, υποστήριζε, θα βοηθούσε να διατηρηθεί και το momentum της διαδικασίας πολιτικής ενοποίησης. Ο ίδιος δεν συμεριζόταν τις προειδοποιήσεις, από φωνές εντός των δύο χωρών, που έκαναν λόγο για εθνικιστική προνομακική προσέγγιση και απομάκρυνση από την Ευρώπη των Κοινοτήτων. Επιδίωκε, μάλιστα, εξ αρχής, αντίθετα με τον de Gaulle, την υπογραφή *επίσημης* Συμφωνίας, καθώς με δεδομένη την περιρρέουσα αντιπάθεια των πολιτικών ελίτ της ΟΔΓ για τις τακτικές του γάλλου ηγέτη, θεωρούσε ότι έτσι ήταν πιο πιθανό να επιβιώσει η σχέση στο μέλλον. Καθώς θα έπρεπε να αποσυρθεί σύντομα (το 1963 ήταν 87 ετών), ο Adenauer επιδίωκε να δεσμεύσει τους διαδόχους του⁷⁴.

Η *γαλλογερμανική Συνθήκη Φιλίας* ή αλλιώς γνωστή ως *Συνθήκη των Ηλυσίων* υπεγράφη στις 22 Ιανουαρίου 1963. Επισφραγίσθηκε δε με το συμβολικό εναγκαλισμό των δύο ηγετών, σε μια έντονα συναισθηματική τελετή που σηματοδοτούσε την οριστική συμφιλίωση των δύο λαών. Η Συνθήκη περιελάμβανε μέτρα για την εγκαθίδρυση στενότερης συνεργασίας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας, εκπαίδευσης και ανταλλαγών νεολαίας. Συμφωνήθηκε ότι οι ηγέτες των δύο χωρών θα συναντιόντουσαν τακτικά, τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο, όπως και οι Υπουργοί Εξωτερικών, μία φορά κάθε τρίμηνο. Οι δύο κυβερνήσεις έπρεπε να «συμβουλευονται η μία την άλλη, πριν από κάθε απόφαση, για όλα τα σημαντικά ζητήματα εξωτερικής πολιτικής...με προοπτική να καταλήγουν...σε παρόμοιες θέσεις». Στον τομέα της αμυντικής συνεργασίας, εξάλλου, συμφωνήθηκαν ανταλλαγές αξιωματούχων και κοινός σχεδιασμός αμυντικών προγραμμάτων, ωστόσο, εν προκειμένω, η Συνθήκη καθιέρωνε μάλλον διαδικασίες καλής πίστης, παρά ουσιαστικές δεσμεύσεις.

Για τον Adenauer, η υπογραφή της Συνθήκης των Ηλυσίων ήταν σημαντικό πολιτικό ρίσκο. Στο Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα του οποίου ηγούνταν, η διαμάχη Ατλαντιστών και Γκωλικών είχε πάρει διαστάσεις. Ο Καγκελάριος έπρεπε να κρατήσει λεπτές ισορροπίες: από τη μία η χώρα του δεν έπρεπε να θορυβήσει την αμερικανική ηγεσία – από την άλλη, μετά την κρίση των πυραύλων της Κούβας (1962), πεπεισμένος ότι η απροθυμία των Η.Π.Α. να ανταποδώσουν πιθανό πυρηνικό χτύπημα υποβάθμιζε την πρότερη σθεναρή στάση της Δύσης έναντι της ΕΣΣΔ, ήταν έτοιμος να ποντάρει

⁷³ Shennan, Andrew, *De Gaulle*, όπ. π., σελ. 108.

⁷⁴ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 39.

εξολοκλήρου στον Γάλλο σύμμαχο⁷⁵. Την κρίσιμη ώρα των επιλογών, ο de Gaulle θα έστρεφε άθελά του τον Adenauer ακόμη πιο κοντά στις θέσεις του: σε μια συνέντευξη τύπου, λίγες ημέρες πριν την υπογραφή, είχε διατρανώσει, με ιδιαίτερα οξύ τρόπο, την αντίθεσή του στο αίτημα υποψηφιότητας που είχε στο μεταξύ υποβάλλει η Βρετανία, για ένταξη στις ΕΚ. Προκειμένου να κατευνασθεί η αμερικανική διπλωματία, το Υπουργείο Εξωτερικών της ΟΔΓ ανακοίνωσε ότι η επερχόμενη υπογραφή της Συνθήκης θα απαιτούσε επικύρωση από το Κοινοβούλιο. Τελικά, η Συνθήκη επικυρώθηκε, αφού προηγουμένως τέθηκε στο γερμανικό κείμενό της ένα Προοίμιο με περιοριστικές, για το εύρος της, προβλέψεις: η Γερμανία θα προωθούσε «την κοινή άμυνα εντός του πλαισίου του ΝΑΤΟ και την ενοποίηση των ενόπλων δυνάμεων των δύο χωρών, εντός της Συμμαχίας». Ως προς τις ΕΚ, αναφερόταν ότι η Γερμανία επιδίωκε «την ένωση της Ευρώπης.....συμπεριλαμβανομένης της Βρετανίας και άλλων χωρών....καθώς και την περαιτέρω ενίσχυση των Κοινοτήτων». Όπως είναι φανερό, το ανωτέρω Προοίμιο ουσιαστικά δυσχέραινε ή και «ακύρωνε» την εναρμόνιση των διμερών πολιτικών, τουλάχιστον κατά το μέρος που δε συμβάδιζε με την γκωλική ιδέα περί Ευρώπης. Για τον de Gaulle, η μονομερής θέση του Προοιμίου στη Συνθήκη άλλαξε ολοκληρωτικά το νόημά της. Παρά το ότι αμφότερες οι ηγεσίες φρόντισαν να τηρήσουν ευλαβικά, τα επόμενα χρόνια, τους κύριους όρους της, ιδίως όσους αφορούσαν τις τακτικές ανταλλαγές, ήταν φανερό πως είχε αρχίσει να βγαίνει στην επιφάνεια η επί μακρῶ υποβόσκουσα γαλλογερμανική διαφωνία περί των θεμελιωδών προσανατολισμών της Ευρώπης.

Αρκετοί μελετητές έχουν επισημάνει τη σημασία της διαπροσωπικής σχέσης των δύο ηγετών για την οικοδόμηση της συμφιλίωσης Γαλλίας-Γερμανίας. Η βαθειά μεταξύ τους συμπάθεια, ενισχυόμενη από κοινές πολιτικές και θρησκευτικές αξίες, καθώς και το παρόμοιο ηγετικό στυλ τους, έδειχνε να «στερεώνει» τη γαλλογερμανική προσέγγιση με τρόπο που υπερέβαινε απλούς υπολογισμούς εθνικού συμφέροντος. Η προσήλωση, κυρίως του Adenauer, στην διατήρηση ενός επιπέδου καλής συνεργασίας με τον de Gaulle, αποτέλεσε συχνά αντικείμενο κριτικής στο εσωτερικό της χώρας του, ιδίως όποτε γίνονταν έκδηλες οι γαλλικές ηγετικές βλέψεις. Ωστόσο, μπορεί να παρατηρηθεί ότι η στάση του πήγαζε ορθολογικά από την ανάγκη της μη αναστρέψιμης πρόσδεσης της ΟΔΓ σε μια ενωμένη Δυτική Ευρώπη. Χωρίς στενούς δεσμούς με το Παρίσι, δε θα μπορούσαν να υπάρξουν, αφενός μεν οι ΕΚ, αφετέρου καμία αποτελεσματική αμυντική οργάνωση της Ευρώπης, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει η χώρα με πολιτική απομόνωση⁷⁶.

⁷⁵ Gunkel, Christoph. "Sealed with a Kiss: Treaty Heralded New Era in Franco-German Ties", *Spiegel Online*, 22/1/2013.

⁷⁶ Kocs, Stephen A., όπ. π., σελ. 46-47.

2.3 Η εξωτερική πολιτική του de Gaulle και το γερμανικό δίλημμα ασφάλειας

Η ιδέα του de Gaulle για μια πολιτική Ευρώπη είχε τη βάση της στο δόγμα της «*Ευρώπης των Πατρίδων*», ως πρότυπο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπου τα κράτη «δεν θα έχαναν το σώμα τους, την ψυχή τους και το σχήμα τους»⁷⁷ και θα διατηρούσαν την υπεροχή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ο de Gaulle δε συμεριζόταν την κοινοτική λογική, βάσει της οποίας η οικονομική ολοκλήρωση θα οδηγούσε νομοτελειακά στην πολιτική ενοποίηση. Αντιθέτως, θεωρούσε ότι έπρεπε να απορριφθεί η λειτουργιστική προσέγγιση και να επιδιωχθεί η συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών στο πολιτικό και αμυντικό πεδίο. Η υπερεθνική ολοκλήρωση όχι μόνο δεν θα σηματοδοτούσε την αναγέννηση της Γαλλίας και των άλλων κρατών, αλλά θα οδηγούσε στην απώλεια της ικανότητας να δρουν και να υπερασπίζονται τα συμφέροντά τους. Μια τεχνητή ομοσπονδία αποτελούσε μοιραία μια οντότητα βυθισμένη στην αδράνεια, ή χειρότερα, κυριαρχούμενη από εξωτερικούς παράγοντες, ήτοι τις Η.Π.Α. και το ΝΑΤΟ⁷⁸.

Καθώς, όπως αναφέρθηκε, η εμπορική επιτυχία των ΕΚ συνεπαγόταν για τη Γαλλία απτά οφέλη, ως προς την προσέγγισή της με την ΟΔΓ και την περιφερειακή ηγεμονία της στη Δυτική Ευρώπη, ο de Gaulle τελικά αποδέχθηκε την Κοινή Αγορά και επιδίωξε να ενσωματώσει τις διαδικασίες της στην αναπτυξιακή πολιτική της χώρας του. Όμως, η στάση αυτή δεν είχε μόνο οικονομικά κίνητρα. Όπως φάνηκε από την κρίση του 1965-66, που οδήγησε στον λεγόμενο «συμβιβασμό του Λουξεμβούργου»⁷⁹ (Ιανουάριος '66), απώτερος στόχος του ήταν η αλλαγή των πολιτικών και θεσμικών ισορροπιών που εγκαθιδρύθηκαν με τη Συνθήκη της Ρώμης, η αποδυνάμωση των υπερεθνικών χαρακτηριστικών της ΕΟΚ, η ενδυνάμωση του διακυβερνητικού χαρακτήρα της Κοινότητας και η χρησιμοποίησή της ως μέσου για την ανάπτυξη ενός μεγάλου «στρατηγικού (διακρατικού) συνόλου» (“Grand Ensemble”) υπό γαλλική υψηλή εποπτεία και καθοδήγηση.

Ο de Gaulle ήταν βαθειά δυσαρεστημένος με το ρόλο της Γαλλίας στον μεταπολεμικό κόσμο – ως εκ τούτου, καθ’ όλη τη θητεία του ως Πρόεδρος (1958-69) επιδίωξε σθεναρά να αποκαταστήσει την επιρροή και το ειδικό βάρος της χώρας του στη διεθνή πολιτική. Ως πλέον απειλητική, για τα γαλλικά εθνικά συμφέροντα, θεωρούσε την ψυχροπολεμική πόλωση υπό την κυριαρχία των δύο υπερδυνάμεων, όπου τα συμφέροντα μεσαίου μεγέθους χωρών, όπως η Γαλλία, περιορίζονταν

⁷⁷ Όπως το είχε διατυπώσει ο Michel Debre, πρωθυπουργός του de Gaulle από το 1959, βλ. σχετ. Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, όπ. π., σελ. 70.

⁷⁸ Gordon, Philip H., *A certain idea of France: French security policy and the Gaullist legacy*. Princeton University Press, New Jersey 1993, σελ. 11-12.

⁷⁹ Πρόκειται για τη γνωστή πολιτική της «κενής έδρας», της αποχής δηλαδή των γάλλων εκπροσώπων, με εντολή του de Gaulle, από τις συνόδους των κοινοτικών οργάνων κατά το β' εξάμηνο 1965, λόγω της έντονης γαλλικής αντίθεσης στην αναθεώρηση της ΚΑΠ και της εισαγωγής του κανόνα της πλειοψηφίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Με το συμβιβασμό του Λουξεμβούργου, ουσιαστικά επικράτησε, εθνικά και πολιτικά, αλλά όχι νομοθετικά, τεκμήριο υπέρ της ομοφωνίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της Κοινότητας, όταν διακυβευόταν «ζωτικό εθνικό συμφέρον» κράτους μέλους.

ασφυκτικά και κινδύνευαν, ανά πάσα στιγμή, να συνθλιβούν από μια ενδεχόμενη καταστροφική σύγκρουση ή και πιθανή συγκυριαρχία ΗΠΑ-Ε.Σ.Σ.Δ., που θα απέβαινε σε βάρος τους. Τα ανωτέρω συμπυκνώνουν την ουσία του βασικού ψυχροπολεμικού διλήμματος της χώρας: θα έπρεπε η Γαλλία να αναλάβει τα ηνία ενός ευρωπαϊκού οργανισμού, συνδεδεμένου, βεβαίως, αλλά ταυτόχρονα διακριτού από τις Η.Π.Α. ή να διεκδικήσει ένα παγκόσμιο ρόλο, από κοινού με την Ουάσιγκτον, εντός της Ατλαντικής Συμμαχίας; Τελικά, ο de Gaulle θα επέλεγε και τα δύο: αφενός, θα επιζητούσε τη μέγιστη δυνατή ασφάλεια μιας άμεσης σχέσης με τις Η.Π.Α. εντός του NATO – αφετέρου, θα επιδίωκε μια γαλλικά καθοδηγούμενη Ευρώπη, για να ενισχύσει την εξουσία του και να χαράξει μια πιο ανεξάρτητη πορεία, διατηρώντας και το δικαίωμα διαπραγμάτευσης με τη Μόσχα, ιδίως επί του γερμανικού ζητήματος⁸⁰.

Ως βραχυπρόθεσμη λύση, έναντι των κινδύνων του διπολισμού, ο de Gaulle, είχε διατυπώσει το 1958 πρόταση για τη δημιουργία ενός τριμερούς «διευθυντηρίου» Η.Π.Α.-Βρετανίας-Γαλλίας, που θα συντόνιζε την αμυντική στρατηγική των Τριών ανά τον κόσμο, ιδίως στο θέμα των πυρηνικών όπλων. Εφόσον η Γαλλία έπρεπε να αποδεχθεί, επί του παρόντος, την αμερικανική «προστασία», θα επιδίωκε την από κοινού δράση, όμως ταυτόχρονα θα φρόντιζε να μειώσει τη εξάρτησή της από τις Η.Π.Α., κυρίως με την απόκτηση του δικού της πυρηνικού οπλοστασίου. Πιο μακροπρόθεσμα, πίστευε ότι η ειρήνη θα διασφαλιζόταν με την αντικατάσταση των ιδεολογικών ανταγωνισμών από χαλαρούς συνασπισμούς κρατών, όπου κάθε έθνος θα είχε επαρκή αυτονομία καθορισμού του πλαισίου ασφαλείας του⁸¹. Περαιτέρω, κάθε σταθερή ευρωπαϊκή τάξη θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνει και την Σοβιετική Ένωση. Παρά τη σοβιετική επιθετικότητα, ο Γάλλος ηγέτης ήταν πεπεισμένος ότι η Ρωσία (όπως αποκαλούσε την Ε.Σ.Σ.Δ.) θα επέστρεφε μελλοντικά στην παραδοσιακή διπλωματία των μεγάλων δυνάμεων, αφού πρώτα απέβαλλε την κομμουνιστική ιδεολογία. Αντίθετα με την (ιστορικά) προσωρινή αμερικανική παρουσία στην Ευρώπη, η παρουσία της Ρωσίας ήταν μόνιμη, γεωγραφικά και πολιτιστικά. Εν τέλει, οραματιζόταν ένα ευρασιατικό διακρατικό σύστημα σε ισορροπία, με γεωγραφική έκταση από τον Ατλαντικό έως τα Ουράλια και τη Γαλλία να διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, εντός αυτού, στην ανάπτυξη ολοένα στενότερων σχέσεων μεταξύ των εθνών⁸². Στη σύγχρονη αυτή γκωλική εκδοχή του οράματος του καρδινάλιου Ρισελιέ, όλοι είχαν να παίξουν κάποιο ρόλο: η νέα Ρωσία θα εξισορροπούσε τη δύναμη μιας (ενωμένης ή μη) Γερμανίας, περιορισμένης στα σύνορα του 1945 και με εγγυήσεις περί μη κατοχής πυρηνικών· οι Γάλλοι θα έστρεφαν τις γερμανικές εθνικές βλέψεις προς την ευρωπαϊκή ενότητα· οι Η.Π.Α. θα επέστρεφαν στον ρόλο του εξωτερικού εγγυητή της ασφαλείας της νέας ευρωπαϊκής τάξης⁸³.

⁸⁰ Soutou, Georges Henri. *France & the Cold War, 1944–63*, όπ. π., σελ. 45-46.

⁸¹ Kocs, Stephen A., όπ. π., σελ. 22-23.

⁸² Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*, όπ. π., σελ. 97-99.

⁸³ Κίσιντζερ, Χένρι, *Διπλωματία. «Νέα Σύνορα»-Λιβάνης, Αθήνα 1995*, σελ. 677-678.

Ήταν ακριβώς αυτή η ιδέα που επιχειρούσε να εφαρμόσει ο de Gaulle μετά το 1963, όταν διαπίστωσε ότι οι Δυτικογερμανοί, υπό τον διάδοχο του Adenauer στην Καγκελαρία, Ludwig Erhard, προτιμούσαν πλέον την οικοδόμηση μιας ειδικής σχέσης με την Ουάσιγκτον, το Λονδίνο και το NATO, παρά με το Παρίσι. Πεισμένος ότι οι Η.Π.Α., μετά την κρίση της Κούβας, είχαν κερδίσει, τον Ψυχρό Πόλεμο -χωρίς ακόμη να το ξέρουν (!)- και ότι οι Σοβιετικοί, λόγω της ρήξης τους με την Κίνα θα επιζητούσαν το συμβιβασμό και την ύφεση με τη Δύση, αναζητούσε ένα ευρύτερο πεδίο δράσης για τη Γαλλία. Θεωρούσε, εν προκειμένω, ότι η χώρα του θα μπορούσε να καταστεί προνομιακός συνομιλητής της Ε.Σ.Σ.Δ. Λόγω του δόγματος Hallstein, βάσει του οποίου η ΟΔΓ αρνούνταν διπλωματικές σχέσεις με όποιο (ανατολικό) κράτος -εκτός της Ε.Σ.Σ.Δ.- αναγνώριζε τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΛΔΓ), οι Γάλλοι θα αναλάμβαναν την πρωτοκαθεδρία στις συνομιλίες με τους Σοβιετικούς, προς όφελος Γερμανών και Ανατολικοευρωπαίων. Το ρόλο αυτό θα διεκδικούσαν από τους Αμερικανούς, οι οποίοι εμφανίζονταν εγκλωβισμένοι στην ρητορική του Ψυχρού Πολέμου. Μακροπρόθεσμα, η ύφεση (détente) θα δημιουργούσε μια Ευρώπη σταθερή και λιγότερη διαιρεμένη, σε ένα πλαίσιο όπου η γερμανική επανένωση θα ήταν εφικτή και οι γαλλογερμανικές σχέσεις αρμονικές⁸⁴. Η αποχώρηση της Γαλλίας από την ενιαία στρατιωτική δομή διοίκησης του NATO (Μάρτιος 1966) και η επίσκεψη του de Gaulle στη Μόσχα την ίδια χρονιά προορίζονταν να επιταχύνουν τα σχέδια αυτά. Τελικά, οι προσδοκίες του έμελλε να διαψευστούν σύντομα, όπως κατέδειξαν τα γεγονότα της σοβιετικής εισβολής στην Τσεχοσλοβακία, το 1968.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω ήταν τα δύο βασικά αξιώματα της εξωτερικής πολιτικής του de Gaulle: η εχθρότητά του απέναντι στην αμερικανική πρωτοκαθεδρία και η ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης πυρηνικής δύναμης κρούσης ('la force de frappe'). Ο στρατηγός θεωρούσε ότι η παθητική αποδοχή της αμερικανικής προστασίας υποβίβαζε την Ευρώπη σε καθεστώς «προτεκτοράτου». Στόχος ήταν να καταστήσει τη Γαλλία πιο αξιόπιστο σύμμαχο από τις Η.Π.Α., στα μάτια των Γερμανών, προκειμένου σταδιακά η Βόννη να βασιζέται περισσότερο στη γαλλική ηγεσία. Λόγω της πυρηνικής αναβάθμισης της Ε.Σ.Σ.Δ. και της κρίσης του Βερολίνου, η ολοένα εντεινόμενη ανησυχία του Adenauer έδινε την ευκαιρία στον de Gaulle να αυξήσει την επιρροή του στους Γερμανούς, καταγγέλλοντας ανοιχτά, από το 1958, τις Η.Π.Α. ότι αποστασιοποιούνταν από τις ευθύνες τους στην Ευρώπη. Οι Γάλλοι ήταν δυσαρεστημένοι και με το NATO, ήδη από το 1952, για δύο κυρίους λόγους: αφενός, γιατί παρά την τυπική συμμετοχή τους στη Μόνιμη Επιτροπή, δεν μετείχαν και ουσιαστικά, στην καθοδήγηση της Συμμαχίας, όπως αρχικά προσδοκούσαν· αφετέρου, γιατί οι Η.Π.Α. και Βρετανία δεν ήταν πρόθυμες να μοιραστούν το σύγχρονο πυρηνικό εξοπλισμό τους με τους Ευρωπαίους, οι οποίοι κατείχαν απλά συμβατικές δυνάμεις⁸⁵. Όλες οι πρωτοβουλίες του de Gaulle, μέχρι το 1963, σηματοδοτούσαν την επιθυμία του να αλλάξει αυτή η κατάσταση: η πρόταση για το τριμερές «διευθυντήριο», το Σχέδιο Fouchet, η πίεση για την αναδιάρθρωση του NATO, η επιδίωξη σχέσεων με χώρες του

⁸⁴ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 45-48.

⁸⁵ Soutou, Georges Henri, όπ. π., σελ. 46-47.

Τρίτου Κόσμου, η γαλλογερμανική Συνθήκη Φιλίας του 1963 και η προώθηση του γαλλικού πυρηνικού προγράμματος.

Η δυσaráσκεια έναντι των ατλαντικών θεσμών εξηγεί πλήρως και την καχυποψία του de Gaulle για τη Βρετανία, η οποία εκδηλώθηκε με το διπλό γαλλικό βέτο σε ισάριθμες αιτήσεις ένταξης στις ΕΚ, κατά τη δεκαετία του '60. Η Βρετανία, ελπίζοντας ότι θα διασφάλιζε τα πλεονεκτήματα μιας μεγάλης αγοράς, χωρίς να καταβάλει το αντίτιμο της εκχώρησης κυριαρχικών δικαιωμάτων, είχε ιδρύσει το 1960, μαζί με άλλες χώρες, την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών. Μετά, όμως, από την πρώτη μείωση δασμών της ΕΟΚ, που κατέδειξε τη δύναμη της Κοινής Αγοράς των «Εξι», αντιλαμβανόταν ότι είχε πάρει «λάθος τρένο» και είχε αποφασίσει τη μετεπιβίβασή της. Η αίτηση ένταξης στις ΕΚ υπεβλήθη το 1961 από τη κυβέρνηση MacMillan, σηματοδοτώντας μια ιστορική στιγμή στις σχέσεις Βρετανίας-ηπειρωτικής Ευρώπης και οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις φαίνονταν, στα τέλη του 1962, ότι θα οδηγούσαν σε συμφωνία. Ωστόσο, ο de Gaulle, απροσδόκητα και χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με τους κοινοτικούς εταίρους, προέβαλε, τον Ιανουάριο 1963, βέτο στην εισδοχή της Βρετανίας, λόγω των φιλοαμερικανικών της δεσμών. Επισήμανε δε την αντίθεσή του σε μία «κολοσσιαία κοινότητα, υπό την εξάρτηση και ηγεσία των Η.Π.Α., η οποία σύντομα θα απορροφούσε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα». Ο Γάλλος Πρόεδρος θεωρούσε τη Βρετανία ως «δούρειο ίππο» των Αμερικανών, που θα διευκόλυνε τη μέγιστη διείσδυσή τους στην Ευρώπη. Για το γαλλικό βέτο στην ένταξη της Βρετανίας, ευθύνονταν τρία κυρίως γεγονότα⁸⁶: πρώτον, η έμμεση απόρριψη της γαλλικής πρότασης για συγκρότηση τριμερούς διευθυντηρίου από τον Πρόεδρο Kennedy. Δεύτερον, η βρετανική διστακτικότητα ως προς την βούληση των Γάλλων για προνομιακή πυρηνική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών· τρίτο (και σημαντικότερο) η αμερικανο-βρετανική διάσκεψη του Νασσάου (Δεκέμβριος 1962), όπου ο MacMillan δέχθηκε την προσφορά του Kennedy, να εφοδιαστεί η Βρετανία με πυρηνικούς πυραύλους τύπου Polaris, υπό τον όρο της υπαγωγής τους σε Νατοϊκό έλεγχο, κάτι που σήμανε το τέλος της αυτόνομης βρετανικής δύναμης ανάσχεσης και τη στενότερη εξάρτηση των Βρετανών από τις Η.Π.Α.

Το πόσο διαφορετική ήταν η γερμανική προσέγγιση στο θέμα της Ατλαντικής Συμμαχίας και της Βρετανίας φάνηκε άμεσα με την αποχώρηση του Adenauer. Ο νέος Καγκελάριος Erhard διατύπωνε ανοιχτά τη στήριξή του στην εξωτερική πολιτική της Ουάσιγκτον και είχε διαφορετικές θέσεις στο ζήτημα της οικοδόμησης πολιτικής Ευρώπης. Θεωρούσε ότι μια νέα πρωτοβουλία για την πολιτική ενοποίηση ήταν επιβεβλημένη. Λίγες μόνο εβδομάδες μετά την πρώτη συνάντησή του με τον de Gaulle, ο Erhard ταξίδεψε στο Λονδίνο για συνομιλίες με τη βρετανική πολιτική ηγεσία. Εκεί διατύπωσε την επιθυμία της κυβέρνησής του για ενίσχυση των δεσμών μεταξύ ΟΔΓ και Βρετανίας και αναβίωση της βρετανικής αίτησης για ένταξη στην Κοινή Αγορά, αμέσως μόλις η συγκυρία την καθιστούσε εφικτή. Ταυτόχρονα, ξεκίνησε γύρο επαφών με τους λοιπούς εταίρους στις ΕΚ, με στόχο να διαδηλώσει την απόρριψη της ιδέας

⁸⁶ Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, όπ. π., σελ. 77-78 και Dedman, Martin J., όπ. π., σελ.113-115.

μιας αποκλειστικής γαλλογερμανικής συνεργασίας⁸⁷. Η δεύτερη αίτηση ένταξης της Βρετανίας υποβλήθηκε το 1967 από την κυβέρνηση Wilson. Και πάλι ο de Gaulle φρόντισε να κάνει σαφείς τις προθέσεις του, επισημαίνοντας ότι ορισμένες πλευρές και δυσχέρειες της βρετανικής οικονομίας, όπως η (πρόσκαιρη) υποτίμηση της στερλίνας, θα είχαν «καταστρεπτικές συνέπειες» για την Κοινή Αγορά. Ακόμη μια φορά, ο γάλλος Πρόεδρος είχε μονομερώς απορρίψει τη βρετανική αίτηση χωρίς να συμβουλευτεί τους εταίρους. Για τους τελευταίους και ιδίως τη Γερμανία, το ζήτημα της βρετανικής ένταξης κατέστη έκτοτε κεντρικής σημασίας, καθώς ήταν φανερό ότι η βάνουση μεταχείριση των ΕΚ από τον de Gaulle, όπως εκφράστηκε και με την κρίση της «κενής έδρας» το 1965, στόχευε στην επιβολή της γαλλικής ηγεμονίας στην Ευρώπη⁸⁸.

Για τους Γερμανούς, καθ' όλη την περίοδο της Προεδρίας de Gaulle, ετίθετο ένα βασικό *δίλημμα ασφαλείας*. Τόσο για τον Erhard όσο και τον Adenauer, η επιδίωξη αμυντικής συνεργασίας με τη Γαλλία ήταν συστηματική. Ωστόσο, υπήρχε ένα όριο, το οποίο κανείς Γερμανός πολιτικός δε θα ξεπερνούσε, όσο ήταν ρεαλιστικός ο κίνδυνος απομάκρυνσης από τις Η.Π.Α. Ουδείς προτιμούσε να στηριχθεί στις μικρές γαλλικές δυνάμεις και να εγκαταλείψει το τεράστιο αμερικανικό πυρηνικό οπλοστάσιο⁸⁹. Ζώντας με το διαρκή φόβο αποχώρησης των Η.Π.Α. από την Ευρώπη, ο Adenauer απέφευγε τους πειραματισμούς, όπως επίσης δεν ήταν διατεθειμένος, παρά τις δεσμεύσεις του, να αποκηρύξει οριστικά τα πυρηνικά όπλα για τη χώρα του. Οι φόβοι του είχαν ενταθεί, λόγω της αλλαγής, το 1962, του αμερικανικού πυρηνικού δόγματος από τον Kennedy, στην κατεύθυνση περιορισμού του από κοινού, μαζί με τους εταίρους, ελέγχου των πυρηνικών, και της θέσης τους υπό αμερικανικό κεντρικό έλεγχο, που θα καθόριζε και τον τρόπο συνεισφοράς των λοιπών συμμάχων. Προκειμένου, ωστόσο, να διασκεδασθούν οι ανησυχίες των Γερμανών, οι Αμερικανοί παρουσίασαν ένα πρόγραμμα περί *Πολυμερούς Δύναμης* του NATO (MLF). Το σχέδιο προέβλεπε τη δημιουργία ενός στόλου πλοίων υπό τη διοίκηση του NATO, εξοπλισμένων με μερικές εκατοντάδες πυρηνικούς πυραύλους μέσω βεληνεκούς. Για να υπογραμμισθεί η συμμαχική φύση αυτής της δύναμης, τα πλοία θα επανδρώνονταν με πληρώματα από όλα τα έθνη. Η πρόταση, πέρα από τις πρακτικές δυσκολίες υλοποίησης, έγινε δεκτή με ανάμικτα συναισθήματα, καθώς δεν έλυσε το πρόβλημα του ανεξάρτητου γαλλικού και βρετανικού οπλοστασίου, από τη στιγμή που οι Γάλοι ξεκαθάριζαν ότι δε θα συμμετείχαν, ενώ και οι Βρετανοί ήταν το λιγότερο επιφυλακτικοί· τελικά το σχέδιο εγκαταλείφθηκε από τους Αμερικανούς το 1964. Η πρακτική εφαρμογή, εξάλλου, του νέου δόγματος ήταν ότι επέτρεπε στην Ουάσιγκτον να αποκτήσει μεγαλύτερη ελευθερία πολιτικής επιλογής για την έναρξη πολέμου. Κάτι τέτοιο ενίσχυε τα γαλλικά επιχειρήματα υπέρ μιας πυρηνικής αυτονομίας, ως ασφαλιστικής δικλείδας, στην περίπτωση που θα άλλαζαν γνώμη οι Η.Π.Α. σε μια κρίσιμη στιγμή. Η θέση του de

⁸⁷ Kocs, Stephen A., *όπ. π.*, σελ. 49-50.

⁸⁸ Ως πρώτη αντίδραση στο νέο γαλλικό βέτο, η Επιτροπή και οι «πέντε» των ΕΚ είχαν προτείνει την έναρξη συζητήσεων, εντός της ΔΕΕ, για την ανάπτυξη μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής, με συμμετοχή της Βρετανίας, γεγονός που προκάλεσε την πρόσκαιρη απόσυρση της Γαλλίας από την ΔΕΕ.

⁸⁹ Κίσιντζερ, Χένρι, *Διπλωματία*, *όπ. π.*, σελ. 689-690.

Gaullle ήταν ότι η γαλλική δύναμη κρούσης ('force de frappe'-όπως αποκαλούσε την πυρηνική δύναμη της Γαλλίας, όταν αυτή υλοποιήθηκε τελικά περί το 1964) θα παρείχε μια αξιόπιστη αποτροπή και, ως εκ τούτου, θα προστάτευε τη Δυτική Ευρώπη και τους Γερμανούς αποτελεσματικότερα, τη στιγμή που η αμερικανική πυρηνική ομπρέλα ήταν, πλέον, τρωτή στα σοβιετικά αντίποινα⁹⁰.

Θα μπορούσε εν τέλει η γαλλική "force de frappe" να συνεισφέρει ουσιαστικά στην πυρηνική προστασία της Δυτικής Ευρώπης; Κατά πάσα πιθανότητα, κάτι τέτοιο ήταν εντελώς ανέφικτο· προσέφερε, ωστόσο, ένα χρήσιμο εργαλείο για την επίτευξη των *πολιτικών* στόχων του de Gaulle – απόκτηση status μεγάλης δύναμης, ανύψωση του γαλλικού ηθικού, αποτροπή κυριαρχίας των «Αγγλοσαξόνων», παραγωγή τεχνολογικών καινοτομιών. Σε κάθε περίπτωση, η Γαλλία, από την αρχή του Ψυχρού πολέμου, βρισκόταν στην «άνετη» θέση να καταγγέλλει τους αμερικανικούς χειρισμούς, γνωρίζοντας ότι η συνεισφορά της είχε μικρή σημασία, όσο τα αμερικανικά στρατεύματα, υπό την κάλυψη πυρηνικών, ήταν μονίμως σταθμευμένα ανατολικά, στο έδαφος της ΟΔΓ. Ο de Gaulle γνώριζε καλά ότι ασκούσε κριτική μακριά από την πρώτη γραμμή άμυνας, μια γραμμή που, για την ώρα, ήταν καλά εδραιωμένη⁹¹.

⁹⁰ Shennan, Andrew, *De Gaulle*, όπ. π., σελ. 118-119.

⁹¹ Gordon, Philip H., όπ. π., σελ. 46-47.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Ο ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΗΜΜΑΤΑ ΜΙΑΣ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ (1969-1989)

3.1 Η γερμανική πολιτική σπάει τα «δεσμά» της και στρέφεται «προς ανατολάς»

Καθώς η δεκαετία του '60 έβαινε στη λήξη της, γινόταν ορατή μια ουσιαστική μεταβολή στους βασικούς συσχετισμούς ισχύος στη Δυτική Ευρώπη. Ενώ οι σχέσεις μεταξύ των υπερδυνάμεων όδευαν προς μια φάση ύφεσης, οι Γερμανοί ηγέτες είχαν αρχίσει να επιδεικνύουν ολοένα μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και αποφασιστικότητα στην υποστήριξη των επιθυμητών για τη χώρα τους πολιτικών. Τον Οκτώβριο 1969, ο Willy Brandt έγινε ο πρώτος σοσιαλδημοκράτης Καγκελάριος στην ιστορία της ΟΔΓ. Η κυβέρνησή του διέφερε από τους προκατόχους της, ως προς την πρόθεσή της να αποδεχθεί επισήμως ορισμένες παγιωμένες καταστάσεις της ψυχροπολεμικής τάξης, με αντάλλαγμα την αποκατάσταση των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών επαφών με τις χώρες του ανατολικού συνασπισμού. Υπό τον Brandt, η ΟΔΓ κινήθηκε γρήγορα και αποφασιστικά για την εγκαθίδρυση μιας ουσιαστικής ύφεσης με τη Μόσχα⁹².

Η αποκαλούμενη Ostpolitik του Brandt σκόπευε να σπάσει τα δεσμά της εξωτερικής πολιτικής της ΟΔΓ, που η ίδια είχε θέσει το 1955 με τη διατύπωση του δόγματος Hallstein και τη διασύνδεση της στρατηγικής προς την Ανατολική Γερμανία με την πολιτική των τρίτων χωρών για το ίδιο ζήτημα. Πράγματι, η ύπαρξη του ανατολικογερμανικού κράτους (ΛΔΓ) θεωρούνταν, από το σύνολο της ηγεσίας και της κοινής γνώμης της ΟΔΓ, ως μια προσωρινή-μεταβατική κατάσταση, που δεν αντιπροσώπευε με κανένα τρόπο τη θέληση του γερμανικού λαού. Για το λόγο αυτό, οι δυτικογερμανοί κατέβαλλαν εντατικές προσπάθειες να απονομιμοποιήσουν σε διεθνές επίπεδο κάθε αξίωση της ΛΔΓ να μνημονεύεται ως γερμανικό κράτος⁹³. Μεταπολεμικά, εξάλλου, για τους Δυτικογερμανούς δεν ήταν ποτέ εύκολο να εξισορροπούν τα συμφέροντά τους στη Δύση με εκείνα στην Ανατολή. Για την επίλυση της εν λόγω δυσχέρειας, ο Adenauer είχε επιδιώξει την πρόσδεση της ΟΔΓ στη Δύση, μέσω της πολιτικής της Westintegration. Όσο συνεχιζόταν η διαίρεση της Γερμανίας, τα γερμανικά συμφέροντα στην Ανατολική Ευρώπη ήταν μη νομιμοποιημένα και η μόνη στόχευση για την ΟΔΓ θα ήταν προς τα δυτικά. Ωστόσο, η στόχευση αυτή δεν εξάλειφε τον αντίκτυπο της γεωγραφικής θέσης της Γερμανίας στο κέντρο της ηπείρου ούτε την ύπαρξη ζωτικών συμφερόντων στην Ανατολή⁹⁴. Μπορεί να ακυρωνόταν η διεθνής αναγνώριση της ΛΔΓ, είχαν διαταραχθεί όμως οι σχέσεις με την Ε.Σ.Σ.Δ. και τις λοιπές

⁹² Kocs, Stephen A., *Autonomy or Power? The Franco-German Relationship and Europe's Strategic Choices, 1955-1995*, όπ. π., σελ. 100-101.

⁹³ Στεργίου, Ανδρέας, *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*, όπ. π., σελ. 69-71.

⁹⁴ Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*. Lynne Rienner Publishers, Boulder-London 2003, σελ. 41-42.

χώρες στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, περιοχή που δεν έπαυε να προκαλεί το οικονομικό και πολιτικό ενδιαφέρον των γερμανικών ελίτ, με βάση και την κλασική ιδέα του γερμανικού ζωτικού χώρου (Lebensraum), εντός του οποίου θα διασφαλιζόταν η οικονομική, πολιτική και πληθυσμιακή ανάπτυξη του γερμανικού κόσμου.

Η σκληρή γραμμή της ηγεσίας της ΟΔΓ άρχισε να παρουσιάζει ρωγμές, όταν έγινε φανερό ότι τα δύο αντίπαλα μπλοκ Ανατολής-Δύσης παγιώνονταν, με μια μορφή που ήταν δύσκολο να αλλάξει. Η μεταβολή αυτή δεν επήλθε ξαφνικά. Όταν οι δυτικές δυνάμεις απέτυχαν να εμποδίσουν το Τείχος του Βερολίνου το 1961, η γερμανική κοινή γνώμη συμπέρανε ότι η απόπειρα του Adenauer για την επίτευξη επανένωσης, μέσω της πολιτικής της «δυτικής ισχύος», είχε αποτύχει. Η διαίρεση της Γερμανίας ήταν, πλέον, πιο μόνιμη και οδυνηρή από ποτέ⁹⁵. Τόσο η κυβέρνηση Erhard, όσο και εκείνη του Μεγάλου Συνασπισμού (CDU και SPD) υπό τον Kurt Kiesinger, αναγνώριζαν ότι έπρεπε να δράσουν διαφορετικά, με (εμπορικά κυρίως) ανοίγματα στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Ένας επιπλέον λόγος που έστρεφε το ενδιαφέρον των Δυτικογερμανών ανατολικά ήταν και τα πρώην γερμανικά εδάφη, από τα οποία η Βόννη δεν είχε επουδενί παραιτηθεί. Είναι χαρακτηριστικό, ότι κατά την πρόιμη αυτή Ostpolitik, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '60, υπήρχε διάσταση απόψεων για το ζήτημα και ο ίδιος ο Kiesinger ήταν ιδιαίτερα αρνητικός στην πιθανή αποδοχή των ανατολικών συνοριακών διευθετήσεων του 1945. Σε κάθε περίπτωση, μετά τη βίαιη καταστολή της «Άνοιξης της Πράγας» το 1968 από τον Κόκκινο Στρατό, η Ostpolitik θα συνεχιζόταν, ωστόσο, όπως παρατηρείται⁹⁶, υπό σοβιετικούς όρους αυτή τη φορά.

Η νέα «Ανατολική» πολιτική του Brandt προσδιοριζόταν ως «αλλαγή δια της προσέγγισης» και υποδήλωνε ότι η ΟΔΓ θα έπρεπε να αναγνωρίσει διπλωματικά τις χώρες του ανατολικού μπλοκ, να δώσει έμφαση στην ασφάλεια του Βερολίνου και να προσεγγίσει τους Ανατολικογερμανούς, καθώς υπήρχε ο φόβος της συναισθηματικής αποξένωσης των δύο τμημάτων του γερμανικού λαού. Ως προς την ΛΔΓ, η αλλαγή αφορούσε στην αναγνώριση της ύπαρξης δύο κρατών στα γερμανικά εδάφη. Η Βόννη φυσικά πόρρω απείχε από το να αποκηρύξει τον εθνικό στόχο της επανένωσης, κάτι που συνιστούσε, άλλωστε, συνταγματική επιταγή· ωστόσο, ο στόχος αυτός εκλαμβάνόταν τώρα ως απραγματοποίητος στο άμεσο μέλλον. Το νέο δόγμα αντανάκλούσε τη θέληση των χωρών να υπάρχουν «η μία δίπλα στην άλλη», κάτι το οποίο προϋπέθετε ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας⁹⁷. Το Νοέμβριο του 1972 οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνία, με την οποία αποδέχονταν η μία την ύπαρξη της άλλης στη βάση της ισότητας και αποκήρυσσαν τη χρήση βίας. Λίγους μήνες αργότερα, το 1973, και οι δύο χώρες γίνονταν πλήρως δεκτές στον Ο.Η.Ε. Είχε προηγηθεί, κατόπιν μυστικών διαβουλεύσεων, υπογραφή Συνθήκης μεταξύ ΟΔΓ και Σοβιετικής Ένωσης, τον Αύγουστο 1970 που είχε προλειάνει το έδαφος των μετέπειτα ενεργειών. Με τη

⁹⁵ Friend, Julius W., *The Linchpin: French-German Relations, 1950-1990*, όπ. π., σελ. 51.

⁹⁶ Dedman, Martin J., *The Origins and Development of the European Union 1945-95: A history of European integration*, όπ. π., σελ. 119.

⁹⁷ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 72-73.

Συνθήκη της Μόσχας, οι δύο πλευρές αποκήρυσσαν τη χρήση βίας προκειμένου να μεταβάλλουν το ισχύον καθεστώς στην Ευρώπη. Με τη Συνθήκη της Βαρσοβίας, εξάλλου, τον ίδιο Νοέμβριο, οι Δυτικογερμανοί συμφωνούσαν με τους Πολωνούς την αμοιβαία εξομάλυνση των σχέσεών τους και αναγνώριζαν τη υφιστάμενη γραμμή Oder-Neisse, ως δυτικό σύνορο της Πολωνίας. Οι κινήσεις αυτές είχαν ευεργετικές επιπτώσεις στις σχέσεις με τα υπόλοιπα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς μέχρι το 1974 η ΟΔΓ είχε διαπραγματευθεί ξεχωριστές συμφωνίες με πολλά από αυτά⁹⁸.

Σε κάθε περίπτωση, ο Brandt διαπραγματεύθηκε το σύνολο των συμφωνιών αυτών, φροντίζοντας να μη διαταράξει την αξιοπιστία της Βόννης ως προς τη συμμαχία της με τη Δύση και κυρίως την Ουάσιγκτον. Παρά το ότι η γερμανική παραδοσιακή στάση προς τις Η.Π.Α. είχε επηρεασθεί δυσμενώς, λόγω της αμερικανικής πολιτικής στο Βιετνάμ, ο Καγκελάριος δεν θα επέτρεπε να μεταβληθεί η Ostpolitik σε παράγοντα αμφισβήτησης της δυτικής ταυτότητας της χώρας του. Η ιδέα περί οικοδόμησης στενότερων σχέσεων μεταξύ των δύο Γερμανιών δεν ήταν απαραίτητα αντι-δυτική⁹⁹. Άλλωστε, η κυβέρνηση Brandt είχε συνδέσει την επικύρωση της Συνθήκης της Μόσχας με την ολοκλήρωση μιας τελικής συμφωνίας για το Βερολίνο μεταξύ των τεσσάρων δυνάμεων κατοχής. Το Σεπτέμβριο 1971 υπεγράφη συμφωνία, με τους Σοβιετικούς να προβαίνουν σε σημαντικές παραχωρήσεις. Η Μόσχα υποσχόταν την ανεμπόδιστη διέλευση μεταξύ Δυτικής Γερμανίας και Δυτικού Βερολίνου και αποδεχόταν τη συνέχιση της ύπαρξης ειδικών δεσμών και συμφερόντων μεταξύ των δύο. Η νέα εθνική στρατηγική της ΟΔΓ είχε έτσι χαρακτήρα συμφιλίωσης, συμβάλλοντας περαιτέρω και στην εδραίωση της ύφεσης μεταξύ των δύο συνασπισμών.

Για την ΟΔΓ, η σύναψη των ανωτέρω συμφωνιών σηματοδοτούσε μια θεμελιώδη αναδιαμόρφωση των επιλογών και εργαλείων της εξωτερικής πολιτικής της. Η νέα πολιτική αποδεχόταν τα κύρια στοιχεία της υπάρχουσας ευρωπαϊκής τάξης και απέρριπτε τη χρήση στρατιωτικής βίας, ως μέσου μεταβολής της. Ήταν φανερό πως η πολιτική «δυτικής ισχύος» του Adenauer, όχι μόνο στερούνταν αξιοπιστίας, αλλά είχε μεγιστοποιήσει την εξάρτηση των Γερμανών από τους συμμάχους. Η Ostpolitik ήταν μια απόπειρα να αντικατασταθεί η απειλή χρήσης βίας, ως μέσο διπλωματίας από τα πλεονεκτήματα των αυξανόμενων οικονομικών και πολιτιστικών δεσμών. Η Βόννη επιδίωκε να μεταμορφώσει τις σχέσεις Ανατολή-Δύσης και να αλλάξει τους όρους ενός παιχνιδιού, όπου η ίδια ήταν αδύναμος παίχτης, με ένα πλαίσιο, που παρείχε μεγαλύτερη δυνατότητα επιρροής, έστω και από το περιθώριο, ιδίως επί της Ε.Σ.Σ.Δ¹⁰⁰.

Η πολιτική του Brandt δεν ανοιγόταν μόνο προς ανατολάς· η Ostpolitik συμπληρωνόταν από την επέκταση της θεσμικής ενοποίησης με τη Δύση. Το 1969 η

⁹⁸ Το Δεκέμβριο 1973 υπεγράφη παρόμοια, με τη Συνθήκη της Βαρσοβίας, συμφωνία με την Τσεχοσλοβακία και τον ίδιο μήνα εγκαθιδρύθηκαν διπλωματικές σχέσεις με Ουγγαρία και Βουλγαρία.

⁹⁹ Ο ίδιος ο Πρόεδρος Lyndon Johnson είχε δηλώσει ότι μόνο η ύφεση μεταξύ Ανατολής-Δύσης μπορούσε να οδηγήσει στη γερμανική επανένωση, εκφράζοντας, κατά πάσα πιθανότητα, ένα βαθμό αμερικανικής καχυποψίας για τη γερμανική Ostpolitik. Βλ. σχετ. Erb, Scott, όπ. π., σελ. 43.

¹⁰⁰ Kocs, Stephen A., όπ. π., σελ. 102.

ΟΔΓ είχε συμφωνήσει να υπογράψει την Συνθήκη περί μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων, κάτι που σήμαινε ότι η χώρα, πλέον, έμπαινε σε μια νέα φάση, όπου δεν θεωρούσε απαραίτητο να διαθέτει πυρηνικά. Οι Δυτικογερμανοί, εξάλλου, υποστήριζαν σθεναρά κάθε κίνηση προς την κατεύθυνση ενδυνάμωσης και γεωγραφικής επέκτασης των ΕΚ: τόσο την ένταξη της Βρετανίας σε αυτές, μετά την παραίτηση του de Gaulle, όσο και το Σχέδιο Werner, για τη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος (βλ. επόμενη ενότητα). Με το να επαναβεβαιώνει τη δέσμευσή του στη δυτική ολοκλήρωση, ο Brandt μπορούσε εύσχημα να ισχυρίζεται ότι η πολιτική του βοηθούσε στην μεταφορά των δυτικών θεσμικών ρυθμίσεων στην Ανατολή, με στόχο την υπέρβαση των εντάσεων και, εν τέλει, του Ψυχρού Πολέμου¹⁰¹. Περαιτέρω, η πολιτική του συνέβαλε στην ευρωπαϊκή σταθερότητα, με την επίλυση του προβλήματος της πολιτικής δομής της Γερμανίας, που αναζητούσε λύση πάνω από δύο δεκαετίες, όπως επίσης και του αμφισβητούμενου καθεστώτος του Βερολίνου, που τουλάχιστον σε τρεις περιπτώσεις (1948, 1958, 1961) είχε σχεδόν οδηγήσει σε πόλεμο.¹⁰²

Η γαλλική πολιτική, υπό τον Πρόεδρο Pompidou (1969-74) παρακολουθούσε με συγκεκαλυμμένη ανησυχία τη γερμανική Ostpolitik. Καθώς η στροφή της Βόννης προς την ύφεση, με την αποδοχή των ανατολικών συνόρων και την αποκήρυξη της χρήσης βίας, ήταν σύμφωνη με τις προγενέστερες προτροπές του de Gaulle, ο Pompidou ελάχιστα μπορούσε να αντιταχθεί στο πρόγραμμα του Brandt. Ωστόσο, διάφορες όψεις της πολιτικής αυτής, προκαλούσαν ιδιαίτερη ανησυχία στη γαλλική ηγεσία. Πιο σημαντική ήταν η διαφαινόμενη ανεξαρτησία της Βόννης στις συνομιλίες με την Ε.Σ.Σ.Δ., που παρουσιαζόταν ως προνομιακός συνομιλητής της Μόσχας στη Δυτική Ευρώπη, όπως και το γεγονός ότι η ηγεσία της δεν ενημέρωνε πάντα πλήρως το Παρίσι για τις εξελίξεις στις συζητήσεις αυτές. Κυρίως, αυτό που ανησυχούσε τον Pompidou ήταν το ενδεχόμενο της διαρκώς μειούμενης γερμανικής δέσμευσης προς τη Δύση, που κάλλιστα θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε ουδετερότητα, έναντι πιθανής συμφωνίας με την Ε.Σ.Σ.Δ., με αντάλλαγμα την επανένωση¹⁰³. Οι Γάλλοι ήταν ανέτοιμοι να συνειδητοποιήσουν την ταχύτητα και επιτυχία της πολιτικής του Brandt. Η Ostpolitik εξέθετε, με αιφνίδιο και έντονο τρόπο, το πόσο εύθραυστη ήταν η στρατηγική θέση της Γαλλίας και ότι, εν πολλοίς, είχε χαθεί ο έλεγχος των εξελίξεων στο εξωτερικό της περιβάλλον. Πλέον, η γαλλική ηγεσία συνειδητοποιούσε ότι η στρατηγική αυτονομία της βασιζόταν έντονα στη διατήρηση της συνοχής της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η μεταστροφή της γαλλικής πολιτικής ως προς την ένταξη της Βρετανίας στις ΕΚ, την οποία θα χρησιμοποιούσε ως *πολιτικό αντίβαρο* έναντι της αυξανόμενης γερμανικής επιρροής. Οι προσωπικές επιλογές του Pompidou άλλαζαν τη γαλλική πολιτική προς τις ΕΚ: αφενός δεν ήταν αντίθετος στην εισδοχή της Βρετανίας, αφετέρου, στη Διάσκεψη Κορυφής της Χάγης (Δεκέμβριος 1969), είχε συμφωνήσει σε μέτρα ενίσχυσης των κοινοτικών θεσμών: την ολοκλήρωση της κοινής

¹⁰¹ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 46-47.

¹⁰² Smith, Joseph, *The Cold War Second Edition, 1945-1991*. Blackwell Publishing 1998, σελ. 102.

¹⁰³ Kocs, Stephen A., όπ. π., σελ. 102-103.

αγοράς¹⁰⁴, τη θέσπιση ιδίων πόρων της Κοινότητας, την εμβάθυνση του κοινοτικού εγχειρήματος με τη δημιουργία οικονομικής και νομισματικής ένωσης μέχρι το 1980, καθώς και την ανάπτυξη, για πρώτη φορά, πολιτικής συνεργασίας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής¹⁰⁵. Ο πραγματιστικός συντηρητισμός του Γάλλου Προέδρου σηματοδοτούσε μεταβολή από την, λόγω αρχής, αντίθεση στην υπερεθνική ιδέα του de Gaulle. Με προσεχτικά και αργά βήματα, επιδίωκε μια διττή προσέγγιση: αφενός τη διακυβερνητική συνεργασία σε νέα πεδία πολιτικής, αφετέρου την αναζωογόνηση της δυναμικής της Κοινότητας. Ο Pompidou, εξάλλου, εισήγαγε μια σημαντική αλλαγή για τη νομιμοποίηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, το 1972, επί της Συνθήκης Ένταξης της Βρετανίας, Δανίας και Ιρλανδίας. Η υπόσχεσή του να στηρίξει ανεπιφύλακτα τη βρετανική συμμετοχή, οδήγησε στο χαμήλωμα των αντιπολιτευτικών τόνων στις τάξεις των γκωλικών και στην ευρεία υπερνήφισή της: έτσι, από το 1973, η Βρετανία κατέστη πλήρες μέλος της Κοινότητας¹⁰⁶.

3.2 Η ανάδειξη του «οικονομικού γίγαντα» και η αναδιάταξη της σχέσης με τη Γαλλία

Η Ostpolitik του Brandt ήταν ο κινητήριος μοχλός για τη μετατροπή της συσσωρευμένης δυτικογερμανικής οικονομικής δύναμης σε μια πιο ισχυρή πολιτική στάση στα διεθνή θέματα. Είχε απαλείψει μια πληθώρα περιορισμών και είχε αυξήσει σημαντικά το περιθώριο ελιγμών στην εξωτερική πολιτική της Βόννης, η οποία είχε επιπρόσθετα ωφεληθεί και από το κλίμα ύφεσης των υπερδυνάμεων. Η ταυτόχρονη ανύψωση της σημασίας των διεθνών νομισματικών υποθέσεων - που παλαιότερα αντιμετωπίζονταν ως ζητήματα «χαμηλής» πολιτικής - σε βασικό μέλημα του δυτικού κόσμου, επικύρωνε την οικονομική της ικανότητα και της προσέδιδε ένα νέο πολιτικό κύρος, που γεννούσε νέες ευθύνες. Η ΟΔΓ, ως τότε «οικονομικός γίγαντας, αλλά πολιτικός νάνος»,¹⁰⁷ χρησιμοποιούσε την οικονομική της δύναμη ως πολιτικό καταλύτη για άνοιγμα στην Ανατολική Ευρώπη και ως ευκαιρία για επιθετικότερη προώθηση των γερμανικών συμφερόντων, στο κοινοτικό και στο ατλαντικό επίπεδο¹⁰⁸.

Κατά τη δεκαετία του '60, αντίθετα, η λιγότερο περιορισμένη θέση της Γαλλίας είχε επιτρέψει στον Πρόεδρο de Gaulle να επιδιώξει βελτιωμένες σχέσεις με το

¹⁰⁴ Η τελωνειακή ένωση είχε επέλθει πλήρως την 1^η Ιουλίου 1968, ενώ η ολοκλήρωση της κοινής αγοράς θα πραγματοποιούνταν την 1^η Ιανουαρίου 1970, με την ενεργοποίηση των ρυθμίσεων για την ελεύθερη εγκατάσταση προσώπων και την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων.

¹⁰⁵ Για πρώτη φορά, μέσα στον Ψυχρό Πόλεμο, δήλωναν ότι «η μετάβαση στην τελική φάση της Ενωμένης Αγοράς καθιστά επιβεβλημένη την ανάληψη από την πλευρά της Κοινότητας ευθυνών, όχι μόνο στον οικονομικό τομέα, αλλά και στην διαμόρφωση του κόσμου του αύριο, σε αντιστοιχία με την παράδοση και τις αρχές της», Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 147.

¹⁰⁶ Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, Ella, *France in the European Union*, όπ. π. σελ. 26-27.

¹⁰⁷ Η φράση αποδίδεται στον ίδιο τον Willy Brandt ήδη από το 1965.

¹⁰⁸ Simonian, Haig. "France, Germany and Europe", *Journal of Common Market Studies*, Vol. XIX, No. 3, 1981, σελ. 208-209.

ανατολικό μπλοκ και ταυτόχρονα να χρησιμοποιήσει τη νομισματική πολιτική ως σημαντικό παράγοντα στο οπλοστάσιο της εξωτερικής του στρατηγικής, προκειμένου να καταδείξει τα σφάλματα της αμερικανικής πολιτικής. Η κριτική του είχε εστιασθεί στις συνομιλίες για τη διεθνή νομισματική μεταρρύθμιση που είχαν ξεκινήσει το 1963. Σε αυτήν εντάσσεται ο λεγόμενος «πόλεμος του χρυσού», που ο ίδιος εισήγαγε το 1965 ενάντια στη διατήρηση του συναλλαγματικού προτύπου χρυσού, που είχε προκύψει στο Bretton Woods και δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα στην παγκόσμια και ευρωπαϊκή οικονομία, όπως η εξαγωγή πληθωριστικών δολαρίων στην Ευρώπη. Η απόπειρά του σηματοδοτούσε την πλήρη πολιτικοποίηση των νομισματικών θεμάτων, δηλαδή την αναγωγή τους στη σφαίρα της «υψηλής» πολιτικής και διακρινόταν από δύο χαρακτηριστικά: την έλλειψη εμπιστοσύνης στις δυνατότητες των Αμερικανών να παίξουν το ρόλο του «ηγεμόνα σταθεροποιητή» για τη διασφάλιση ενός στέρεου διεθνούς νομισματικού συστήματος και το δεύτερο ότι η «πολιτική αναγέννηση» της Ευρώπης θα έπρεπε να βρει έκφραση και με μια ενιαία πολιτική στα νομισματικά¹⁰⁹.

Ο de Gaulle είχε απαιτήσει από τους Γερμανούς, ως εταίρους στην ΕΟΚ, εναρμόνιση με τις γαλλικές επιδιώξεις στην αντιπαράθεση με τους Αμερικανούς. Η ΟΔΓ, έχοντας επιλέξει σταθερά τη μη αντιπαράθεση, τηρούσε μια στάση ευνοϊκή για τις Η.Π.Α., που αντανάκλαται στην υποστήριξη του δολαρίου και στη δράση της σε πολλές από τις νομισματικές κρίσεις της περιόδου. Το κλίμα στις οικονομικές σχέσεις της Κοινότητας είχε επιδεινωθεί και σε άλλους τομείς, όπως στην Κοινή Αγροτική Πολιτική, λόγω και της επιμονής του Γερμανού προέδρου της Επιτροπής Hallstein για σύνδεση της αγροτικής χρηματοδότησης με άλλες κοινοτικές πρωτοβουλίες, όπως την κατάργηση του βέτο, οδηγώντας στη ρήξη και αποχώρηση της Γαλλίας από τα θεσμικά όργανα το 1965. Εντωμεταξύ, η κατάρρευση του διεθνούς συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών άρχισε να έχει αντίκτυπο στη Γαλλία και σε όλη την Κοινότητα. Αποτέλεσμα των γεγονότων του Μάη 1968 στη Γαλλία ήταν η αποδυνάμωση του γαλλικού φράγκου και η ενίσχυση του γερμανικού μάρκου, παρά την αρχική προσπάθεια του de Gaulle να πείσει τους Γερμανούς να προβούν στην υποτίμηση του δικού τους νομίσματος¹¹⁰. Προκειμένου να αντιμετωπισθεί η γερμανική «αδιαλλαξία», οι Γάλλοι χρειάστηκαν να στραφούν σε Η.Π.Α. και Βρετανία για συμπαράσταση, κατά τη διάρκεια της συνάντησης της Ομάδας των Δέκα στη Βόννη (Νοέμβριος 1968), χωρίς, όμως, αποτέλεσμα. Είναι σημαντικό πως σε αυτή τη συνάντηση, για πρώτη φορά, η Γερμανία έκανε επίδειξη της οικονομικής και νομισματικής της δύναμης. Το γεγονός προσέλαβε εθνικιστικό χαρακτήρα στο εσωτερικό, όπου τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων θριαμβολογούσαν πως η χώρα ήταν πλέον η μεγαλύτερη οικονομική δύναμη της Ευρώπης.

Ορισμένες σημαντικές διαφορές στην οικονομική δομή και τους στόχους Γαλλίας-Γερμανίας, μέχρι και το πρώτο μισό της δεκαετίας του '70, οδηγούσαν συχνά

¹⁰⁹ Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*. Αθ. Σταμούλης, Αθήνα 2000, σελ. 30-31.

¹¹⁰ Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, Ella, όπ. π. σελ. 36-37.

σε σύγκρουση συμφερόντων και εμπόδιζαν την αποτελεσματική τους συνεργασία. Δομικά, οι δύο χώρες ήταν διαφορετικές. Ένα υψηλά συγκεντρωτικό και νομικίστικο διοικητικό σύστημα στη Γαλλία ερχόταν σε αντίθεση με τη διάχυση πλήθους εξουσιών στα ομοσπονδιακά κρατίδια (Lander) της ΟΔΓ. Ο γαλλικός συγκεντρωτισμός γενικά συνοδευόταν από μια κλίση προς τον *κρατισμό*, επιτομή του οποίου αποτέλεσε η μεταπολεμική Γραμματεία Σχεδιασμού (Commisariat du Plan), ενώ η δυτικογερμανική ηγεσία πρόσβευε μια εναλλακτική πολιτική, που ενσαρκωνόταν στο μοντέλο της οικονομίας ελεύθερης αγοράς του Καγκελαρίου Erhard. Στο κοινωνικό επίπεδο, οι διαφορές στην ταξική δομή και την ιδεολογία παρέμεναν πολύ πιο ορατές στη Γαλλία, όπου βαθιές διαιρετικές τομές χώριζαν τα πολιτικά κόμματα και τις εργατικές ενώσεις, σε αντίθεση με τη Γερμανία, όπου η ισχυρή συναίνεση μεταξύ εργατών και εργοδοσίας αντικατόπτριζε την ανάγκη για επέλευση ομοιογένειας ομάδων και στόχων¹¹¹. Παράλληλα, ανόμοιες δομές παραγωγής στις δύο χώρες είχαν συμβάλει σε αποκλίνοντα οικονομικά και εμπορικά συμφέροντα, περιπλέκοντας τις συμφωνίες στο κοινοτικό επίπεδο και δυσχεραίνοντας τη διμερή οικονομική συνεργασία¹¹². Η γαλλική προτεραιότητα για υψηλούς ρυθμούς βιομηχανικής ανάπτυξης, που ενίσχυε τον πληθωρισμό, ερχόταν σε αντίθεση με τη διαρκή μέριμνα της ΟΔΓ για αποφυγή αύξησης τιμών και κόστους. Ιστορικά, η διαφορετική εμπορική ιδεολογία και οι αποκλίνουσες κατανομές κρατικών πόρων ευθύνονταν για την ενίσχυση του κρατικού προστατευτισμού στη Γαλλία και τις πιο φιλελεύθερες πολιτικές στη Γερμανία, μια ασυμφωνία που διαφαινόταν στη διαφορετική οπτική των δύο χωρών για τις βρετανικές προτάσεις περί Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρου Εμπορίου στα τέλη του '50 και τις διαπραγματεύσεις επί της GATT τις επόμενες δύο δεκαετίες¹¹³.

Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του '80, οι δύο χώρες συνιστούσαν, από την άποψη της πλειοψηφίας των οικονομικών δεικτών, αλλά και έκτασης και πληθυσμού, το πιο ισχυρό ζευγάρι στην Ευρώπη. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά και όλοι οι βασικοί εμπορικοί δείκτες, επιβεβαίωναν τη γαλλογερμανική πρωτοκαθεδρία έναντι τόσο της Βρετανίας¹¹⁴, όσο και των υπόλοιπων κοινοτικών εταίρων. Η σημαντική αυτή θέση Γαλλίας-Γερμανίας στον διεθνή οικονομικό και εμπορικό στίβο ισχυροποιούσε την επιρροή τους και επέτρεπε την ομαλή μετάβαση της οικονομικής τους ισχύος σε μια πιο κυρίαρχη πολιτική θέση εντός της Κοινότητας.

¹¹¹ Simonian, Haig. "France, Germany and Europe", όπ. π., σελ. 204-206.

¹¹² Κατά το 1978, 9,1% του γαλλικού εργατικού δυναμικού απασχολούνταν ακόμη στην αγροτική παραγωγή, σε σύγκριση με 6% στη Δυτική Γερμανία.

¹¹³ Με τις εξαγωγές σε ποσοστό 22,7% του γερμανικού ΑΕΠ, έναντι 17,3% του αντίστοιχου γαλλικού, κατά το 1979, η ΟΔΓ διατηρούσε το μεγαλύτερο συμφέρον για ανάπτυξη του ελεύθερου διεθνούς εμπορίου. Βλ. Simonian, Haig, όπ. π., σελ. 206.

¹¹⁴ Το 1978, εξάλλου, οι εξαγωγές της ΟΔΓ και της Γαλλίας αντιπροσώπευαν το 12% και 6,6% αντίστοιχα των παγκόσμιων συνολικών εξαγωγών, ενώ εκείνες της Βρετανίας μόλις το 5,7%.

3.3 Η συμβολή του γαλλογερμανικού άξονα στην «εμβάθυνση» της Κοινότητας – η θέσπιση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος

Οι νομισματικές κρίσεις του 1968-69 είχαν επιφέρει τόσο ισχυρούς κλυδωνισμούς στην ΕΟΚ, ώστε να εκφράζονται φόβοι ακόμη και για την επιβίωσή της, εάν αυτή δεν έβρισκε τρόπους να υπερπηδήσει τα οικονομικά, νομισματικά, πολιτικά και θεσμικά προβλήματα που είχαν συσσωρευτεί. Η διαπίστωση αυτή, σε συνδυασμό με την αποχώρηση του de Gaulle από την Προεδρία, δημιουργούσαν νέες προοπτικές για τη Διάσκεψη Κορυφής της Χάγης, το Δεκέμβριο 1969. Η Διάσκεψη στηρίχθηκε στο τρίπτυχο «εμβάθυνση, διεύρυνση, ολοκλήρωση». Ιδίως ο στόχος της διεύρυνσης είχε ιδιαίτερη πολιτική σημασία (καθώς υποδήλωνε το τέλος της αντιπαράθεσης Γαλλίας και Βρετανίας επί de Gaulle) και προσέδιδε ένα συναινετικό χαρακτήρα, απαραίτητο για την ανάληψη νέων πρωτοβουλιών και πολιτικών στην ΕΟΚ. Αυτές συνοψίζονταν στον στόχο της «εμβάθυνσης» και αφορούσαν προτάσεις για την προαγωγή της νομισματικής και οικονομικής ολοκλήρωσης¹¹⁵. Στη Χάγη, συμφωνήθηκε, μεταξύ άλλων, με πρωτοβουλία του Καγκελαρίου Brandt, η εκπόνηση σχεδίου για οικονομική και νομισματική ένωση. Η εν λόγω ιδέα χαρακτηριζόταν από την Επιτροπή ως το πιο φιλόδοξο σχέδιο από την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης και το σημείο αναφοράς της νέας πορείας της ΕΟΚ τα επόμενα χρόνια.

Στις αρχές του 1970 υποβλήθηκαν διάφορα σχέδια για την υλοποίηση της ONE. Όλοι σχεδόν συμφωνούσαν στην ανάγκη ενός μελλοντικού ενιαίου νομίσματος και τη δημιουργία ικανού θεσμικού πλαισίου να το στηρίξει, όμως δεν υπήρχε παρόμοια ομοφωνία για τα ενδιάμεσα στάδια και τα συγκεκριμένα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την υλοποίηση του στόχου. Ήδη στη Χάγη είχαν διαφανεί οι πρώτες σοβαρές αποκλίσεις, κυρίως μεταξύ του Brandt και του Pompidou. Ενώ ο Γερμανός Καγκελάριος θεωρούσε το συντονισμό των οικονομικών πολιτικών βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της ONE, ο Γάλλος Πρόεδρος ενδιαφερόταν περισσότερο για την άμεση υιοθέτηση μέτρων στο νομισματικό τομέα και τη δημιουργία ενός πλαισίου, βάσει του οποίου θα συγκροτούνταν ένα νομισματικό μπλοκ. Η «μονεταριστική» προσέγγιση του Pompidou επιδίωκε να εξετάσει τη δυνατότητα επίτευξης αποτελεσματικού συντονισμού των δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών και εξάλειψης των περιθωρίων διακύμανσης των ισοτιμιών, πριν ακόμη ξεκαθαρισθεί εάν το σύστημα οικονομικού συντονισμού θα δούλευε στην πράξη. Πέρα τούτων, οι διαφορετικές απόψεις Γερμανών «οικονομολόγων» και Γάλλων «μονεταριστών» αντανάκλυναν μια αντίθετη οπτική για το πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο που συνεπαγόταν η δημιουργία μιας ONE¹¹⁶. Για τους μεν, η ONE προϋπέθετε τη θέσπιση υπερεθνικών οργάνων και την εκχώρηση εξουσιών σε κοινοτικά όργανα. Για τους δε, με τις μνήμες της κρίσης του 1965 ακόμη νωπές, παρόμοια εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας ήταν αδιανόητη. Ουσιαστικά, η νομισματική ένωση, το διάστημα 1970-73, προσέκρουσε στον σκόπελο των δισταγμένων απόψεων των δύο πλευρών.

¹¹⁵ Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*, όπ. π., σελ. 37.

¹¹⁶ Όπ. π., σελ. 40-41.

Παρόμοια διάσταση απόψεων παρουσιαζόταν και στους κόλπους της Επιτροπής υπό τον Πρωθυπουργό του Λουξεμβούργου Werner, η οποία υπέβαλε, τον Οκτώβριο 1970, την πλέον γνωστή εισήγηση για τον ανωτέρω στόχο. Η Έκθεση Werner πρότεινε τη σταδιακή εναρμόνιση της πολιτικής των μελών της ONE σε θέματα οικονομίας, φορολογίας και προϋπολογισμού. Μακροπρόθεσμα, θα δημιουργούνταν ένα ενιαίο τραπεζικό σύστημα, με ένα κεντρικό όργανο για τη νομισματική πολιτική υπό την εποπτεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αν και βραχυπρόθεσμα τα μέλη θα έπρεπε απλώς να προσπαθήσουν να περιορίσουν τις διακυμάνσεις μεταξύ των νομισμάτων τους¹¹⁷. Ο τελικός στόχος θα επιτυγχανόταν σε τρία στάδια, έως το 1980, από τα οποία, όμως, μόνο το πρώτο (1971-73) αναλυόταν λεπτομερώς. Η Έκθεση διασαφήνιζε, επιπλέον, ότι «απαιτείται η δημιουργία ενός αριθμού κοινοτικών οργάνων, στα οποία θα πρέπει να εκχωρηθούν εξουσίες που σήμερα ασκούνται από τις εθνικές αρχές». Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε την «ανάπτυξη της πολιτικής ένωσης, χωρίς την οποία (η ONE) μακροπρόθεσμα δε μπορεί να επιβιώσει». Η άποψη ότι η νομισματική ένωση συνεπαγόταν πολιτική ένωση, δηλαδή μια ομόσπονδη Κοινότητα, αποτελούσε «κόκκινο πανί» για τους Γάλλους, η αντίδραση των οποίων συνέβαλε στην αποδυνάμωση της Έκθεσης. Η Γαλλία ήταν διατεθειμένη να προχωρήσει μόνο στην πρώτη φάση της νομισματικής ένωσης, ήτοι στη συν-διαχείριση μερικών συναλλαγματικών ρυθμίσεων και όχι στην άμεση θεσμική εμπέδωση του συστήματος: αυτή θα έπρεπε να γίνει εξελικτικά και προσεχτικά στο απώτερο μέλλον¹¹⁸.

Οι πιέσεις του διεθνούς συστήματος ήταν, επίσης, σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνες για την αποτυχία της πρώτης απόπειρας προς τη νομισματική ένωση, με τη δημιουργία του συστήματος που ονομάστηκε «φίδι στο τούνελ». Το «φίδι», ένα σύστημα για τον περιορισμό των περιθωρίων διακύμανσης της ισοτιμίας των νομισμάτων σε στενά πλαίσια και ταυτόχρονα τη διατήρηση της κοινής αξίας τους έναντι του δολαρίου, εγκαθιδρύθηκε το 1971, ως προαπαιτούμενο του σχεδίου για την επέλευση της ONE ως το 1980, βάσει της Έκθεσης Werner. Τον Αύγουστο 1971, η νομισματική κρίση που ακολούθησε τη διακοπή της μετατρεψιμότητας του δολαρίου σε χρυσό, σήμανε τον αιφνίδιο θάνατο του πρώτου «φιδιού». Ένα δεύτερο «φίδι» διαμορφώθηκε τον Απρίλιο 1972, με ελάχιστα, ωστόσο, μεγαλύτερη επιτυχία από το προηγούμενο. Το 1973, κατά την πρώτη διεθνή Κρίση του πετρελαίου και εν μέσω ισχυρών κερδοσκοπικών πιέσεων, ο Pompidou αναγκάστηκε να αποσύρει προσωρινά το γαλλικό φράγκο. Το 1975, ο νέος Πρόεδρος Giscard d'Estaing επιχείρησε την επανένταξη του γαλλικού νομίσματος στο δεύτερο «φίδι», απ' όπου, τελικά, το απέσυρε οριστικά στις αρχές του 1976¹¹⁹.

Το 1973 ήταν το έτος-ορόσημο κατά το οποίο οι σχέσεις των Η.Π.Α. με την ΕΟΚ και ιδίως τη Γαλλία και Γερμανία, έφθασαν στο ναδίρ. Η αμερικανική πλευρά είχε επιλέξει σχεδόν πλήρως τη διασύνδεση των πολιτικών-αμυντικών θεμάτων με τα οικονομικά και νομισματικά θέματα στις σχέσεις με τους Ευρωπαίους, εκφράζοντας,

¹¹⁷ Young, John W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, σελ. 116.

¹¹⁸ Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ε. Ένωση. Η ιστορική διάσταση του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923-2004*, όπ. π., σ. 93.

¹¹⁹ Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, Ella, όπ. π. σελ. 37.

κατά κάποιο τρόπο, την ανησυχία της για την έντονη αυτονόμησή τους, μέσω της απόπειρας δημιουργίας ΟΝΕ. Ωστόσο, ήδη κατά το 1974, ο στόχος αυτός φάνταζε εξωπραγματικός. Η διεθνής κρίση του 1973-74 είχε ως επακόλουθο την απόκλιση μεταξύ των οικονομιών των μελών της ΕΟΚ, καθώς επίσης και τη στροφή σε εθνικές συνταγές για την αντιμετώπιση των κολοσσιαίων προβλημάτων που είχαν ανακύψει. Η χειρότερη επίδραση της διεθνούς ύφεσης, ιδίως μετά το 1973, ήταν ότι απειλούσε την λειτουργική επιτυχία και ακεραιότητα της ενιαίας αγοράς, με την εξάπλωση ενός νέου *προστατευτισμού* μεταξύ των κρατών μελών (και μεταξύ της ΕΟΚ και τρίτων χωρών). Με απειλητικό το φάσμα του υψηλού πληθωρισμού και της ανεργίας, οι περισσότερες κυβερνήσεις κατέφυγαν σε πολιτική κρατικών επιχορηγήσεων προς τις βιομηχανίες, την οποία δικαιολογούσαν για λόγους διαρθρωτικούς, μια τακτική, ωστόσο, που στρέβλωνε τον ανταγωνισμό εντός της Κοινής Αγοράς,¹²⁰.

Η οριστική εγκατάλειψη του «φιδιού» από τη Γαλλία, σε συνδυασμό με την διαρκή αστάθεια του δολαρίου, δημιουργούσε πιέσεις για την ανάληψη νέων πρωτοβουλιών. Ο Γάλλος Πρόεδρος d'Estaing και ο Γερμανός Καγκελάριος Helmut Schmidt είχαν ξεκινήσει συζητήσεις για την εξεύρεση τρόπων συντονισμού της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής. Τελικά, κατόπιν πρότασης του Βρετανού Προέδρου της Επιτροπής Jenkins, οι δύο ηγέτες ανακοίνωσαν, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βρέμης (Ιούλιος 1978), σχέδιο για τη δημιουργία μιας «ζώνης νομισματικής σταθερότητας». Σε σύγκριση με το Σχέδιο Werner, το προτεινόμενο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, που τέθηκε σε ισχύ το Μάρτιο του 1979, έθετε περιορισμένους στόχους. Η βασική ιδέα ήταν η δημιουργία ενός Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, δηλαδή ενός συστήματος σταθερών ισοτιμιών, που θα καθοριζόταν σε σχέση με το ECU (την Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα). Ο κύριος στόχος του ΕΝΣ ήταν να διατηρηθούν οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μέσα σε συγκεκριμένα ανεκτά όρια διακύμανσης, ώστε να διαφυλαχθεί η νομισματική σταθερότητα.

Οι βασικότεροι λόγοι του εγχειρήματος ήταν οικονομικοί. Ο Schmidt ήταν εξοργισμένος με την αμερικανική πολιτική του «ασθενούς» δολαρίου, που επηρέαζε τις γερμανικές εξαγωγές, καθώς αυξανόταν η τιμή του μάρκου. Η καλύτερη λύση ήταν να συνδεθεί το μάρκο με τα άλλα ευρωπαϊκά νομίσματα, ώστε να σταθεροποιηθεί έναντι του δολαρίου¹²¹. Η Γαλλία επιδίωκε να «δέσει» τη νομισματική πολιτική της ΟΔΓ και να περιορίσει την αυτονομία της Ομοσπονδιακής της Τράπεζας (Bundesbank), ώστε να αποφευχθεί η γερμανική κυριαρχία στις νομισματικές και πιστωτικές πολιτικές - είναι χαρακτηριστικό ότι η γερμανική οικονομική κοινότητα φοβόταν τον εισαγόμενο πληθωρισμό και ήταν ικανοποιημένη με μια κατάσταση, όπου το γερμανικό μάρκο ήταν το κυρίαρχο νόμισμα στη Δυτική Ευρώπη¹²². Για τους Γάλλους, η συμμετοχή στο ΕΝΣ αντιπροσώπευε, αφενός, έναν τρόπο να αντιμετωπισθεί ο πληθωρισμός και να επιβληθεί δημοσιονομική πειθαρχία στη διαχείριση των οικονομικών τους, αφετέρου

¹²⁰ Dedman, Martin J., όπ. π., σελ. 124-125.

¹²¹ Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*, όπ. π., σελ. 64.

¹²² Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 58-59.

την επιθυμία τους να επέλθει σταθεροποίηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, στοιχείο απαραίτητο για την εξασφάλιση του τόσο σημαντικού, για τη γαλλική οικονομία, εμπορίου με τους ευρωπαίους εταίρους¹²³. Περαιτέρω λόγοι είχαν να κάνουν με τις άριστες προσωπικές σχέσεις d'Estaing-Schmidt, που είχαν και οι δύο διατελέσει Υπουργοί Οικονομικών και θεωρούνταν «τεχνοκράτες», καθώς και οι τεταμένες σχέσεις του Γερμανού Καγκελάριου με τον νέο Αμερικανό Πρόεδρο Carter, που καθιστούσαν τη συνεργασία με το Παρίσι, επί μιας ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας, πιο ελκυστική. Όμως ο σημαντικότερος παράγοντας ήταν ότι το σχέδιο δεν έθιγε το ευαίσθητο ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας. Δεν γινόταν αναφορά στον παραλληλισμό μεταξύ οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης, ούτε στη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε κοινοτικό επίπεδο με τη δημιουργία ενός «κοινοτικού κέντρου αποφάσεων»¹²⁴. Περισσότερο υιοθετούνταν μια τεχνοκρατική προσέγγιση, που απέφευγε επιμελώς να συνδέσει τη νομισματική με την πολιτική διάσταση της ολοκλήρωσης. Ωστόσο, οι εμπνευστές του σχεδίου, προκειμένου να δώσουν και μια πολιτική χροιά, δεσμεύτηκαν να προχωρήσουν, έως το 1981, στη δημιουργία «Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ταμείου», με στόχο την προώθηση του ECU, που θα βασιζόταν σε ένα «επαρκές νομικό πλαίσιο, σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο». Το εγχείρημα αυτό τελικά εγκαταλείφθηκε, καθώς δεν μπόρεσε να συμβάλλει στη γεφύρωση της αντίθεσης μεταξύ Γαλλίας-Γερμανίας και την αλλαγή της παγιωμένης θέσης για την πρωτοκαθεδρία των κυβερνήσεων επί των νομισματικών υποθέσεων.¹²⁵

Η θετική υποδοχή του ΕΝΣ και από άλλα κράτη μέλη κατέδειξε τη βιωσιμότητα του νέου εγχειρήματος, σε σχέση με τις αποτυχίες των προηγούμενων ετών. Έκτοτε, η θέσπιση του ΕΝΣ θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της γαλλογερμανικής συνεργασίας εντός της Κοινότητας. Ολοφάνερα, πλέον, Γαλλία και Δυτική Γερμανία συνιστούσαν τον «άξονα» της εμβάθυνσης της Ευρώπης. Η Βρετανία δε συμμετείχε στον νέο ΕΝΣ, παρά την επιθυμία, κυρίως της Γερμανίας, περί του αντιθέτου. Η γενικότερη στάση των Βρετανών στα συμβούλια των ΕΚ και, ιδίως, η απαίτησή τους για μείωση της συνεισφοράς τους στον κοινοτικό προϋπολογισμό (ένα ζήτημα που τέθηκε επιτακτικά μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τη Μ. Thatcher το 1979), απομάκρυνε τη Βρετανία από τους λοιπούς εταίρους και ενδυνάμωνε τη γαλλογερμανική συνεννόηση. Οι ελπίδες πολλών υποστηρικτών της ενωμένης Ευρώπης, ότι η Βρετανία θα αποτελούσε ισχυρό τρίτο πόλο απέναντι στην ηγεσία Γάλλων και Γερμανών, συστηματικά διαμεύδονταν¹²⁶.

Το ΕΝΣ, πάντως, δεν είχε ιδανικό ξεκίνημα. Η υιοθέτησή του συνέπεσε με τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση (1979) και, καθώς οι νομισματικές πολιτικές απέκλιναν δραματικά, οι αναπροσαρμογές του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών ήταν συχνές. Δεν είναι τυχαίο ότι στα τέσσερα πρώτα χρόνια (1979-83) σημειώθηκαν επτά

¹²³ Simonian, Haig, όπ. π., σ. 215. Επίσης Dyson, Kenneth. "The Franco-German relationship & economic and monetary union: Using Europe to bind Leviathan", *West European Politics*, 22:1, 1999, σελ. 37.

¹²⁴ Τσακαλογιάννης, Πάνος, όπ. π., σελ. 52.

¹²⁵ Όπ. π., σελ. 53.

¹²⁶ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 60.

συναλλαγματικές αναπροσαρμογές, μετατρέποντας την αρχική ευφορία σε φόβο ότι το ΕΝΣ δε θα μπορούσε να λειτουργήσει. Από το 1981 έως το 1983 το γαλλικό φράγκο βρέθηκε στο στόχαστρο πιέσεων, λόγω, κυρίως, της οικονομικής πολιτικής παροχών του κοινωνικού κράτους, που είχε υιοθετήσει ο Πρόεδρος Mitterand, όταν ανέλαβε την εξουσία, το Μάιο του 1981. Το 1983 αποτελεί κομβικό σημείο. Μετά από την υποτίμηση του γαλλικού φράγκου, η κυβέρνηση έκανε μια εντυπωσιακή στροφή στην οικονομική πολιτική, με περικοπή δαπανών και πάγωμα μισθών, ώστε να ελαχιστοποιηθεί η διαφορά πληθωρισμού με τη Γερμανία και να σταθεροποιηθεί η σχέση του φράγκου με το μάρκο. Η Γαλλία ουσιαστικά άρχισε να εναρμονίζει την οικονομική της πολιτική με εκείνη της ΟΔΓ και να επιβάλλει δημοσιονομική πειθαρχία, με αντάλλαγμα τη στήριξη των Γερμανών στην σταθεροποίηση της οικονομίας της¹²⁷. Αυτές οι κινήσεις συνέβαλαν στο να μειωθούν σημαντικά οι αναπροσαρμογές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Υποστηρίζεται ότι, δίχως τη στενή γαλλογερμανική συνεργασία, οι ευρωπαϊκές οικονομίες θα ήταν σχεδόν απίθανο να επιτύχουν την πραγματική νομισματική ένωση, δεκαέξι χρόνια μετά, το 1999.¹²⁸

Ίσως το σημαντικότερο στοιχείο για την εμβάθυνση της γαλλογερμανικής προσέγγισης, μετά το 1974, ήταν οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ του Προέδρου d'Estaing και του Καγκελαρίου Schmidt, δύο ανθρώπων με μεγάλη κατανόηση των σχέσεων αλληλεξάρτησης και των πολύπλοκων οικονομικών θεμάτων που υπαγόρευαν τις πολιτικές αποφάσεις. Είχαν εγκαταστήσει μια ισχυρή «επαγγελματική» συνεργασία, βασισμένη σε παρόμοιες αντιλήψεις επί βασικών ζητημάτων. Ως προς την κοινοτική ολοκλήρωση, κινήθηκαν σε μια κατεύθυνση που, εν πολλοίς, φάνηκε αντίθετη με την υπερεθνική αρχή (και τις προσδοκίες πολλών φεντεραλιστών). Για την προώθηση του ΕΝΣ, προσπάθησαν να πείσουν κάθε έναν ξεχωριστά τους αρχηγούς κυβερνήσεων να συναινέσουν στο σχέδιο, τακτική που για τους οπαδούς της ολοκλήρωσης φαινόταν ως επιστροφή στην ιδέα της Ευρώπης των Πατρίδων του de Gaulle. Και οι δυο τους θεωρούσαν τα εθνικά συμφέροντα ως μέρος της διαβούλευσης, την οποία προσέγγισαν ως απόπειρα επίτευξης συμφωνίας μεταξύ κυρίαρχων κρατών. Όμως, στόχος τους ήταν η δημιουργία σταθερών και εφαρμόσιμων θεσμών, που θα διατηρούνταν για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά τις διαπραγματεύσεις και θα εξασφάλιζαν τη δημιουργία μιας ενωμένης Ευρώπης¹²⁹. Καταλύτης, προς την κατεύθυνση αυτή, ήταν η πιο χαλαρή στάση του Γάλλου Προέδρου απέναντι στην Κοινότητα. Η ευρωπαϊκή πολιτική της Γαλλίας άρχισε να ασκείται σε ένα πιο πραγματιστικό πλαίσιο, που έβαζε όλο και λιγότερο στο επίκεντρο την εθνική ανεξαρτησία και απομακρυνόταν από νομικίστικες φόρμουλες και την αυστηρή διάκριση μεταξύ υπερεθνικότητας και διακυβερνητισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Giscard d'Estaing αποδέχθηκε το 1976 τη θεσμοθέτηση της

¹²⁷ Η στήριξη αυτή εκφράστηκε με τη συμφωνία για ανατίμηση του γερμανικού μάρκου, το Μάρτιο του 1983, κατά 5,5%, και αντίστοιχη υποτίμηση του γαλλικού φράγκου κατά 2,5%.

¹²⁸ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 65.

¹²⁹ Όπ. π., σελ. 66.

άμεσης εκλογής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹³⁰, τη δημιουργία του ΕΝΣ και την περαιτέρω διεύρυνση της Κοινότητας των Εννέα. Ταυτόχρονα, η μικρή, αλλά εμφανής μετατόπιση του Schmidt από προηγούμενες φεντεραλιστικές ιδέες, διευκόλυνε τη συνεργασία με τους Γάλλους, γεγονός που έφερε τις δύο χώρες πιο κοντά.

Από την άλλη μεριά, οι πολιτικές του Καγκελαρίου αντανάκλασαν την πρόθεση της ΟΔΓ να χρησιμοποιήσει τη θέση της ως ισχυρού οικονομικού δρώντα, προκειμένου να προωθήσει τις πολιτικές της στην Ευρώπη. Ταυτόχρονα, όμως, η χώρα, είχε επιλέξει, στις σχέσεις με τους εταίρους, να κινείται με γνώμονα την *πολυμέρεια*. Εντός των ευρωπαϊκών θεσμών, οι Δυτικογερμανοί μπορούσαν να ασκούν «ήπια» ισχύ, γνωρίζοντας ότι η οικονομική τους επιρροή ασκούσε καταλυτική επίδραση στα θέματα που διαπραγματεύονταν¹³¹. Έτσι, ήταν διατεθειμένοι να θυσιάζουν βραχυπρόθεσμα συμφέροντα (ή να δείχνουν ότι το πράττουν), για το σκοπό οικοδόμησης μιας ισχυρότερης Κοινότητας, απ' όπου θα ωφελούνταν σημαντικά. Η στάση αυτή ήταν εμφανής στο ζήτημα που ανέκυψε με τη συνεισφορά της Βρετανίας στον κοινοτικό προϋπολογισμό· όταν το 1979 η βρετανική κυβέρνηση απαίτησε τον εξορθολογισμό της συνεισφοράς της στις κοινοτικές δαπάνες, η ΟΔΓ αποδέχθηκε τη σημαντική αύξηση της δικής της συνεισφοράς, προκειμένου να αντισταθμιστούν οι απώλειες στον κοινοτικό προϋπολογισμό και να αποσοβηθεί μια μεγάλη κρίση¹³².

Μια πιο περίπλοκη εικόνα παρουσίαζε η σχέση Γαλλίας-Γερμανίας ως προς την Ανατολική Ευρώπη. Η νέα τάξη πραγμάτων που είχε επιφέρει η Ostpolitik ήταν τώρα ευρύτερα αποδεκτή από το Παρίσι. Την ίδια στιγμή, το κοινό γαλλογερμανικό συμφέρον στην προώθηση της ύφεσης και τη μείωση της διεθνούς έντασης (ιδίως σε δύσκολες περιόδους, όπως μετά τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν το 1980), συνέβαλλε στη στενότερη διασύνδεση μεταξύ των δύο χωρών. Η «αμφιλεγόμενη», ωστόσο, διεθνής στάση του d'Estaing, που επιδίωκε αφενός τη βελτίωση των σχέσεων με τις Η.Π.Α. - αντίθετα με την γκωλική παράδοση των προκατόχων του - και, αφετέρου, επιθυμούσε να διατηρήσει μια προνομιακή σχέση με την Ε.Σ.Σ.Δ. (βάσει μιας αμφίσημης πολιτικής, χωρίς απτά αποτελέσματα) επέβαλλε προσεχτικούς χειρισμούς των Γερμανών. Οι τελευταίοι, με ευαίσθητη τη γεωπολιτική τους θέση και διαρκή την εξάρτηση της ασφάλειάς τους από τις Η.Π.Α., ήταν υποχρεωμένοι να διαμορφώνουν τις πράξεις τους βάσει ευρύτερων εκτιμήσεων, που απέφευγαν τη σαφή επιλογή μεταξύ αμερικανικών και γαλλικών επιδιώξεων.¹³³

¹³⁰ Παρά την αντίδραση της αντιπολίτευσης και μερίδας γκωλικών, που υποστήριζε ότι η άμεση εκλογή των Ευρωβουλευτών οδηγούσε σε γερμανική κυριαρχία εντός μιας πολιτικά ενωμένης Ευρώπης. Από την άλλη, ωστόσο, το 1974, είχε θεσμοθετηθεί, με πρόταση του d'Estaing, το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο», ένα υβριδικό όργανο, κατεχοχίν διακυβερνητικής φύσεως, διάδοχο των συνόδων κορυφής, που απαρτιζόταν από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων· προοριζόταν να εκφράζει επισήμως τη «φωνή της Ευρώπης» και να επιλύει προβλήματα που δεν είχαν βρει λύση στο Συμβούλιο Υπουργών.

¹³¹ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 66-67.

¹³² Simonian, Haig, όπ. π., σ. 217.

¹³³ Χαρακτηριστική η ρήση του Schmidt ότι «η Αμερική είναι ο πιο σημαντικός σύμμαχος ενώ η Γαλλία ο πιο κοντινός μας σύμμαχος» που εξέφραζε την ουσία της θέσης της ΟΔΓ. Όπ. π., σελ. 217.

3.4 Το ζήτημα των πυρηνικών και η γαλλογερμανική αμυντική συνεργασία κατά τη δεκαετία του '80.

Το πνεύμα της *ύφεσης*, ορατό στις διεθνείς σχέσεις από τις αρχές του 1970, είχε αρχίσει να εξασθενεί κατά τα μέσα της δεκαετίας, κυρίως όταν οι Σοβιετικοί ξεκίνησαν την ανανέωση του πυρηνικού τους οπλοστασίου, με την εισαγωγή νέων πυραύλων μέσου βεληνεκούς (SS-20), που μπορούσαν να πλήξουν πολλαπλούς στόχους σε όλη την Ευρώπη. Ο Καγκελάριος Schmidt, επιθυμώντας μια διευθέτηση που θα αντιμετώπιζε την εν λόγω απειλή, χωρίς παράλληλα να επηρεαστεί η γερμανική Ostpolitik, με τα επιτυχημένα οικονομικά της ανοίγματα στην Ανατολική Ευρώπη, ασκούσε πίεση στην κυβέρνηση Carter για την αντιμετώπιση του ζητήματος της πυρηνικής ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη. Εφόσον η Ε.Σ.Σ.Δ. εκσυγχρόνιζε τα πυρηνικά της, ήταν αναγκαίο οι Δυτικοί να αναβαθμίσουν και το δικό τους πυρηνικό οπλοστάσιο, ώστε να διατηρηθεί η αποτρεπτική του δύναμη. Το Δεκέμβριο του 1979, οι χώρες μέλη του NATO συμφώνησαν σε μια απόφαση «διπλής κατεύθυνσης» (dual-track decision): το NATO θα εγκαθιστούσε νέους πυραύλους στην Ευρώπη και την ίδια ώρα θα προσπαθούσε να διαπραγματευθεί με τους Σοβιετικούς τη μείωση του συνολικού αριθμού των πυρηνικών μέσου βεληνεκούς. Περίπου ένα τρίτο από τους (572 τον αριθμό) νέους πυραύλους θα αναπτύσσονταν στη Γερμανία¹³⁴.

Η Γαλλία δεν είχε συμπεριληφθεί στη «διπλή» απόφαση, καθώς είχε αποχωρήσει από την ενιαία δομή του NATO και διατηρούσε τη δική της ανεξάρτητη πυρηνική δύναμη. Μετά την άρνηση της ΟΔΓ, τη δεκαετία του '60, να τεθεί υπό την γαλλική πυρηνική ομπρέλα και να εγκαταλείψει τη σαφώς ανώτερη αμερικανική, το πυρηνικό πρόγραμμα της Γαλλίας συνεχίστηκε παράλληλα με εκείνο του NATO¹³⁵. Τα γαλλικά σχέδια περιελάμβαναν την ανάπτυξη πυραύλων εδάφους τύπου Pluton, με μικρή σχετικά εμβέλεια, στοιχείο που ανησυχούσε ιδιαίτερα τους Γερμανούς, καθώς θεωρούνταν δεδομένο ότι ενδεχόμενη χρήση τους θα έπληττε, σε κάθε περίπτωση, τμήμα του γερμανικού εδάφους. Για το λόγο αυτό, η Βόννη επιδίωκε να αποκτήσει συμβουλευτικό ρόλο στα σχέδια των Γάλλων για τη χρήση του όπλου· κάτι τέτοιο, φυσικά, ήταν δύσκολο γιατί σκόνταφτε στην κεντρική αρχή της γκωλικής αμυντικής πολιτικής, δηλαδή την αποφυγή δεσμεύσεων που θα περιορίζαν τη γαλλική ελευθερία δράσης. Περαιτέρω, τη γερμανική ηγεσία ανησυχούσε το ότι τα γαλλικά σχέδια μπορούσαν δυνητικά να διαταράξουν τα αντίστοιχα σχέδια της Συμμαχίας. Η μεταβολή του γαλλικού δόγματος, τη δεκαετία του '70, είχε δώσει προτεραιότητα στην άμεση χρήση τακτικών πυρηνικών όπλων σε περίπτωση επίθεσης, ενώ το NATO στόχευε σε πιο οργανωμένη αντίδραση με συμβατικές δυνάμεις, πριν την καταφυγή στα πυρηνικά. Σε κάθε περίπτωση, η αδυναμία αμυντικής πυρηνικής συνεργασίας Γαλλίας-Γερμανίας καταδείκνυε τη βασική αντίφαση μεταξύ της πολιτικής της πρώτης για στρατηγική ανεξαρτησία και την επιδίωξη της δεύτερης για ενοποίηση του ατλαντικού αμυντικού

¹³⁴ Kocs, Stephen A., *Autonomy or Power? The Franco-German Relationship and Europe's Strategic Choices, 1955-95*, όπ. π., σ. 133, και Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*, όπ. π., σ. 56.

¹³⁵ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 63.

συστήματος. Ενισχυόταν δε, λόγω της απροθυμίας της Γαλλίας να παράσχει σαφή δέσμευση για την άμυνα της ΟΔΓ, σε περίπτωση που η τελευταία δεχόταν επίθεση. Παρά ορισμένες αμφίσημες τοποθετήσεις επί του θέματος,¹³⁶ θεωρείται βέβαιο ότι η ρητορική περί «διευρυμένου ασύλου» δεν υπονοούσε την άμεση πυρηνική εγγύηση για τη γερμανική άμυνα, αλλά μια εντονότερη δέσμευση με συμβατικές δυνάμεις, πέρα από τα γαλλικά σύνορα, που δυνητικά θα συμπεριλάμβανε και τη Γερμανία.

Η άνοδος στην αμερικανική προεδρία του Ronald Reagan, στις αρχές του 1981, εγκαινιάστηκε με μια επιθετική πολιτική προς την Ε.Σ.Σ.Δ. που οδήγησε σε ραγδαία επιδείνωση των σχέσεων Ανατολής-Δύσης, σε βαθμό ώστε να γίνεται λόγος για την απαρχή ενός δεύτερου ψυχρού πολέμου, που θα μπορούσε να εξελιχθεί σε πυρηνικό. Αυτό το εφιαλτικό σενάριο προκαλούσε εύλογες αντιδράσεις σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και πρωτίστως στη Δυτική Γερμανία. Η εκτροπή σε έναν νέο ψυχρό πόλεμο μείωνε ασφυκτικά τις δυνατότητες προσέγγισης της ΟΔΓ με τις ανατολικές χώρες και, παράλληλα, περιόριζε επικίνδυνα την ελευθερία κίνησης της Βόννης μέσα στην Ατλαντική Συμμαχία. Η φιλολογία εκείνης της περιόδου για έναν «περιορισμένο» πυρηνικό πόλεμο, ο οποίος θα εστιαζόταν δυνητικά στην Κεντρική Ευρώπη, καθιστούσε τη Γερμανία (Ανατολική και Δυτική) όμηρο μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης, καθώς οι δύο Γερμανίες δεν διέθεταν πρόσβαση σε πυρηνικά¹³⁷. Ο εκσυγχρονισμός του πυρηνικού οπλοστασίου, βάσει της απόφασης «διπλής κατεύθυνσης», συμβόλιζε, πλέον, την πιθανότητα πυρηνικής αναμέτρησης μεταξύ του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Το σχέδιο εκσυγχρονισμού αναβίωσε το γερμανικό φιλειρηνικό κίνημα, που ήταν σε αδράνεια κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, καθώς η ηγεσία των Σοσιαλδημοκρατών (SPD), αλλά και τα αποτελέσματα της Ostpolitik και της διεθνούς ύφεσης είχαν πείσει τους Γερμανούς ότι το ενδεχόμενο πολέμου είχε απομακρυνθεί. Η αντιπαράθεση, που ξεκίνησε με την απόφαση αυτή, εντάθηκε στις αρχές του '80, εντός του SPD, ενώ οδήγησε στην ανάδειξη του κόμματος των Πρασίνων και στην αντίδραση άλλων δυνάμεων, με έντονη πασιφιστική ρητορική και επιχειρήματα υπέρ μιας γερμανικής ουδετερότητας. Το κλίμα είχε ενταθεί και μεγάλες διαδηλώσεις συγκλόνισαν πόλεις της Γερμανίας στα τέλη 1981-αρχές 1982.

Καθώς η κυβέρνηση Reagan επιδείκνυε μια επιθετικότερη στάση απέναντι στους Σοβιετικούς, ο Schmidt και ο νέος Γάλλος Πρόεδρος Mitterand διαπίστωναν σύγκληση στο ζήτημα της στρατιωτικής ισορροπίας της ηπείρου. Αμφότεροι ήταν επικριτικοί για τις σοβιετικές ενέργειες και συμφωνούσαν ως προς την αναγκαιότητα της «διπλής» απόφασης του NATO. Ο Schmidt δήλωνε έκπληκτος από το μέγεθος της αντίδρασης στο εσωτερικό και αποφασισμένος να χρησιμοποιήσει τη γεωγραφική θέση της χώρας και τις βελτιωμένες σχέσεις με την Ανατολική Γερμανία, σε έναν ρόλο μεσολαβητή. Ο Mitterand, από τη δική του πλευρά, δεν μπορούσε να μη βλέπει με

¹³⁶ Για το ζήτημα του «διευρυμένου ασύλου» και της έννοιας της εμπλοκής γαλλικών πυρηνικών δυνάμεων στην προστασία ξένου εδάφους, βλ. Gordon, Philip H., *A certain idea of France: French security policy and the Gaullist legacy*, όπ. π., σ. 84-88. Επίσης, Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μ. Βρετανίας*, όπ. π., σ. 121-128.

¹³⁷ Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*, όπ. π., σελ. 55-56.

ανησυχία ενδεχόμενη στροφή των Γερμανών στην ουδετερότητα. Η ανάγκη να προσδεθεί η ΟΔΓ στη Γαλλία, σε μια περίοδο που εικαζόταν μια τέτοια μεταστροφή, οδήγησε τους Γάλλους, από το 1982, να δώσουν έμφαση στη στρατιωτική συνεργασία με τους Γερμανούς. Ο ίδιος ο Γάλλος Πρόεδρος είχε απομακρυνθεί ταχύτατα από την προσεχτική και διαλλακτική στάση προς τη Μόσχα, που πρέσβευε ο προκάτοχός του¹³⁸. Οι δυο ηγέτες είχαν αποφασίσει, το Φεβρουάριο 1982, ότι θα συνέχιζαν με βαθύτερες διαβουλεύσεις επί ζητημάτων ασφάλειας, που είχαν ήδη εν μέρει ξεκινήσει μεταξύ d'Estaing-Schmidt, όμως η κρίση στο εσωτερικό του SPD οδήγησε, εντός της ίδιας χρονιάς, στην αποχώρηση του Schmidt από την ηγεσία.

Η νέα κυβέρνηση συνεργασίας (Οκτώβριος 1982), υπό τον Helmut Kohl, συνέχισε να υποστηρίζει την «διπλή» απόφαση και την εγκατάσταση πυραύλων στη Δυτική Γερμανία. Δηλώνοντας ξεκάθαρα την προσήλωσή του προς την κατεύθυνση αυτή, ο Kohl κατέστησε το εν λόγω ζήτημα βασικό διακύβευμα της πολιτικής του. Απήυθνε έκκληση για αφοσίωση στο NATO, τονίζοντας τη σημασία της σοβιετικής ανάσχεσης, αξιοποιώντας τη λογική που καθόρισε τη γερμανική εξωτερική πολιτική για χρόνια: θεσμικότητα, πολυμέρεια και ταύτιση με τις δυτικές αξίες. Ταυτόχρονα, η κυβέρνησή του συνδύαζε την αποδοχή των πυραύλων με τη συνέχιση των πολιτικών της Ostpolitik, απορρίπτοντας στην ουσία την αμερικανική έμφαση στην αντιπαράθεση, ακόμη και όταν ρητορικά υποσχόταν αλληλεγγύη στους σκοπούς των Η.Π.Α. Η παράλληλη έμφαση στη βελτίωση των σχέσεων, ιδίως με την ΛΔΓ, βάσει και του σημαντικού ρόλου του Υπουργού Εξωτερικών H.D. Genscher, επέτρεπε σε ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού την αισιοδοξία ότι η ανάπτυξη πυραύλων δε συνεπαγόταν απαραίτητα αυξημένη πιθανότητα για έναν πόλεμο¹³⁹.

Ο Kohl, αμέσως μετά την άνοδό του στην Καγκελαρία, δούλεψε σκληρά προς την κατεύθυνση μιας παραγωγικής σχέσης με τον Mitterand, εκκινώντας από τη μεταξύ τους συνάντηση, τον Οκτώβριο 1982, κατά την οποία αποφασίσθηκε η σύσταση ενός γαλλογερμανικού Συμβουλίου Ασφάλειας και Άμυνας, που θα προωθούσε την αμυντική συνεργασία. Η εν λόγω συνάντηση είχε καθοριστική σημασία: ο Mitterand απομάκρυνε τη Γαλλία από την προγενέστερη στάση απομονωτισμού και φαινόταν διατεθειμένος να παραχωρήσει ορισμένο ποσό κυριαρχίας, ακόμη και σε αυτό το δύσκολο πεδίο. Επίσης, οι αμυντικές προβλέψεις της Συνθήκης των Ηλυσίων (1963) αναβίωναν εκ νέου, έχοντας αγνοηθεί για χρόνια, λόγω του ατλαντικού προσανατολισμού της γερμανικής πολιτικής και της απόσυρσης της Γαλλίας από τις στρατιωτικές δομές του NATO¹⁴⁰. Υπό την αιγίδα του Συμβουλίου, οι Υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας θα συναντιούνταν τακτικά, ενώ τρεις ομάδες εργασίας θα συζητούσαν εξοπλιστικά και πολιτικο-στρατιωτικά ζητήματα των δύο χωρών. Το 1983, καθώς η διαμάχη για την εγκατάσταση των πυραύλων μαινόταν στη Γερμανία, ο Mitterand έκανε μια ιστορική επίσκεψη στη Βόννη και με ομιλία του, στο Κοινοβούλιο, καλούσε τους Γερμανούς να

¹³⁸ Kocs, Stephen A., όπ. π., σελ. 135.

¹³⁹ Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*, όπ. π., σελ. 60-62.

¹⁴⁰ Haywood, Elizabeth. "The European Policy of Francois Mitterand", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No 2, 1993, σελ. 278.

υποστηρίξουν την πυρηνική ασπίδα. Υποστήριξε ότι το ζήτημα αυτό δεν έπρεπε να αποσυνδέει την Ευρώπη από τις Η.Π.Α., δίνοντας έτσι ένα ισχυρό μήνυμα, ιδίως στη γερμανική Αριστερά, ότι η Γαλλία δεν ακολουθούσε, πλέον, τη γραμμή de Gaulle περί ασυμβατότητας μεταξύ Αμερικανών και ευρωπαϊκής ασφάλειας. Με την καθοριστική στήριξη του Γάλλου Προέδρου στο θέμα των πυρηνικών, ο Kohl κατάφερε, εξάλλου, να κερδίσει τις εκλογές του 1983 και να ισχυροποιήσει την εσωτερική του θέση.

Η συνεργασία έμελε να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο. Μέχρι το 1984, οι δύο ηγέτες είχαν αρχίσει να συζητούν την αναβίωση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), της οποίας η δημιουργία, το 1954, προοριζόταν να διευκολύνει το γερμανικό επανεξοπλισμό, αλλά είχε ατονήσει, καθώς το NATO είχε αναλάβει ολοκληρωτικά το συντονισμό της ευρωπαϊκής άμυνας. Οι Γάλλοι, σε μια πρώιμη απόπειρα το 1973, είχαν αποτύχει να την επανενεργοποιήσουν, καθώς οι εταίροι είχαν υποστηρίξει πως μια τέτοια κίνηση θα εμπόδιζε τους ατλαντικούς στόχους. Πλέον, ο Mitterand υπερτόνιζε την ανάγκη συμπληρωματικότητάς της ΔΕΕ προς το NATO και συμφωνούσε στην αφαίρεση των περιορισμών που είχαν τεθεί για τους γερμανικούς συμβατικούς εξοπλισμούς¹⁴¹. Ταυτόχρονα, σε μια συμβολική κίνηση, Kohl και Mitterand συμφώνησαν να δημιουργηθεί μια γαλλική Δύναμη Ταχείας Δράσης (FAR), με 47.000 άνδρες, για την ενίσχυση της γερμανικής άμυνας σε πιθανή ευρωπαϊκή κρίση. Περαιτέρω συνεργασία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας περιελάμβανε κοινές ασκήσεις, σε διμερές ή πολυμερές πλαίσιο, καθώς και την ιδέα, το 1987, για μια γαλλογερμανική μεραρχία, με γερμανικά και γαλλικά στρατεύματα, που τελικά θεσμοθετήθηκε το 1990.

Σε κάθε περίπτωση, παρά τα ενθαρρυντικά βήματα της γαλλογερμανικής αμυντικής συνεργασίας, η έμφαση του γαλλικού αμυντικού δόγματος παρέμενε στα πυρηνικά. Το ζήτημα των πυρηνικών της Γαλλίας εξακολουθούσε να προκαλεί τριβές στις σχέσεις με την ΟΔΓ, με δεδομένη την άρνηση του Mitterand να διαβουλευθεί με τους Γερμανούς στο πεδίο αυτό και τη μερική στήριξή του σε ορισμένα αμερικανικά σχέδια για την ανάπτυξη νέων πυρηνικών προς τα τέλη της δεκαετίας. Η γαλλική πολιτική στόχευε στην, κατά το δυνατό, στενότερη αμυντική συνεργασία με την ΟΔΓ, προκειμένου να ενισχύσει την επιρροή της σε αυτή. Μια τέτοια πολιτική, όμως, είχε τα όριά της· οι Γάλλοι πίστευαν ότι η μεταξύ τους συνεργασία, παρά τη μη αντίθεση στο NATO, θα προετοίμαζε, μακροπρόθεσμα, το δρόμο για τη μετά NATO εποχή, κάτι που οι Δυτικογερμανοί δεν ήταν έτοιμοι να δεχθούν πριν το 1989¹⁴².

3.5 Η Γαλλία στο προσκήνιο – η ανάκτηση της δυναμικής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από τον Mitterand .

Το πρόβλημα της διεθνούς αστάθειας, στις αρχές της δεκαετίας του '80, είχε επηρεάσει τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη και έθετε σε αδράνεια την περαιτέρω

¹⁴¹ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 71.

¹⁴² Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 70-72.

εξέλιξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ιδίως η ΟΔΓ, για την αντιμετώπιση του ελλείμματος ασφάλειας που αντιμετώπιζε, λόγω των διεθνών εξελίξεων, στράφηκε ακόμη περισσότερο προς τους Ευρωπαίους εταίρους της. Ωστόσο, οι φιλόδοξες γερμανικές προτάσεις για την *πολιτική* αναβάθμιση της Ευρώπης, όπως το Σχέδιο του Υπουργού Εξωτερικών Genscher (με τη συμβολή του Ιταλού ομολόγου του Colombo) το 1981, που αποσκοπούσε στη συλλογική ευρωπαϊκή αντιμετώπιση των διεθνών προβλημάτων, δεν αντιμετωπίζονταν με προθυμία από τους εταίρους, μεταξύ των οποίων και η Γαλλία. Δεν είναι συνεπώς τυχαίο ότι, την περίοδο 1980-83, η Κοινότητα βρισκόταν στο ναδίρ της, ενώ επικρατούσε βαρύ κλίμα απαισιοδοξίας, ή «ευρωπαϊσμού» και εκφράζονταν φόβοι ακόμα και για την ίδια την επιβίωσή της¹⁴³.

Για τη Γαλλία, η υποτίμηση του γαλλικού φράγκου, το Μάρτιο 1983, ήταν μια δραματική στιγμή, που αποτέλεσε κομβικό σημείο για τις μετέπειτα εξελίξεις. Η κρίση του φράγκου, τη χρονιά εκείνη, δίχασε το γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα, του οποίου η αριστερή πτέρυγα επέμενε στις ιδεολογικές κομματικές θέσεις του 1981, ακόμη και αν αυτό συνεπαγόταν την εγκατάλειψη του ΕΝΣ ή την επιβολή προστατευτισμού και την καταστολή κοινοτικών διατάξεων περί ανταγωνισμού. Στον αντίποδα βρίσκονταν οι αποκαλούμενοι «εκσυγχρονιστές», υπό τον Υπουργό Οικονομικών Jacques Delors, οι οποίοι υποστήριζαν την εγκατάλειψη της πολιτικής παροχών και την επιβολή διαρθρωτικών μέτρων λιτότητας. Τελικά επικράτησε η δεύτερη άποψη, που συμβάδιζε και με τους όρους που είχε θέσει η γερμανική πλευρά για να στηρίξει το γαλλικό νόμισμα (κυρίως πολιτική περικοπών στους μισθούς και το κράτος πρόνοιας)¹⁴⁴.

Με βάση τα ανωτέρω, την περίοδο 1981-83, παρατηρήθηκε μια αποξένωση στις σχέσεις των δύο πλευρών. Από τη μία πλευρά, η ΟΔΓ ήταν δυσαρεστημένη με τη στάση της Γαλλίας στο Σχέδιο Genscher· από την άλλη, η Γαλλία ήταν ενοχλημένη με τη στάση της Βόννης και της Bundesbank στα νομισματικά, κατά την κρίση του φράγκου. Το συμπέρασμα που είχε αντλήσει ο Mitterand ήταν ότι θα έπρεπε να εξευρεθεί τρόπος περιορισμού της εξουσίας που ασκούσε η Bundesbank στη νομισματική πολιτική της ΟΔΓ και, κατ' επέκταση, στα άλλα κράτη μέλη. Αυτό σήμαινε ότι η γαλλική κυβέρνηση έπρεπε να αναλάβει πρωτοβουλία για να δοθεί νέα ώθηση στη διαδικασία *οικονομικής* ολοκλήρωσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αλλαγή της τακτικής του Mitterand βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση με το μνημόνιο για την «Ευρωπαϊκή Επαναδραστηριοποίηση» που είχε δημοσιεύσει το 1981 η νεοεκλεγμένη τότε κυβέρνησή του, όπου η ONE δεν συμπεριλαμβανόταν στους στόχους της. Για τους Γάλλους, δεν υπήρχαν τότε περιθώρια για επαναστατικές θεσμικές αλλαγές, όπως θα ήθελαν οι Γερμανοί, καθώς το πλαίσιο του κοινοτικού θεσμικού συστήματος ήταν σαφώς καθορισμένο από τις Συνθήκες. Πάρα το ότι ο ίδιος ο Γάλλος Πρόεδρος δήλωνε, ήδη από τη δεκαετία του '60, φεντεραλιστής και οπαδός της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θεωρούσε ότι η διαμάχη μεταξύ φεντεραλιστών και νέο-λειτουργιστών (που υποστήριζαν τη σταδιακή απόσυρση του κράτους έναντι υπερεθνικών οργανισμών

¹⁴³ Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*, όπ. π., σελ. 56.

¹⁴⁴ Όπ. π., σελ. 57-58.

μέσω της διαδικασίας «διάχυσης») ήταν επουσιώδης. Ο εγγενής πραγματισμός του τον υποχρέωσε να περιμένει ως το 1984, όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο άνοιξε τη συζήτηση για μια Ευρωπαϊκή Ένωση, ώστε να ταχθεί υπέρ μιας ευρωπαϊκής πολιτικής εξέλιξης¹⁴⁵.

Αντίθετα, οι πρωτοβουλίες του Παρισιού το 1984-85 αποσκοπούσαν στην ολοκλήρωση της κοινής αγοράς και τη διαμόρφωση των προϋποθέσεων για τη δημιουργία της ΟΝΕ, στην οποία η γαλλική πολιτική θα προσέδιδε στη συνέχεια πολιτική διάσταση. Πίσω από τις κινήσεις του Mitterand βρισκόταν μια στρατηγική για την ανάκτηση της δυναμικής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, έτσι ώστε να καταλάβει νέα πολιτική δύναμη σε ευρωπαϊκό επίπεδο, κυρίως με πολιτικά μέσα. Με αυτό τον τρόπο, η Γαλλία θα αποζημιωνόταν και για την απώλεια του εθνικού ελέγχου, που είχε ουσιαστικά επιφέρει η αλλαγή οικονομικής πλεύσης το 1983. Κυρίως το γαλλικό πλάνο προέβλεπε την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς. Ωστόσο, προκειμένου αυτή να επιτευχθεί, θα έπρεπε να διευθετηθούν μια σειρά από εκκρεμότητες, που ταλαιπωρούσαν την Κοινότητα για αρκετά χρόνια. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν η επίλυση του «βρετανικού προβλήματος», δηλαδή η διευθέτηση της συμβολής της Βρετανίας στον προϋπολογισμό της Κοινότητας. Το βρετανικό επιχείρημα ήταν ότι η χώρα τους, κυρίως λόγω του μικρού γεωργικού τομέα της, συνεισέφερε ένα δυσανάλογα μεγάλο ποσοστό. Το εν λόγω ζήτημα τελικά διευθετήθηκε στον Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Fontainebleau (1984). Στο Fontainebleau υπήρξε ένα σημαντικό momentum για την επανεκκίνηση της διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης. Οι Mitterand και Kohl, συνεργαζόμενοι πλέον στενά, ήταν διατεθειμένοι να προχωρήσουν στην υπογραφή μιας νέας συμφωνίας για την ολοκλήρωση της Κοινότητας, έστω και χωρίς τη Βρετανία, εφόσον η τελευταία επιθυμούσε κάτι τέτοιο¹⁴⁶. Η πίεση επί της Βρετανίδας Πρωθυπουργού Thatcher ήταν σημαντική, καθώς η βρετανική κυβέρνηση αντιμετώπιζε με φόβο το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός ισχυρού υπερεθνικού «εσωτερικού πυρήνα», τον οποίο δε θα μπορούσε να επηρεάζει. Τελικά, η δέσμευση της Thatcher στην ιδεολογία των οικονομικών της αγοράς εξασφάλισε τη συναίνεσή της στο γαλλογερμανικό σχέδιο και την επίλυση του δύσκολου αυτού ζητήματος, συμβάλλοντας ταυτόχρονα και η ίδια στην εμβάθυνση της Κοινότητας¹⁴⁷. Στο ίδιο Συμβούλιο, τέλος, αποφασίστηκε ο διορισμός του Jacques Delors στην θέση του Προέδρου της Επιτροπής, από την 1^η Ιανουαρίου 1985.

Για τους Γάλλους, αλλά και τον Delors, η εσωτερική αγορά δεν αποτελούσε αυτοσκοπό, αλλά μέσο, με απώτερο στόχο τη νομισματική ενοποίηση. Για να γινόταν αυτό εφικτό, θα έπρεπε να ικανοποιηθούν οι επιθυμίες τόσο των Γερμανών όσο και των Βρετανών. Οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις ενδιέφεραν ιδιαίτερα τους πρώτους, ενώ το πρόγραμμα για μια εσωτερική αγορά είχε απήχηση στους δεύτερους. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Μιλάνο, τον Ιούνιο 1985, αποφασίστηκε να συγκληθεί Διακυβερνητική Διάσκεψη για αλλαγές στους θεσμούς, σχετικά «με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων

¹⁴⁵ Haywood, Elizabeth. "The European Policy of Francois Mitterand", όπ. π., σελ 275-276.

¹⁴⁶ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 67.

¹⁴⁷ Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, Ella, *France in the European Union*, όπ. π. σελ. 38-39.

στο Συμβούλιο, τις εξουσίες της Επιτροπής και τις αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου» και μια «κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας».

Αποτέλεσμα της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του Λουξεμβούργου (Δεκέμβριος 1985) ήταν η υπογραφή της *Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης*. Η συμφωνία περιελάμβανε πλήθος ρυθμίσεων, όπως την κατάργηση όλων των εμποδίων, οποιασδήποτε φύσεως, σχετικά με το εσωτερικό εμπόριο της Κοινότητας, την εναρμόνιση των φόρων προστιθέμενης αξίας και των διατάξεων περί βιομηχανίας και ανταγωνισμού. Μια Ενιαία Ευρώπη «δίχως σύνορα», ένα νέο οικονομικό και, εν μέρει, πολιτικό οικοδόμημα, θα ετίθετο σε εφαρμογή την 1^η Ιανουαρίου 1993. Η απαισιοδοξία έδωσε τη θέση της στην αισιοδοξία, όταν όλα τα κράτη μέλη – πλέον 12 – είχαν επικυρώσει την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη τον Δεκέμβριο του 1986. Υπό την καθοριστική ηγεσία του Delors, ως Προέδρου της Επιτροπής, η προώθηση της ΕΕΠ ήταν εντυπωσιακή και, έως το 1988, όλα τα κράτη μέλη είχαν εμπλακεί στις διεργασίες που θα οδηγούσαν στη νέα, πολύ διαφορετική, Ευρώπη του 1992. Η γαλλική πολιτική αγκάλιασε με ιδιαίτερη θέρμη το εγχείρημα και ο Mitterand επιδίωκε, πλέον, μια πιο δραστική εξέλιξη, προς την κατεύθυνση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Η κυβέρνησή του είχε αποφασίσει ότι μόνο μια δυνατότερη Ευρώπη θα μπορούσε να οικοδομήσει μια δυνατότερη Γαλλία. Για τους Δυτικογερμανούς, ωστόσο, η εν λόγω επέκταση της Κοινότητας δεν αντιμετωπιζόταν με τον ίδιο ενθουσιασμό. Καθώς η γερμανική οικονομία παρουσίαζε προβλήματα το 1985, οι Γερμανοί πίστευαν ότι οι εθνικές τους προτεραιότητες θα έπρεπε να ιεραρχούνται υψηλότερα και ότι δεν εξυπηρετούνταν με τη δημιουργία της μεγαλύτερης Ευρώπης «των 12». Επιπλέον, οι αξιωματούχοι της Bundesbank, έστω και ανεπίσημα, αντιμετώπιζαν με δυσπιστία μια πορεία που θα κατέληγε, κατά την άποψή τους, στη μείωση της δύναμης του γερμανικού μάρκου, το οποίο είχε μετατραπεί, τα τελευταία χρόνια, στην ύψιστη αξία της γερμανικής οικονομίας. Ωστόσο, παρά τους αρχικούς δισταγμούς, η υποστήριξη στο σχέδιο της Ενωμένης Ευρώπης απέκτησε και πάλι δυναμική μεταξύ των Δυτικογερμανών, όταν, ιδίως μετά το 1988, η γερμανική οικονομία άρχισε και πάλι την ανοδική της πορεία¹⁴⁸.

Οι πρωτοβουλίες για την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης συνέπεσαν με σημαντικές ανακατατάξεις στο διεθνή χώρο. Κυρίως η άνοδος του Mikhail Gorbachev στη σοβιετική ηγεσία, το Μάρτιο του 1985, αποτέλεσε την απαρχή μιας νέας εποχής για την Ευρώπη. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της εξέλιξης ήταν η εντυπωσιακή βελτίωση στις σχέσεις Ανατολής-Δύσης· ταυτόχρονα, η επανάσταση στην πληροφορική και τις τηλεπικοινωνίες οδηγούσε σε κατακόρυφη αύξηση του διεθνούς εμπορίου και των σχέσεων αλληλεξάρτησης¹⁴⁹. Ο επικείμενος τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου έδινε τη δυνατότητα στους Αμερικανούς να στρέψουν την προσοχή τους σε οικονομικά και εμπορικά ζητήματα. Εκεί είχε αρχίσει να παρατηρείται μια επιδείνωση στις εμπορικές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, με αιχμή κυρίως τις απόπειρες της Επιτροπής για διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς στον αμυντικό τομέα, οι οποίες θα έπλητταν την

¹⁴⁸ Friend, Julius W., όπ. π., σελ. 76-77.

¹⁴⁹ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 115.

εισαγωγή στρατιωτικού υλικού από τρίτες χώρες (κατά βάση τις Η.Π.Α.)¹⁵⁰. Αυτό που ενοχλούσε ιδιαίτερα την αμερικανική πλευρά ήταν ότι η ανάκαμψη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ο στόχος του 1992 είχαν, εκ πρώτης όψεως, αντι-αμερικανική αιχμή και σημείο αναφοράς τον περιορισμό της εξάρτησης της Δυτικής Ευρώπης από τις Η.Π.Α. Η προώθηση της ΟΝΕ, την περίοδο 1986-89 (από την ΕΕΠ έως την πτώση του Τείχους του Βερολίνου) σχετιζόταν άμεσα με το δεδομένο αυτό, καθώς, παρά την αδιευκρίνιστη τελική μορφή της, εμφανιζόταν, για τους θιασώτες του εγχειρήματος (όπως ο Delors), ως αναπόσπαστο συστατικό της Ενωμένης Ευρώπης. Η απαίτηση για εμβάθυνση της ολοκλήρωσης, μέσω της διεύρυνσής της στο νομισματικό και αμυντικό τομέα, αποτελεί ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της περιόδου και σχετίζεται με την κατανόηση των προτεραιοτήτων των δύο κύριων πρωταγωνιστών, της Γαλλίας και Γερμανίας.

Στο επίκεντρο του προβλήματος βρισκόταν η μεγάλη ασυμμετρία μεταξύ της οικονομικής δύναμης της Γερμανίας και της πολιτικής-στρατιωτικής υπεροχής της Γαλλίας, που αφενός ωθούσε εγγύτερα τις δύο χώρες, αφετέρου τις έθετε αντιμέτωπες: η μεν Γαλλία επιδίωκε, χωρίς επιτυχία, να εξισορροπήσει τη γερμανική οικονομική δύναμη· η δε Γερμανία, να αναβαθμίσει τη θέση της ως προς τη γαλλική πυρηνική δύναμη¹⁵¹. Προφανώς η εν λόγω ανισορροπία θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί, κατά τους Γερμανούς, εάν η γαλλική πλευρά ήταν διατεθειμένη να προχωρήσει σε έναν «συμβιβασμό», όπου θα επερχόταν μία συγχώνευση ή «κοινοτικοποίηση» της στρατιωτικής δύναμης της Γαλλίας με τη νομισματική δύναμη της Γερμανίας. Μια παρόμοια διαπραγμάτευση επιχειρήθηκε το 1987-88, με τη γαλλική πρόταση για την προσθήκη ενός γαλλογερμανικού Οικονομικού και Νομισματικού Συμβουλίου (στο ήδη θεσπισμένο το 1982 Συμβούλιο Άμυνας και Ασφάλειας), το οποίο θα συντόνιζε την οικονομική και νομισματική πολιτική των δύο χωρών. Μέσω της λειτουργίας ενός πολιτικού οργάνου λήψης αποφάσεων, που θα επέτρεπε στη γαλλική κυβέρνηση να ασκεί έλεγχο στη νομισματική πολιτική της Γερμανίας, ο Mitterand αποσκοπούσε να παρακάμψει τις αντιρρήσεις της Bundesbank για την εκχώρηση αρμοδιοτήτων στη νομισματική πολιτική και να μειώσει την παντοδυναμία της¹⁵². Από την πλευρά του, ο Kohl συνέδεσε τη σύσταση του Συμβουλίου αυτού με τη δημιουργία μιας κοινής γαλλογερμανικής Μεραρχίας, πρόταση που συνιστούσε σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση ενός ευρωπαϊκού αμυντικού βραχίονα. Δεν είναι σαφές κατά πόσο η απροθυμία της Γαλλίας να προχωρήσει στη δημιουργία μάχιμης γαλλογερμανικής Μεραρχίας¹⁵³ επηρέασε την προσπάθεια δημιουργίας του Οικονομικού και Νομισματικού Συμβουλίου, ωστόσο είχε ως ορατή συνέπεια την σκλήρυνση της

¹⁵⁰ Συγκεκριμένα, με το πρόσχημα της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών πολεμικών βιομηχανιών, η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση, το 1988, για τη διεύρυνση του εξωτερικού δασμολογίου στις εισαγωγές στρατιωτικού υλικού από τρίτες χώρες.

¹⁵¹ Schabert, Tilo, *How World Politics is Made: France and the Reunification of Germany*. University of Missouri Press, Columbia 2002, σελ. xiii.

¹⁵² Τσακαλογιάννης, Πάνος, *όπ. π.*, σ. 70-73.

¹⁵³ Οι Γάλλοι συμφωνούσαν στη σύσταση μιας κοινής Μεραρχίας «συμβολικού» κατά βάση χαρακτήρα, ισχυριζόμενοι ότι δεν μπορούν να αφήσουν τις γαλλικές συμβατικές δυνάμεις ακάλυπτες από τη γαλλική πυρηνική δύναμη, ενώ, για την τελευταία, απέρριπταν ως πρόωρο το ενδεχόμενο επέκτασής της, ώστε να καλύπτει και τον γερμανικό χώρο.

γερμανικής στάσης· στη Συνθήκη για το γαλλογερμανικό Συμβούλιο, προστέθηκε - όπως 25 χρόνια νωρίτερα, κατά την επικύρωση της Συνθήκης των Ηλυσίων - ένα Προοίμιο, το οποίο, παρά τις έντονες γαλλικές αντιδράσεις, θα διασφάλιζε την αυτονομία της Bundesbank. Με αυτό τον τρόπο, η απόπειρα της γαλλικής κυβέρνησης να εξασφαλίσει τον από κοινού συντονισμό της ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής, ερήμην των Γερμανών κεντρικών τραπεζιτών, έπεφτε στο κενό.

Παρά τις παλινωδίες, τόσο η εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όσο και η αμυντική συνεργασία καταδείκνυαν τη στενότερη συνεργασία των δύο χωρών, αλλά και την ικανότητα της Γαλλίας να συμμετέχει ενεργά (έστω και κατά βάση συμβολικά) στην άμυνα της Γερμανίας. Ο ίδιος ο Mitterrand δεν απέκλειε το ενδεχόμενο να παράσχει μελλοντικά η χώρα του πυρηνική προστασία στη Γερμανία. Η αμυντική συνεργασία προέβαλλε, περαιτέρω, ως πιθανή εναλλακτική λύση έναντι του NATO, στην περίπτωση χαλάρωσης της αμερικανικής δέσμευσης στην Ευρώπη. Παρόλο που φαινομενικά η Γαλλία εγκατέλειπε, έτσι, την γκωλική αντίληψη για μια Ευρώπη διακριτή από τις υπερδυνάμεις, στην ουσία εξυπηρετούσε τη διακηρυγμένη φιλοδοξία της για την υπέρβαση του συστήματος της Γιάλτας και του ψυχροπολεμικού status quo. Η επανέναρξη της γαλλικής πολιτικής «προς ανατολάς», το 1988-89, ως κληρονομιά του de Gaulle, επηρεασμένη και από την Ostpolitik του Brandt, στόχευε στη βαθμιαία χειραφέτηση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, την προοδευτική ανάδειξη μιας Δυτικοευρωπαϊκής πολιτικής οντότητας και, μακροπρόθεσμα, την υποβάθμιση του συστήματος συνασπισμών και της διαίρεσης Ανατολής-Δύσης¹⁵⁴. Σήμαινε, τέλος, για τη Γαλλία, τη μερική μετάβαση, από μια καθαρά εθνικιστική αμυντική πολιτική, στην αναγνώριση της ανάγκης να αποκτήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση του 1992 αρμοδιότητες στον τομέα της άμυνας, πέραν της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας¹⁵⁵.

Οι ανωτέρω εξελίξεις συνιστούσαν, εν μέρει, μια νίκη της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής. Οι Γερμανοί «υποχρέωναν» τους Γάλλους να παίξουν με τους δικούς τους κανόνες, παρέχοντας θεσμική υπόσταση στη μεταξύ τους συνεργασία και αποφεύγοντας να απεμπολήσουν θεμελιώδη συμφέροντά τους - π.χ. υποβάθμιση της σχέσης με τις Η.Π.Α ή αποδυνάμωση του ρόλου της Bundesbank. Και οι δύο πλευρές κινούνταν με γνώμονα τα εθνικά τους συμφέροντα, ωστόσο, πλέον, οι πολιτικές τους επανακαθορίζονταν εντός ενός συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου. Περί το 1989, Γερμανία και Γαλλία είχαν συμπληρώσει μια δεκαετία παραγωγικής και πρωτοφανούς συνεργασίας, τόσο σε οικονομικά όσο και αμυντικά ζητήματα. Οι κοινές δράσεις συνεχίζονταν, καθώς κάθε νέα επιτυχία εμβάθυνε την εμπιστοσύνη και την αποδοχή ολοένα στενότερων δεσμών μεταξύ τους¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Bozo, Frederic. "Mitterrand's France, the End of the Cold War, and German Unification: A Reappraisal", *Cold War History*, 7:4, 2007, σελ. 462.

¹⁵⁵ Haywood, Elizabeth, όπ. π., σελ 275-276.

¹⁵⁶ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 83.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - Η ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΣΤΗ ΜΕΤΑ-ΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

4.1 Η αντίδραση της γαλλικής πολιτικής στα γεγονότα του 1989-90.

Οι ιστορικές ανακατατάξεις στην Ανατολική Ευρώπη, κατά το δεύτερο μισό του 1989, είχαν τεράστια επίδραση στην εξωτερική πολιτική των χωρών της Δύσης. Μετά την εντυπωσιακή κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την αναπάντεχη πτώση του Τείχους του Βερολίνου, στις 9 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, οι δυτικοί ηγέτες ξαφνικά συνειδητοποιούσαν ότι τα βασικά δεδομένα του Ψυχρού Πολέμου είχαν ανατραπεί. Η μετά το 1945 διπολική τάξη κατέρρεε και οι παλαιές σταθερές έδειχναν να χάνουν το νόημά τους, στα αχαρτογράφητα νερά της νέας εποχής.¹⁵⁷ Μια από τις κύριες επιπτώσεις ήταν ότι η *γερμανική επανένωση*, που για χρόνια αντιμετωπιζόταν ως μακρινό ενδεχόμενο, αναδείχθηκε ξαφνικά ως ισχυρή άμεση πιθανότητα. Η αυθόρμητη διεκδίκηση των Ανατολικογερμανών για πολιτικές μεταρρυθμίσεις και ένωση με τους αδελφούς Δυτικογερμανούς οδήγησε σε ένα ντόμινο εξελίξεων που ανέτρεπαν την καθεστηκία τάξη. Η σημειολογία των γεγονότων ήταν εμφανής: στην επέτειο των 200 χρόνων από την Γαλλική Επανάσταση, μια νέα «επανάσταση», στο κέντρο της Ευρώπης, έφερνε αέρα ελευθερίας σε ένα σημαντικό τμήμα της ηπείρου, που για δεκαετίες είχε βρεθεί πίσω από το «σιδηρούν παραπέτασμα».

Τα γεγονότα της 9^{ης} Νοεμβρίου είναι εν πολλοίς γνωστά και δεν αποτελούν μέρος της παρούσας ανάλυσης. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι, κατά την έναρξη των γεγονότων, κανείς στα διεθνή κέντρα αποφάσεων δεν μπορούσε να γνωρίζει εάν η διεθνής διπλωματία λεπτών χειρισμών, που νομιμοποιούσε την δεδομένη, έως τότε, διαίρεση της Γερμανίας, θα μπορούσε να διαμορφώσει εν τη γενέσει και να ενσωματώσει τις ταχύτατες εξελίξεις, που διαδραματίζονταν ερήμην των πολιτικών¹⁵⁸. Η ταχύτητα των γεγονότων εξέπληξε τους πάντες· ο ίδιος ο Kohl και ο Υπουργός Εξωτερικών Gensher κινήθηκαν εξαρχής προσεχτικά, καθώς ήταν διάχυτη η πεποίθηση πως η Ε.Σ.Σ.Δ., αντιμετωπίζοντας το φάσμα της στρατηγικής ήττας, θα αντιδρούσε στο ενδεχόμενο της γερμανικής επανένωσης¹⁵⁹. Ενώ, όμως, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια, Γαλλία και Βρετανία, ανησυχούσαν σχετικά με την πιθανή διατάραξη της ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη και στήριζαν τις ελπίδες τους στον Gorbachev, για να επιβραδύνει τις εξελίξεις προς την κατεύθυνση αυτή, η γερμανική

¹⁵⁷ Kocs, Stephen A., *Autonomy or Power? The Franco-German Relationship and Europe's Strategic Choices, 1955-95*, όπ. π., σελ. 213.

¹⁵⁸ Όπως ανέφερε ο τότε Αμερικανός Πρόεδρος George H.W. Bush «Νιώθαμε ότι τρέχαμε ενάντια στο ρολόι, όμως δεν γνωρίζαμε πόσος χρόνος απέμενε», ενώ ο Σοβιετικός ηγέτης Gorbachev δήλωνε ότι «η Ιστορία τέθηκε σε κίνηση με πρωτόγνωρη ταχύτητα και...μας συμπαρέσυρε μαζί της». Βλ. σχετ. Schabert, Tilo, *How World Politics is Made: France and the Reunification of Germany*, σ. 147.

¹⁵⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι ένα μήνα μετά την πτώση του τείχους, οι ίδιοι οι Ανατολικογερμανοί σε ποσοστό 71% υποστήριζαν ακόμη τη διατήρηση του ξεχωριστού ανατολικογερμανικού κράτους. Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*, όπ. π., σελ.97.

ηγεσία γνώριζε ότι ο σοβιετικός ηγέτης ήταν πολύ πιο έτοιμος, απ' όσο αρχικά εικαζόταν, να διαπραγματευθεί την υπάρχουσα κατάσταση. Η γερμανική διπλωματία ήλπιζε να επιτύχει το στόχο της επανένωσης, με το να αποσπάσει την αποδοχή των δύο υπερδυνάμεων ως προς τη «νομιμότητα» του εθνικού της αιτήματος. Στο πλαίσιο αυτό εντασσόταν το *Σχέδιο Δέκα Σημείων* (ten-point plan), που διατύπωσε ο Γερμανός Καγκελάριος, στα τέλη Νοεμβρίου του 1989, λίγες ημέρες πριν τη διάσκεψη κορυφής Bush-Gorbachev στη Μάλτα. Το Σχέδιο, που προέβλεπε αρχικά την μετάβαση σε ένα είδος συνομοσπονδίας των γερμανικών κρατών, πριν τη μετάβαση στο καθεστώς πλήρους ενοποίησης, θορύβησε όχι μόνο τους Γάλλους, αλλά και αρκετούς από τους λοιπούς δυτικούς εταίρους. Ο λόγος ήταν ότι ο Kohl δεν προέβη σε προηγούμενη διαβούλευση μαζί τους επί του σχεδίου, ούτε έκανε αναφορά στο καθεστώς των τεσσάρων εγγυητριών δυνάμεων, που, βάσει των Συμφωνιών του Παρισιού (1955), είχαν ισχύουσες ακόμη νομικές ευθύνες, σχετικές με «το Βερολίνο και τη Γερμανία συνολικά», συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της επανένωσης και της τελικής διευθέτησης, μέσω μιας μελλοντικής Συνθήκης Ειρήνης¹⁶⁰. Επιπλέον, στο κείμενο απουσίαζε η ξεκάθαρη δέσμευση περί αποδοχής των συνόρων με την Πολωνία, στη γραμμή Oder-Neisse, ζήτημα που, όσο παρέμενε θολό, αναβίωνε το φόβο του γερμανικού επεκτατισμού (ως και γερμανο-σοβιετικής συνεννόησης) και για το οποίο, σε αρκετές περιπτώσεις παλαιότερα, οι Γάλλοι είχαν δείξει ευαισθησία¹⁶¹.

Η στρατηγική του Kohl στόχευε στην εγκαθίδρυση μιας διαδικασίας διαπραγμάτευσης των υπερδυνάμεων, η οποία θα οδηγούσε σε συμφωνία σχετικά με την απόδοση στη χώρα πλήρους κυριαρχίας, τον τερματισμό της σοβιετικής κατοχής στην Ανατολική Γερμανία και την επίλυση του ζητήματος της συμμετοχής της ενιαίας Γερμανίας στο NATO. Ο Καγκελάριος επιδίωξε το στόχο αυτό, μέσα από προσωπική διπλωματία και συμβιβασμούς, που στόχευαν να πείσουν τόσο τις Η.Π.Α. όσο και την Ε.Σ.Σ.Δ. ότι, όχι μόνο δεν θα έχαναν, αλλά αντιθέτως είχαν πολλά να κερδίσουν από την επανένωση.¹⁶² Ιδίως η Ουάσιγκτον, μετά την πτώση του Τείχους, υιοθέτησε μια πολιτική πλήρους στήριξης των προσπαθειών του Kohl,¹⁶³ μέσω, όμως, της ενεργούς ανάμειξής της, προκειμένου να αποφευχθούν οποιεσδήποτε αποσταθεροποιητικές τάσεις, κατά τη διάρκεια της μετάβασης. Οι Η.Π.Α., έως τον Φεβρουάριο του 1990, ήταν διατεθειμένες να συναινέσουν σε μια ταχεία πορεία προς την επανένωση, υπό τον όρο ότι η ενιαία Γερμανία θα παρέμενε πλήρως ενσωματωμένη στο NATO - εντατικοποιώντας παράλληλα τη συμμετοχή της στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση - και ότι

¹⁶⁰ Merkl, Peter H., *German Unification in the European Context*. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 1993, σελ. 353-354.

¹⁶¹ Όπως φάνηκε στη συνέχεια, ο Kohl είχε τηρήσει την εν λόγω στάση κυρίως για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους, εν αναμονή των εκλογών του Μαρτίου 1990 στη ΛΔΓ, όπου το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα είχε βάσιμες ελπίδες επικράτησης.

¹⁶² Erb, Scott, *όπ. π.*, σελ. 99.

¹⁶³ Ακόμη και πριν τα γεγονότα της πτώσης του Τείχους του Βερολίνου, ο Πρόεδρος Bush είχε χαρακτηρίσει τους Γερμανούς ως «συνεταίρους στην ηγεσία» των Η.Π.Α. (Μάιος 1989), ενώ σε διάφορες περιστάσεις, από τον Απρίλιο έως και το Δεκέμβριο 1989 είχε υποστηρίξει συγκεκριμένα και δημόσια την ιδέα της επανένωσης. Βλ. Kocs, Stephen A., *όπ. π.*, σ. 214.

η διαδικασία επανένωσης θα ήταν ειρηνική, με την έννοια της μη αμφισβήτησης των μεταπολεμικών συνόρων (κυρίως εκείνων της Γερμανίας με Πολωνία και Τσεχία).¹⁶⁴ Η κυβέρνηση Bush προσέβλεπε στην οριστική εκκαθάριση των συμμαχικών κατοχικών δικαιωμάτων και στην απόδοση πλήρους κυριαρχίας στη Γερμανία, συμπεριλαμβανομένης της ελεύθερης επιλογής συμμαχιών. Φυσικά τόσο η στάση του Kohl όσο και η αμερικανική «γραμμή» ενίσχυαν, πέραν αμφισβήτησης, τη γερμανική πρόσδεση στη Δύση και αποδυνάμωναν την επιλογή της «ουδετερότητας», που θα ικανοποιούσε τους Σοβιετικούς. Σε κάθε περίπτωση, η ανωτέρω προσέγγιση¹⁶⁵ ήταν αντίθετη με τη γαλλική (και βρετανική) θέση ότι η επανένωση έπρεπε να προχωρήσει αργά και ότι οι τέσσερις Δυνάμεις θα είχαν την ευθύνη για την όλη διαδικασία.

Πράγματι, η κυβέρνηση Mitterand ήταν φανερό πως προτιμούσε μια ηπιότερη, λιγότερο κατατρεγμένη σειρά γεγονότων σε σχέση με την γερμανική επανένωση, την οποία, ως πεπρωμένο, δεν μπορούσε να μην αποδέχεται. Επίσημα, η γαλλική κυβέρνηση παρείχε, από την εποχή de Gaulle, το 1959, τη στήριξή της σε πιθανή μελλοντική επανένωση, θέση που επαναλαμβανόταν από τις μετέπειτα κυβερνήσεις. Ο ίδιος ο Mitterand, πριν το 1989, είχε συχνά υιοθετήσει το διακηρυγμένο μεν, «μακροπρόθεσμο» δε στόχο. Σε κάθε περίπτωση, οι Γάλλοι ηγέτες (όπως και οι λοιποί Δυτικοί) δεν είχαν υπολογίσει ότι τα σύνορα μεταξύ των δύο Γερμανιών θα έπεφταν τόσο γρήγορα και, παρά την αφηρημένη στήριξη στην ιδέα, κανείς δεν πίστευε, το φθινόπωρο του 1989, ότι η υλοποίησή της ήταν άμεσα εφικτή¹⁶⁶. Βάσει της γαλλικής οπτικής, μια τόσο βαρυσήμαντη εξέλιξη απαιτούσε ένα πλαίσιο που λάμβανε υπόψη τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών κρατών και θα προσέφερε διασφαλίσεις προστασίας των συνόρων και της ευρωπαϊκής σταθερότητας. Ο Γάλλος Πρόεδρος δεν απέκρυψε, έτσι, την προτίμησή του για μια διαδικασία ελεγχόμενη και προοδευτική. Οι αμφιλεγόμενες επισκέψεις του, το Δεκέμβριο 1989, στο Κίεβο, όπου συναντήθηκε με τον Gorbachev¹⁶⁷ και, λίγες ημέρες αργότερα, στο Ανατολικό Βερολίνο, ερμηνεύουν την αντίθεσή του στο «σκηνικό» επίσπευσης, που ευελπιστούσε να στήσει η γερμανική πλευρά (μέσω του Σχεδίου Δέκα Σημείων), μια αντίθεση που, πρόσκαιρα, μοιράζονταν και οι Η.Π.Α.¹⁶⁸ Η συνάντησή του, τον Μάρτιο 1990, με την πολωνική ηγεσία, όπου εξέφραζε δημοσίως συμπαραστάση στην ανησυχία των Πολωνών για την στάση της Γερμανίας στο ζήτημα της γραμμής Oder-Neisse, κινούνταν στο ίδιο μήκος κύματος. Οι ενέργειες αυτές, συνοδευόμενες από την ενόχληση του Mitterand για το ότι δεν υπήρξε προηγούμενη ενημέρωσή του επί του γερμανικού Σχεδίου, έδωσε την αρχική εντύπωση ότι η Γαλλία επιχειρούσε την αναβίωση ενός γαλλο-σοβιετικού άξονα, για την παρεμπόδιση της γερμανικής ενότητας. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να

¹⁶⁴ Merkl, Peter H., *German Unification in the European Context*, όπ. π., σελ. 355.

¹⁶⁵ Όπ. π., σελ. 319.

¹⁶⁶ Cole, Alistair. "Looking on: France and the new Germany", *German Politics*, 2:3, 358-376, 1993, σ. 362.

¹⁶⁷ Στη συνάντηση αυτή (6/12/1989), οι Mitterand και Gorbachev εξέδωσαν κοινή διακήρυξη, με την οποία συμφωνούσαν ότι οποιαδήποτε νέα τροποποίηση των ευρωπαϊκών συνόρων θα ήταν πρόωρη και θα είχε αποσταθεροποιητικά αποτελέσματα.

¹⁶⁸ Bozo, Frederic. "Mitterrand's France, the End of the Cold War, and German Unification: A Reappraisal", όπ. π., σελ. 463.

υποστηριχθεί βάσιμα, καθώς ήταν δεδομένο πως μια τέτοια κίνηση θα έθετε σε κίνδυνο τον πυρήνα της πολιτικής Mitterand, μετά το 1983, δηλαδή την εκ νέου σφυρηλάτηση της γαλλογερμανικής συνεργασίας και την πρωτοβουλία για οικοδόμηση μιας ισχυρής Ευρώπης, που θα εξυπηρετούσε τα γαλλικά πολιτικά συμφέροντα. Ανεξάρτητα από την αμηχανία με την οποία αντιμετώπιζε η γαλλική πολιτική τα γεγονότα (κατά τους πρώτους κρίσιμους μήνες, από το Νοέμβριο έως τον Μάρτιο του 1990) και την επίκληση του Mitterand στην σταθερότητα (που ενίοτε διατυπώθηκε με «άκομμο» τρόπο)¹⁶⁹, η γαλλική στάση θα πρέπει να αξιολογηθεί ως απόπειρα να «συμπορευθεί» με τα γεγονότα και να τα διοχετεύσει προς μια ευνοϊκή για τη Γαλλία και την ευρωπαϊκή ασφάλεια κατεύθυνση – όχι να τα εμποδίσει, προς το σκοπό συντήρησης της υπάρχουσας κατάστασης¹⁷⁰.

Η στάση του Προέδρου Mitterand απέναντι στην επανένωση βασιζόταν, πάνω απ' όλα, στην γκωλική ιδέα περί ισορροπίας ισχύος και την ανάγκη να διατηρήσει η Γαλλία την θέση της προεξάρχουσας πολιτικής δύναμης στην Ευρώπη. Καταρχάς, η φύση της γαλλογερμανικής σχέσης ήταν δεδομένο ότι επρόκειτο να αλλάξει, μετά την επανένωση. Οι ιστορικές συνθήκες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, συνδυασμένες με την κληρονομιά της γκωλικής εξωτερικής πολιτικής, είχαν διαμορφώσει μια ελαφριά ανισορροπία υπέρ της Γαλλίας, τουλάχιστον στη διπλωματική, στρατιωτική και πολιτική σφαίρα, η οποία εξισορροπούσαν, τις τελευταίες δεκαετίες, από την οικονομική δύναμη της Γερμανίας. Ο κύριος γαλλικός φόβος, μετά το 1989, ήταν εκείνος ενός έθνους εντός μιας σχέσης, που ξαφνικά συνειδητοποιούσε ότι βρισκόταν στη θέση του «μικρού εταίρου», όταν για καιρό «προσποιούνταν» ότι ίσχυε το αντίθετο.¹⁷¹ Η εν δυνάμει τεράστια οικονομική και, πλέον, πολιτική ισχύς της νέας Γερμανίας θα την καθιστούσε δεινό αντίπαλο σε όλα τα πεδία του διεθνούς ανταγωνισμού. Επιπλέον, η γαλλική πολιτική ήταν επιφυλακτική απέναντι στην πιθανότητα γερμανικής στροφής «προς ανατολάς», σε βάρος της οικονομικής και πολιτικής ενδυνάμωσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που συνιστούσε, πλέον, σε όλες τις εκφάνσεις της, την απόλυτη γαλλική προτεραιότητα. Η ανησυχία του Mitterand για τη δέσμευση του Kohl στο ευρωπαϊκό «σχέδιο» - μια δέσμευση που είχε διαφανεί κατά

¹⁶⁹ Ιδίως όταν δήλωνε, μετά την ανακοίνωση του σχεδίου Δέκα Σημείων, ότι η βούληση του γερμανικού λαού για την επανένωση ήταν «αναγκαία προϋπόθεση, αλλά καθόλου επαρκής» για την επίτευξή της, βλ. Schumacher, Alois. "Germany and France. a new partnership? Franco-German relations since unification", *Journal of Area Studies*, 1:2, 53-65, 1993, σελ. 57.

¹⁷⁰ Κατά τον Frederic Bozo, η πάγια άποψη της βιβλιογραφίας του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, ότι ο Mitterand προέβη, κατά την εν λόγω περίοδο, σε μια σειρά από «γκάφες», λόγω κοντόφθαλμης πολιτικής στάσης, ευθύνεται για την εξάπλωση του αφηγήματος, που περιγράφει μια Γαλλία απρόθυμη και ανέτοιμη να αποδεχθεί τις εξελίξεις και την αλλαγή του διεθνούς status quo. Η οπτική αυτή, που πηγάζει κυρίως από το συγγραφικό έργο του πρώην προεδρικού συμβούλου Jacques Attali και παρουσιάζει τη συμπεριφορά του Mitterand ως διαπνεόμενη από έντονο άγχος και δισταγμό, πρέπει, κατά τον συγγραφέα, να επαναξιολογηθεί. Εξίσου, κατά την άποψή του, θα πρέπει να αποφευχθεί το αντίθετο, δηλαδή η «αγιοποίηση» των προθέσεων και χειρισμών του Γάλλου Προέδρου, που μερικώς επιχειρήσε ο ακαδημαϊκός Tilo Schabert, ο οποίος, έχοντας αποκτήσει πρόσβαση από τον ίδιο τον Mitterand σε κυβερνητικά έγγραφα, συχνά επικρίθηκε για προκατάληψη και διοχέτευση χειραγωγημένων στοιχείων. Βλ. σχετ. Bozo, Frederic., όπ. π., σελ 456-459.

¹⁷¹ Cole, Alistair. "Looking on: France and the new Germany", όπ. π., σελ. 361, 367.

τους μήνες πριν την πτώση του Τείχους – είχε ενισχυθεί ραγδαία, λόγω της απροθυμίας του Καγκελαρίου να παρέχει σαφή στήριξη, κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Στρασβούργου (Δεκέμβριος 1989), στη γαλλική πρόταση για σύγκληση Διακυβερνητικής Διάσκεψης, η οποία θα προωθούσε την αναθεώρηση της Συνθήκης της Ρώμης, προκειμένου να δημιουργηθούν τα μετέπειτα στάδια μιας ΟΝΕ. Η γερμανική στάση τότε ώθησε τον Γάλλο Πρόεδρο να εκθέσει την ανησυχία του για το ενδεχόμενο να λειτουργήσει η γερμανική ενοποίηση ως «φρένο» της αντίστοιχης ευρωπαϊκής¹⁷² - μια ανησυχία που, λόγω και της παρερμηνείας της, προκαλούσε τη δυσαρέσκεια της γερμανικής κυβέρνησης.

Η «αρνητική» προδιάθεση των Γάλλων οφειλόταν, επίσης, στην αίσθηση ότι η πολιτική των Η.Π.Α. τους έβαζε σε θέση άμυνας, λόγω της στήριξης του Προέδρου Bush στα σχέδια του Kohl και της έκκλησης του Υπουργού Άμυνας Baker για επέκταση του NATO στην επίλυση περιφερειακών διαφορών και τον έλεγχο των εξοπλισμών. Η κυβέρνηση Mitterand είχε αρχίσει να θεωρεί ότι ήταν θύμα ενός σιωπηρού άξονα Ουάσιγκτον-Βόννης, όπου οι Αμερικανοί παρείχαν στους Γερμανούς την ελευθερία να διαπραγματευθούν με τους Σοβιετικούς την επανένωση, με αντάλλαγμα την γερμανική στήριξη στις προσπάθειες των Η.Π.Α. να επεκτείνουν το NATO, μέσω της πολιτικής του διάστασης.¹⁷³ Η δυσανεξία των Γάλλων στο ενδεχόμενο επέκτασης της κυριαρχίας του NATO ήταν ένας βασικός λόγος που απέκλειε και την πιθανότητα σύμπληξης μιας γαλλο-βρετανικής συνεννόησης, υπό τις νέες συνθήκες· και αυτό, παρά το γεγονός ότι η Thatcher θα επιθυμούσε μια τέτοια εξέλιξη, καθώς οι δύο χώρες μοιράζονταν την ανησυχία για την μετατόπιση του κέντρου βάρους προς την πλευρά της Γερμανίας και την αποδυνάμωση του δικού τους ειδικού βάρους σε NATO και ΕΚ.¹⁷⁴ Όταν μετά από την ενεργό διπλωματική ανάμειξη των Η.Π.Α., οι Σοβιετικοί δέχθηκαν, τον Ιούλιο του 1990, να μην εμποδίσουν την κοινή ένταξη της ΟΔΓ και ΛΔΓ στο NATO, οι Thatcher-Mitterand, μη μπορώντας να απαρηθηθούν ακόμη τη θεώρηση εαυτών ως νικητών του Πολέμου, θα ακολουθούσαν αποκλίνουσες τακτικές: η Βρετανία επικεντρώθηκε στην πλήρη ενσωμάτωση της Γερμανίας στις ατλαντικές δομές, ενώ η Γαλλία στράφηκε προς την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής ενοποίησης, που θα δέσμευε πιθανές μελλοντικές γερμανικές φιλοδοξίες¹⁷⁵.

Εντωμεταξύ, οι εξελίξεις βοηθούσαν σημαντικά τον Γερμανό Καγκελάριο. Έως τα μέσα Φεβρουαρίου του 1990, ο Gorbachev είχε συμφωνήσει στην αρχή της αυτοδιάθεσης του γερμανικού έθνους και ήταν, πλέον, φανερό ότι τα σχέδια για αργή μετάβαση, επί τη βάση συνομοσπονδίας, έδιναν οριστικά τη θέση τους σε μια ταχεία διαδικασία ενοποίησης. Έτσι, τον ίδιο μήνα - και μετά από συντονισμένες προσπάθειες

¹⁷² Bozo, Frederic., όπ. π., σελ 466-467.

¹⁷³ Πράγματι, οι Bush και Kohl προχώρησαν σε μια κρίσιμη διμερή συμφωνία στο Camp David (25/2/1989), με τον πρώτο να αποδέχεται την ιδέα της, όσο το δυνατόν ταχέως, επανένωσης και αντάλλαγμα την υπόσχεση του Kohl ότι η νέα Γερμανία θα παρέμενε πλήρως ενσωματωμένη στο NATO, βλ. Kocs, Stephen A., όπ. π., σ. 214-215.

¹⁷⁴ Merkl, Peter H., όπ. π., σελ. 318.

¹⁷⁵ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 101.

για τη συμμετοχή Γαλλίας και Βρετανίας - οι κυβερνήσεις των δύο γερμανικών κρατών, από κοινού με τις τέσσερις εγγυήτριες Δυνάμεις του 1945, ήταν έτοιμες να θέσουν το χρονοδιάγραμμα για τη διαδικασία επανένωσης, μέσω σειράς συναντήσεων των «Δύο συν Τεσσάρων».¹⁷⁶ Επιπλέον, τον Μάρτιο 1990, οι εκλογές στην ΛΔΓ είχαν αναδείξει μια ισχυρή πλειοψηφία υπό το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα, που ήταν αναφανδόν υπέρ της επανένωσης. Την ίδια στιγμή, ο Kohl δήλωνε ότι η χώρα του αποδεχόταν τις συνοριακές διευθετήσεις στη γραμμή Oder-Neisse ως τετελεσμένες. Η επίσημη γαλλική στάση, ανήμπορη να επηρεάσει, πλέον, τις εξελίξεις, ήταν υποχρεωμένη να αλλάξει. Καθώς γινόταν φανερό ότι η γερμανική επανένωση θα προχωρούσε, ανεξαρτήτως των γαλλικών σχεδίων, ο Mitterand ακολούθησε τη λογική επιλογή να χαιρετίσει επίσημα την όλη διαδικασία. Στο εξής, οι συνομιλίες της επανένωσης θα κινούνταν ουσιαστικά με πρωτοβουλία των δύο υπερδυνάμεων και της γερμανικής κυβέρνησης, γεγονός που υποδηλώνει την επιτυχία της διαπραγματευτικής στρατηγικής του Kohl¹⁷⁷.

Οι διαπραγματεύσεις των «Δύο συν Τεσσάρων» παρείχαν την πρωτοβουλία στις δύο Γερμανίες για τις συζητήσεις επί της «εσωτερικής» ενοποίησης, ενώ οι «εξωτερικές» όψεις θα συζητιούνταν από κοινού με τις τέσσερις Δυνάμεις. Τους επόμενους μήνες, πραγματοποιήθηκαν διαδοχικές συναντήσεις, όπου τέθηκαν τα ζητήματα των συνόρων, οι ευρωπαϊκές διευθετήσεις ασφαλείας, το καθεστώς του Βερολίνου, ως και διάφορες σοβιετικές προτάσεις. Στο Παρίσι (Ιούλιος 1990), όπου είχε προσκληθεί και η πολωνική κυβέρνηση, οι Γερμανοί αναγνώριζαν επίσημα τα γερμανο-πολωνικά σύνορα και οι Σοβιετικοί απέσυραν την αντίθεσή τους στην ένταξη της ενιαίας Γερμανίας στην Ατλαντική Συμμαχία, γεγονός που οδήγησε στην απομάκρυνση και των τελευταίων επιφυλάξεων εκ μέρους της Βρετανίας. Ο δρόμος, πλέον, ήταν ορθάνοιχτος και στις 12 Σεπτεμβρίου 1990, υπεγράφη η τελική Συμφωνία για την Γερμανική Επανένωση, που παρείχε εγγυήσεις για την ασφάλεια των γερμανικών συνόρων και την ειρηνική μελλοντική ευρωπαϊκή τάξη¹⁷⁸. Η Γερμανία συνομολογούσε την αποφυγή εδαφικών διεκδικήσεων και την συμπερίληψη στο Γερμανικό Σύνταγμα της ρήτρας δράσης των ενόπλων δυνάμεών της για ειρηνικούς σκοπούς. Τα σοβιετικά στρατεύματα θα αποσύρονταν από το έδαφός της μέχρι το 1994, χρονιά κατά την οποία όλα τα ξένα στρατεύματα και τα πυρηνικά οπικά συστήματα θα απομακρύνονταν από την πρώτη ΛΔΓ· με άλλα λόγια, η εν λόγω περιοχή προοριζόταν να παραμείνει ουδέτερη και αποπυρηνικοποιημένη. Στις 3 Οκτωβρίου 1990 γεννιόταν η νέα Γερμανία: ένα όνειρο δεκαετιών έγινε πραγματικότητα, αλλάζοντας τη μορφή της ηπείρου.

¹⁷⁶ Schumacher, Alois. "Germany and France. a new partnership? Franco-German relations since unification", όπ. π., σελ. 58.

¹⁷⁷ Cole, Alistair, όπ. π., σελ. 364-365.

¹⁷⁸ Merkl, Peter H., όπ. π., σελ. 355-357.

4.2 Η επίσπευση της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ως στρατηγικός στόχος αλλά και μέσο δέσμευσης της ισχυρής Γερμανίας

4.2.1 Η πορεία προς το Maastricht και το ενιαίο νόμισμα

Όταν ο Delors, με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, έθετε το στόχο της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, γνώριζε καλά ότι δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για μια πρωτοβουλία που θα οδηγούσε στην οικονομική και νομισματική ένωση (ONE).¹⁷⁹ Πέρα από το περιεχόμενό της, η στροφή στην ONE συνιστούσε μεταβολή της βάσης της διαπραγμάτευσης, από τη διακυβερνητική διαδικασία εντός του Συμβουλίου ΕΚ σε μια πιο υπερεθνική διαβούλευση. Η συγκυρία, αλλά και τα κοινά συμφέροντα πολλών χωρών, μετά την υπογραφή της ΕΕΠ, διευκόλυναν τη σημαντική πρόοδο στην προώθηση της νομισματικής ολοκλήρωσης¹⁸⁰.

Η δυναμική που ωθούσε τη διαδικασία παρακίνησε τον Γερμανό Υπουργό Εξωτερικών Genscher να δημοσιοποιήσει ένα Μνημόνιο, το 1988, όπου υποστήριζε τη θέση ότι ένα ενιαίο νόμισμα ήταν «οικονομικά απαραίτητο» για την ολοκλήρωση της κοινής αγοράς, καθώς και για τον «περιορισμό της εξάρτησης της Ευρώπης από το δολάριο». Προκειμένου να επιταχυνθούν οι διαδικασίες, ο Genscher πρότεινε τη σύσταση επιτροπής εμπειρογνομόνων, που θα επεξεργαζόταν αναλυτικές προτάσεις για την υλοποίηση της ONE. Το κείμενο ανταποκρινόταν τόσο στη στρατηγική του Delors όσο και στα γαλλικά σχέδια, που προωθούσε ενεργά ο Υπουργός Οικονομικών Balladur. Στο πρόσωπο του Γερμανού Υπουργού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι Γάλλοι είχαν βρει έναν ισχυρό διαμεσολαβητή με την γερμανική πολιτική σκηνή, που θα προσέφερε επαρκή ώθηση στο κοινό σχέδιο.¹⁸¹ Η «αναπάντεχη» υποστήριξη¹⁸² του Genscher συνετέλεσε στη μεταστροφή της γερμανικής πολιτικής, μετά το αδιέξοδο που είχε προκληθεί, λόγω της αποτυχίας του γαλλογερμανικού οικονομικού και νομισματικού Συμβουλίου το 1987 και της επιμονής να διατηρηθεί ο ρόλος των τραπεζιτών της Bundesbank στις διαπραγματεύσεις. Εξηγείται δε από το γεγονός ότι η Ευρώπη βρισκόταν στο μεταίχμιο μιας νέας εποχής, όπου η προσέγγιση Ανατολής-Δύσης απαιτούσε μια ισχυρή Κοινότητα. Η Γερμανία με αναβαθμισμένη τη δύναμή της, στα τέλη του '80, ήταν λογικό να βρίσκεται στο «μικροσκόπιο» των εταίρων και ιδίως της Γαλλίας· όφειλε να δείξει σε αυτούς ότι δεν θα ακολουθούσε το δικό της δρόμο, δημιουργώντας αβεβαιότητα και ασάφεια. Όπως η προαγωγή της Ostpolitik, το 1969, είχε ωθήσει τον W. Brandt να προτείνει τη σύσταση της Επιτροπής Werner, έτσι και

¹⁷⁹ Στην ΕΕΠ αναφερόταν πρώτη φορά ρητά ο στόχος της ONE. Στους σκοπούς της ΕΕΠ περιλαμβανόταν η ανάγκη «να μετατοπισθεί το κέντρο βάρους προς την πολιτική διαδικασία δημιουργίας μιας ONE».

¹⁸⁰ Mazzucelli, Colette, *France and Germany at Maastricht: Politics and Negotiations to Create the European Union*, Garland, New York 1997, σελ. 41.

¹⁸¹ Όπ. π., σελ. 41.

¹⁸² Ο Π. Τσακαλογιάννης παραπέμπει στους Gros & Thygesen (1998) που περιγράφουν την παρέμβαση Genscher ως «τη μεγαλύτερη έκπληξη στην ιστορία της ONE», για την οποία έχουν αποδοθεί πλείστες ερμηνείες, βλ. Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*, όπ. π., σ.80.

τόρα ο Genscher αγνοούσε τις αντιδράσεις της Bundesbank και του κυβερνητικού οικονομικού επιτελείου, καθώς θεωρούσε ότι η υιοθέτηση του στόχου της ONE εξυπηρετούσε τον ακρογωνιαίο λίθο της γερμανικής πολιτικής, δηλαδή την *επανένωση*, στόχος που είχε αρχίσει να διαφαίνεται στον ορίζοντα¹⁸³.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Αννόβερο (Ιούνιος 1988) επαναβεβαιώθηκε η πρόθεση δημιουργίας της ONE και αποφασίστηκε η σύσταση επιτροπής, υπό τον Delors, για τη διερεύνηση των δυνατοτήτων υλοποίησης του στόχου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιτροπή Delors, αποτελούμενη κυρίως από διοικητές κεντρικών τραπεζών (υπό προσωπική και μόνο ιδιότητα), θα συνέτασσε αναφορά για μια θεσμική πολιτική πρωτοβουλία. Την ίδια στιγμή που το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωνε την εξουσία του στη νομισματική πολιτική, ταυτόχρονα συμπεριλάμβανε «επιφυλακτικούς» τραπεζίτες στην εκπόνηση της διαδικασίας, αποδεικνύοντας, κατά μία άποψη¹⁸⁴, ότι η συγκυρία έχτιζε ένα δίκτυο επιρροής υπέρ της ενοποίησης, μεταξύ των εθνικών αξιωματούχων – κεντρικών τραπεζιτών ή κυβερνητικών στελεχών. Η έκθεση της επιτροπής Delors δημοσιοποιήθηκε τον Μάιο του 1989. Απηχώντας τη στρατηγική της δεκαετίας του '70, προσδιόριζε τους σκοπούς της ONE και πρότεινε την πραγματοποίησή της σε τρία στάδια, χωρίς να προδιαγράφει τη διάρκειά τους (εκτός του πρώτου, που συνέπιπτε με την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων). Στο πρώτο στάδιο, όλα τα κράτη μέλη έπρεπε να μετασχούν στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών. Στο δεύτερο, μεταβατικό, στάδιο, θα υλοποιούνταν η εναρμόνιση των νομισματικών πολιτικών των κρατών και θα ιδρύονταν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), διοικούμενη από τους επικεφαλής των κεντρικών τραπεζών. Στο τρίτο στάδιο, θα μεταβιβάζονταν όλες οι οικονομικές και νομισματικές αρμοδιότητες στην Κοινότητα, θα προσδιορίζονταν αμετάκλητα οι συναλλαγματικές ισοτιμίες και θα ακολουθούσε η δημιουργία του *κοινού νομίσματος*, που θα αντικαθιστούσε τα αντίστοιχα εθνικά.¹⁸⁵

Η δημιουργία της ONE και, κυρίως, η ίδρυση της ΕΚΤ προϋπέθεταν την αναθεώρηση της Συνθήκης της Ρώμης και συνακόλουθα τη σύγκληση μιας Διακυβερνητικής Διάσκεψης (εφεξής ΔΚΔ), για την κατάρτιση νέας Συνθήκης. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης (Ιούνιος 1989), παρά την αρχική αντίθεση της Βρετανίας στο ενδεχόμενο αυτό και τις επιφυλάξεις ορισμένων χωρών, αποφασίστηκε η υιοθέτηση της έκθεσης Delors και προσδιορίστηκε η 1^η Ιουλίου 1990, ως αρχή του πρώτου σταδίου. Εκεί, η Thatcher, υπό την απειλή παραίτησης του Υπουργού Οικονομικών της Lawson, αποδέχθηκε τη συμμετοχή της χώρας της στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών¹⁸⁶. Το ζήτημα της ΔΚΔ παραπέμφθηκε στο Ευρωπαϊκό

¹⁸³ Όπ. π., σελ. 81.

¹⁸⁴ Mazzucelli, Colette, *France and Germany at Maastricht: Politics and Negotiations to Create the European Union*, όπ. π., σελ. 42, όπου υποστηρίζεται ότι η στρατηγική της Επιτροπής Delors ήταν να συμπεριλάβει τους τραπεζίτες από τα πρώτα στάδια της διαδικασίας, προκειμένου, μεταξύ άλλων, να μην υπάρξουν μελλοντικές δυσάρεστες εκπλήξεις, καθώς αυτή θα προχωρούσε.

¹⁸⁵ Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ε. Ένωση. Η ιστορική διάσταση του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923-2004*, όπ. π., σ. 131.

¹⁸⁶ Όπ. π., σελ. 132.

Συμβούλιο του Στρασβούργου (Δεκέμβριος 1989), όπου, υπό τον εκκωφαντικό κρότο των γεγονότων του Βερολίνου, ο Mitterand διατύπωσε τη βούλησή του για επίσπευση της σύγκλησής της, πριν το τέλος του 1990, συναντώντας - όπως ήδη αναφέρθηκε - την αρχική αδιαφορία του Kohl. Με τη μεσολάβηση του Delors, Γαλλία και Γερμανία συμφώνησαν τελικά να συγκληθεί η ΔΚΔ το Δεκέμβριο του επόμενου έτους.

Η επιτυχία του Συμβουλίου του Στρασβούργου πιστώνεται τόσο στη σταθερή επιμονή του Mitterand για ένα «σφιχτό» χρονοδιάγραμμα θέσης σε τροχιά της ΟΝΕ, όσο και της ρεαλιστικής συνειδητοποίησης από τον Kohl των θεμάτων που διακυβεύονταν σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Η στρατηγική του πρώτου για «ενσωμάτωση» της επανένωσης στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συναντούσε την κατανόηση του δεύτερου για τη θεμελιώδη αλληλεπίδραση μεταξύ του γερμανικού ζητήματος και της ενοποίησης της Ευρώπης.¹⁸⁷ Όταν, το Μάρτιο 1990, κατέστη φανερό ότι η επανένωση ήταν αναπόφευκτη, η Γαλλία επιχείρησε να διασφαλίσει ότι η νέα Γερμανία θα ήταν ισχυρότερα προσδεμένη σε μια Κοινότητα, επί της οποίας ο γαλλογερμανικός άξονας θα συνέχιζε να ασκεί αποτελεσματική ηγεμονία. Η δε Γερμανία ήταν διατεθειμένη να δείξει ότι θα παρέμενε αμετάκλητα στον ίδιο ευρωπαϊκό δρόμο και ότι οι φόβοι περί υποτιθέμενης στροφής στην ουδετερότητα ήταν αβάσιμοι.¹⁸⁸ Πέρα από τις επιμέρους σκοπιμότητες και ένα ορισμένο βαθμό γαλλικής καχυποψίας, η επιτυχημένη γαλλογερμανική επανεκκίνηση της Κοινότητας, τον Απρίλιο 1990 (που θα οδηγούσε, σε λιγότερο από δύο χρόνια, στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) κατέδειξε την ισχύ της διμερούς σχέσης και την κεντρικότητα της μέσα στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα¹⁸⁹.

Υπήρχε όμως μια ευρύτερη διάσταση που συνόδευε το γεωπολιτικό σεισμό των γεγονότων του '89. Η εξάλειψη της απειλής του κομμουνισμού έθετε σε επαναλειτουργία τη διαλεκτική μεταξύ εμβάθυνσης και διεύρυνσης. Η επέκταση του ενοποιητικού εγχειρήματος στην άλλη μισή Ευρώπη - που είχε μείνει εκτός για τέσσερεις δεκαετίες - θα ήταν στο μέλλον αναγκαία προκειμένου να αποτραπεί η χάραξη ενός νέου συνόρου μεταξύ ευημερίας και ανέχειας, σταθερότητας και ανασφάλειας. Η επέκταση, όμως, αυτή απαιτούσε την προηγούμενη εμβάθυνση της ολοκλήρωσης, με την προώθησή της και στο πολιτικό πεδίο. Τα δεδομένα αυτά έκαναν αναγκαία την επίσπευση της πορείας της Κοινότητας προς την *πολιτική* ένωση, ακόμη και εάν δεν υπήρχε έτοιμος οδικός χάρτης¹⁹⁰. Μετά την επανένωση, στις 3 Οκτωβρίου, η ίδια η Γερμανία αποτελούσε τη μεγαλύτερη πολιτική πρόκληση για την Κοινότητα: με το μεγαλύτερο πληθυσμό από όλες τις χώρες, την ισχυρότερη οικονομία και πολλαπλές δυνατότητες διείσδυσης στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, θα ήταν διατεθειμένη να προχωρήσει στην οικοδόμηση της Ευρώπης ή θα επιδίωκε αυτοτελή ρόλο, που θα της επέτρεπε να ικανοποιήσει τις πολιτικές φιλοδοξίες της; Παρά τις

¹⁸⁷ Bozo, Frederic. "Mitterrand's France, the End of the Cold War, and German Unification: A Reappraisal", όπ. π., σελ. 467.

¹⁸⁸ Cole, Alistair. "Looking on: France and the new Germany", όπ. π., σελ. 365.

¹⁸⁹ Bozo, Frederic, όπ. π., σελ. 467.

¹⁹⁰ Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, όπ. π., σελ. 134.

διαβεβαιώσεις του Kohl, στη σκέψη του Mitterand υπήρχε η επιδίωξη διασύνδεσης της γαλλικής αποδοχής για πολιτικές παραχωρήσεις (και την επανένωση) με τη γερμανική συμφωνία για ένα σύντομο χρονοδιάγραμμα έναρξης και ολοκλήρωσης της ONE.¹⁹¹ Η συνεννόηση αυτή, που διατυπώθηκε στη Γερμανία με τη φράση «μισό γερμανικό μάρκο για τον Mitterand, ολόκληρη η Γερμανία για τον Kohl», θα έθετε σε κίνηση τον προωθητικό μηχανισμό της ολοκλήρωσης. Ο Kohl επιδίωκε, με την ώθηση της πολιτικής ένωσης, να διασφαλίσει το μέλλον της χώρας του, θέτοντάς την υπό «ευρωπαϊκή στέγη»: ταυτόχρονα, με βάση το όραμα του Adenauer, να καταστήσει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προνομιακό πεδίο δράσης της ενιαίας Γερμανίας.¹⁹²

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δουβλίνου (Ιούνιος 1990) συμφωνήθηκε η σύγκληση μιας δεύτερης ΔΚΔ για την Πολιτική Ένωση, παράλληλα με εκείνη για την ONE (και παρά την εκ νέου αντίθεση της Πρωθυπουργού Thatcher, που αναγκάστηκε να συμβιβασθεί). Είχε προηγηθεί, στα τέλη Απριλίου, κοινή επιστολή των Kohl-Mitterand, όπου υπογραμμιζόταν η ανάγκη «επιτάχυνσης της πολιτικής οικοδόμησης των Δώδεκα». Με νέα κοινή επιστολή στους ομολόγους τους, την 6^η Δεκεμβρίου, λίγες ημέρες πριν την έναρξη της ΔΚΔ για την Πολιτική Ένωση, οι δύο ηγέτες προσδιόριζαν τις θέσεις των χωρών τους. Κοινό συμπέρασμα ήταν ότι Γαλλία και Γερμανία δεν σκόπευαν να δώσουν μεγαλύτερη δύναμη στην Επιτροπή (όπως θα επιθυμούσε ο Delors) και συμφωνούσαν στο ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα παρέμενε το κεντρικό εκτελεστικό όργανο μιας νέας πολιτικής Ευρώπης.¹⁹³ Επίσης δήλωναν ότι στόχευαν στη διαμόρφωση μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), που θα οδηγούσε σε μια κοινή άμυνα και στην οργανική διασύνδεση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) με την ΕΕ, με προοπτική πλήρους μελλοντικής ενσωμάτωσης της πρώτης στη δεύτερη. Οι δύο ΔΚΔ ξεκίνησαν τις εργασίες τους ταυτόχρονα, το Δεκέμβριο 1990, στη Ρώμη και συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 1991, έτος κατά το οποίο έλαβαν χώρα οι πιο πυρετώδεις διαβουλεύσεις, συγκριτικά με όλη την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, από το 1950 και μετά.

Εντωμεταξύ η κρίση του Κόλπου, που κορυφωνόταν στις αρχές του 1991, έδινε πρόσθετη σπουδαιότητα στο ζήτημα της ΚΕΠΠΑ και ενίσχυε πρόσκαιρα το ειδικό βάρος της Γαλλίας έναντι της Γερμανίας. Η κρίση είχε ως αποτέλεσμα να αναδειχθούν οι αδυναμίες της ΕΚ και η ανεπάρκεια του πολιτικού μηχανισμού λήψης αποφάσεων. Διαφωνίες ανέκυψαν κυρίως ως προς το ζήτημα της στρατιωτικής συμμετοχής στη σύγκρουση. Η Γαλλία, συνεπικουρούμενη από τη Βρετανία - όπου ο πρόσφατα εκλεγμένος Πρωθυπουργός Major είχε αρχίσει να παρουσιάζει δείγματα μιας φιλοευρωπαϊκής στροφής, τουλάχιστον στην υποστήριξη ορισμένων ζητημάτων - ενεπλάκη ενεργά στη διεθνή συμμαχία, υπό την ηγεσία των Η.Π.Α., στις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Κουβέιτ¹⁹⁴. Οι Mitterand και Major υποκινούνταν από την επιθυμία να

¹⁹¹ Dyson, Kenneth. "The Franco-German relationship & economic and monetary union: Using Europe to bind Leviathan", όπ. π., σελ. 30.

¹⁹² Mazzucelli, Colette, όπ. π., σελ. 46.

¹⁹³ Friend, Julius W., *The Linchpin: French-German Relations, 1950-1990*, όπ. π., σελ. 91-92.

¹⁹⁴ Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, *France in the European Union*, όπ. π. σελ. 119.

διαβεβαιώσουν ότι η Ευρώπη δε θα εγκατέλειπε τον ατλαντικό σύμμαχο στην πρώτη κρίση της μεταψυχροπολεμικής εποχής, καθώς κανείς από τους δύο δεν έβλεπε να υπάρχει χώρος για ανεξάρτητη ευρωπαϊκή διπλωματία. Η αντίδραση της Γερμανίας έμελλε να την απομακρύνει πολιτικά από τη γαλλο-βρετανική σύμπραξη. Παρά τις πιέσεις των συμμάχων για αποστολή στρατευμάτων στο πλευρό της συμμαχίας, ο Kohl, αν και δήλωνε επίσημα την υποστήριξή του, αρνήθηκε να συμπράξει, επικαλούμενος τις διατάξεις του Γερμανικού Συντάγματος, περί μη εμπλοκής γερμανικών δυνάμεων στο εξωτερικό. Η στάση του έφερε στην επιφάνεια βασικές διαφωνίες, μαζί με αμφιβολίες για το ρόλο της νέας Γερμανίας στο διεθνές σύστημα και τους μελλοντικούς σκοπούς της Ατλαντικής Συμμαχίας.¹⁹⁵ Η αμερικανική καχυποψία για τη συγκρότηση ενός ανεξάρτητου ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, διευκόλυνε, από την άλλη, τη Γαλλία να αντιστέκεται στην υλοποίησή του, καθώς κάτι τέτοιο συνεπαγόταν την εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας και την ένταξη των γαλλικών δυνάμεων, ιδίως των πυρηνικών, σε έναν ευρωπαϊκό φορέα. Μετά τις εξελίξεις αυτές, οι διαπραγματεύσεις στα πλαίσια της ΔΚΔ, όσον αφορά τα αμυντικά, εστιάστηκαν σε πιο εποσιώδη ζητήματα και διατήρησαν το διακυβερνητικό στοιχείο, όπως προσδοκούσε η Γαλλία· για τον Mitterand, ωστόσο, που επιθυμούσε διακαώς την ΟΝΕ, η υποστήριξη ορισμένων γαλλογερμανικών προτάσεων στο πολιτικό πεδίο ήταν απαραίτητος όρος για τη συγκατάθεση της γερμανικής πλευράς στα νομισματικά ζητήματα.¹⁹⁶

Η τελευταία πράξη διαδραματίστηκε στο Μάαστριχτ (9-10/12/1991). Όπως και με την ΕΕΠ, οι Δώδεκα αποφάσισαν να συνενώσουν το σύνολο των νέων διατάξεων σε μια Συνθήκη, η οποία υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και θα ετίθετο σε ισχύ από 1/1/1993, εφόσον ολοκληρωνόταν η διαδικασία των επικυρώσεων. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ δημιούργησε την *Ευρωπαϊκή Ένωση*, που θεμελιώθηκε πάνω στο γνωστό σχήμα των «τριών πυλώνων» της ευρωπαϊκής πολιτικής. Ο πρώτος (και σημαντικότερος) «πυλώνας» περιλάμβανε τις κοινοτικές ρυθμίσεις και τις διατάξεις για την ΟΝΕ. Ο δεύτερος και τρίτος, τις διατάξεις για την ΚΕΠΠΑ και τα ζητήματα αστυνομικών υποθέσεων και δικαιοσύνης, αντίστοιχα· και οι δύο τελευταίοι διέπονται από διακυβερνητικούς κανόνες. Αναφορικά με την ΟΝΕ, η Συνθήκη προσδιόριζε τα τρία στάδια για τη δημιουργία της, καθώς και το γενικό θεσμικό πλαίσιο της νομισματικής ένωσης: την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ), με τη λειτουργία του Νομισματικού Ινστιτούτου, κατά την έναρξη του δεύτερου σταδίου (1994) και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) αργότερα¹⁹⁷. Επίσης έθετε «δρακόντεια» κριτήρια σύγκλισης, σχετικά με το ύψος των δημοσιονομικών μεγεθών, όπως πληθωρισμού, επιτοκίων, ελλειμμάτων. Κατόπιν επιμονής της Γερμανίας, στο προσαρτημένο, ως Πρωτόκολλο, καταστατικό του ΕΣΚΤ, τέθηκαν δύο βασικοί στόχοι: η *νομισματική σταθερότητα* και η *ανεξαρτησία* της ΕΚΤ. Η πρώτη θα διασφαλιζόταν από το Σύμφωνο Σταθερότητας και τη διαδικασία

¹⁹⁵ Merkl, Peter H., *German Unification in the European Context*, όπ. π., σελ. 15.

¹⁹⁶ Guyomarch, Alain, Machin, όπ. π., σελ. 119.

¹⁹⁷ Η Γαλλία στο Μάαστριχτ είχε αποσπάσει τη ρητή δέσμευση ότι, εάν μέχρι το τέλος του 1997 δεν είχε ορισθεί ημερομηνία έναρξης του τρίτου σταδίου της ΟΝΕ, αυτό θα άρχιζε αυτόματα το 1999.

«υπερβολικού ελλείμματος»· η δεύτερη απαιτούσε τη διαμόρφωση ομόσπονδου θεσμικού πλαισίου, εντός του οποίου η ΕΚΤ θα απολάμβανε παρόμοια ανεξαρτησία (από πολιτικές παρεμβάσεις) με εκείνη της Bundesbank. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η Γερμανία δεν ήταν η κύρια υπεύθυνη για την υιοθέτηση της αρχής της νομισματικής σταθερότητας. Οι Γάλλοι διαπραγματευτές αναγνώριζαν το διακύβευμα των Γερμανών ομολόγων τους, οι οποίοι ήταν υπόλογοι σε μια εσωτερική κοινή γνώμη, για την οποία το γερμανικό μάρκο ήταν σύμβολο υπερηφάνειας και, επομένως, δεν αρνήθηκαν την υιοθέτησή της αρχής αυτής· μάλιστα, οι ίδιοι οι Γάλλοι είχαν προτείνει το περίφημο κριτήριο του 3% για το έλλειμμα του προϋπολογισμού, καθώς και την ανάγκη κυρώσεων κατά τη διαδικασία του «υπερβολικού ελλείμματος».¹⁹⁸

Ο δρόμος για την τελική υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, που έλαβε χώρα το 1999, δεν ήταν στρωμένος με ροδοπέταλα. Η περιπέτεια της επικύρωσης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, που καθυστέρησε την έναρξη της ισχύος της (επήλθε τελικά την 1^η Νοεμβρίου 1993) ανέδειξε τις αδυναμίες ενός εγχειρήματος, που δημιουργούσε την εντύπωση ότι εξελισσόταν ερήμην των λαών, κατευθυνόμενο από μια «ανεύθυνη» γραφειοκρατία στις Βρυξέλλες. Η κρίση εκδηλώθηκε μετά την αρχική αποτυχία επικύρωσης της Συνθήκης στη Δανία και επιδεινώθηκε, λόγω της απόφασης του Προέδρου Mitterand να τη θέσει σε δημοψήφισμα στη Γαλλία (παρά τη μη ύπαρξη συνταγματικής πρόβλεψης), ελπίζοντας προφανώς ότι το προδιαγραφόμενο θετικό αποτέλεσμα θα ενίσχυε τη δυναμική της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Ωστόσο, μετά από μια επιτυχημένη εκστρατεία των ευρω-σκεπτικιστών εναντίον της ψήφισης και λίγες ημέρες μετά τα επιβαρυντικά γεγονότα της «Μαύρης Τετάρτης», που ανάγκασαν τη Βρετανία να αποσύρει το νόμισμά της από το Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών,¹⁹⁹ το δημοψήφισμα της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 1992 κατέληξε σε ένα ισχνό «ναι», με ποσοστό μόλις 51%. Το δημοψήφισμα ουσιαστικά επιβεβαίωνε τη διαίρεση της Γαλλίας έναντι του Μάαστριχτ. Η Γερμανία ήταν, εξάλλου, η τελευταία χώρα που επικύρωσε την Συνθήκη, παρά την γενική υποστήριξη από τα παραδοσιακά κόμματα. Αυτό κατέστη εφικτό λόγω της αναθεώρησης του Συντάγματος, το 1992, που παρείχε τις εγγυήσεις που ζητούσαν τα ομόσπονδα κρατίδια και οι δύο Βουλές για τη μελλοντική διασφάλιση της συμμετοχής τους στις αποφάσεις μεταβίβασης εξουσιών στην Ε.Ε. Τελικά, την 1^η Ιανουαρίου 1994 ξεκίνησε κανονικά το δεύτερο στάδιο της ΟΝΕ, με τη δημιουργία του Νομισματικού Ινστιτούτου (προκατόχου της ΕΚΤ). Επίσης, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης το 1995, υιοθετήθηκε το «Ευρώ», κατόπιν γερμανικής πρότασης, ως επίσημη ονομασία του νέου νομίσματος και συμφωνήθηκε το

¹⁹⁸ Dyson, Kenneth, όπ. π., σελ. 37.

¹⁹⁹ Πρόκειται για την κρίση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος του 1992-93, που προκάλεσε κυρίως η αύξηση των επιτοκίων στη Γερμανία (στην προσπάθεια να αποτραπεί το φάσμα του πληθωρισμού λόγω της ανασυγκρότησης της ανατολικογερμανικής οικονομίας) και η κακή κατάσταση ορισμένων οικονομιών, που «λαχάνιαζαν» να παραμείνουν κοντά στο μάρκο. Η κερδοσκοπία εις βάρος ασθενών νομισμάτων οδήγησε, το Σεπτέμβριο 1992, στην πρόσκαιρη έξοδο της αγγλικής (και ιταλικής) λίρας από το ΕΝΣ. Το γαλλικό φράγκο κρατήθηκε εντός, χάρη στην υποστήριξη της Bundesbank. Πέραν της σαφούς επίδειξης γερμανικής δύναμης, που οδήγησε σε ταπείνωση την βρετανική κυβέρνηση, η σκληρή στάση αποτελούσε και μία έμμεση επίπληξη για τις βρετανική καχυποψία στους στόχους της ενωμένης Γερμανίας. Βλ. Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, όπ. π., σελ. 154.

χρονοδιάγραμμα εισαγωγής του. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (1998) καθόρισε τον αριθμό των κρατών μελών που πληρούσαν τα κριτήρια σύγκλισης για συμμετοχή στο τρίτο στάδιο. Μετά την ίδρυση της ΕΚΤ (1^η Ιουλίου 1998) και τον προσδιορισμό της αξίας των εθνικών νομισμάτων σε ευρώ από το Συμβούλιο, το τελικό στάδιο τέθηκε σε εφαρμογή την 1^η Ιανουαρίου 1999, ημερομηνία μετά την οποία όλες οι συναλλαγές στην Ευρωζώνη εκφράζονται σε Ευρώ.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί ότι, γύρω στο 1995, η απήχηση της ΟΝΕ, ιδίως στη Γερμανία, είχε φτάσει στο ναδίρ. Οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ελάχιστη υποστήριξη στο εγχείρημα, ενώ το SPD (Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα) καταφερόταν εναντίον του, με το εγχείρημα ότι δεν προήγαγε τα γερμανικά οικονομικά συμφέροντα, ούτε το εθνικό κράτος πρόνοιας, παρά μόνο νεοφιλελεύθερες επιδιώξεις. Η επιβράδυνση της γερμανικής οικονομίας, στα μέσα της δεκαετίας, λόγω της τιτάνιας προσπάθειας για την επανένωση, δημιουργούσε αμφιβολίες ακόμη και για το εάν η χώρα θα μπορούσε να εκπληρώσει τα κριτήρια της ένταξης στην ΟΝΕ. Παρά τις πιέσεις, ωστόσο, για καθυστέρηση έναρξής της, ο Kohl, καθοδηγούμενος και από τη βούληση να καταστήσει την Ευρωπαϊκή Ένωση (από κοινού με τη γερμανική επανένωση) κομμάτι της πολιτικής κληρονομιάς του, αρνήθηκε να συναινέσει σε κάτι τέτοιο. Υπήρχε μια βασική διαφορά μεταξύ της απλής εκδήλωσης ανησυχίας για την ΟΝΕ, από τη μία, και αμφισβήτησης της όλης διαδικασίας, από την άλλη: οι κανόνες της ευρωπαϊκής ενότητας ήταν, πλέον, τόσο τυπικοί και αναπτυγμένοι, που, ακόμη και το SPD έδειχνε να ζημιώνεται εκλογικά, λόγω του πολιτικού εναγκαλισμού των ευρω-σκεπτικιστών²⁰⁰. Εντέλει, από το 1997 και μετά, η αρνητική στάση έδωσε σταδιακά τη θέση της στην επιφυλακτική αποδοχή του Ευρώ, με βάση τη διαπίστωση ότι το κόστος απόρριψής του υπερέβαινε σημαντικά το όφελος της παραδοσιακής επιμονής στο μάρκο.

Αντίστοιχα, στη Γαλλία, το δημοψήφισμα του Μάαστριχτ είχε εισαγάγει παρόμοιο σκεπτικισμό, σε σχέση με το «Ευρώ». Η κρίση, κατά μία άποψη²⁰¹, είχε καταδείξει ένα σαφή διαχωρισμό μεταξύ αυτών που θεωρούσαν ότι ωφελούνταν από τις ευρωπαϊκές οικονομικές πολιτικές και εκείνων - κυρίως εργάτες, αγρότες, άνεργοι - που ένιωθαν ζημιωμένοι. Όπως και σε άλλες χώρες, η ΟΝΕ έδινε λαβή για συζητήσεις σχετικά με τις πολιτικές επιλογές και την κρίση της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης, που η Συνθήκη του Μάαστριχτ δεν ήταν προετοιμασμένη να επιλύσει. Περαιτέρω, η άνοδος του ευρω-σκεπτικισμού στη Γαλλία, σχετιζόταν με παράγοντες εσωτερικής πολιτικής κουλτούρας, όπως η συχνά ψηφοθηρική κινητοποίηση των πολιτών από τα συστημικά κόμματα²⁰². Σε κάθε περίπτωση, μετά τον Ιούνιο 1997, η επιτυχία της νέας αριστερής κυβέρνησης, υπό τον Lionel Jospin, να προάγει τη γαλλική δημοσιονομική

²⁰⁰ Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*, όπ. π., σελ. 121-123.

²⁰¹ Milner, Susan. "Euro-scepticism in France and changing state-society relations", *Journal of European Integration*, 22:1, 35-58, 2000, σελ. 39-40. Το γεγονός ότι το 64% των εργατών είχε ψηφίσει «όχι» στο δημοψήφισμα, έδινε μια σαφή ταξική και όχι εθνικιστική διάσταση στην ψήφο διαμαρτυρίας.

²⁰² Σχετιζόταν ίσως και με αυτό που συχνά αποκαλείται γαλλικός «κοινωνικός εθνικισμός», δηλαδή ένα μεγάλο κίνημα που καταλαμβάνει τις δύο άκρες του πολιτικού φάσματος και λειτουργεί ως συμπαγής πολιτική δύναμη στη γαλλική πολιτική. Βλ. Milner, Susan, όπ. π., σελ. 45.

σταθερότητα, προβαίνοντας, ταυτόχρονα σε προσεχτικές κινήσεις αναδιανομής στο εσωτερικό, καταδείκνυε ότι οι εθνικές ηγεσίες μπορούσαν να εσωτερικεύσουν θετικά τις πολιτικές της ΟΝΕ, καθιστώντας τις δημοφιλέστερες στο κοινό.

4.2.2. Η διεύρυνση της Ε.Ε. στην Ανατολική Ευρώπη υπό το πρίσμα της γαλλογερμανικής σχέσης

Η συνθήκη του Μάαστριχτ αντανάκλούσε την επιθυμία για *εμβάθυνση* της ενοποίησης. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια, η Ε.Ε. έπρεπε να αντιμετωπίσει τις αναπόφευκτες συνέπειες της πτώσης του κομμουνισμού· καθώς οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης οδηγούνταν στον εκδημοκρατισμό και την υιοθέτηση της οικονομίας της αγοράς, επιθυμούσαν να γίνουν μέρος της Ε.Ε., για να δρέψουν τα προσδοκώμενα οφέλη της πλήρους συνεργασίας με τη Δύση. Η επέκταση ή «διεύρυνση» της Ε.Ε., από την άλλη, καθιστούσε τις προσπάθειες για εμβάθυνση πιο δύσκολες. Τα δυτικά κράτη είχαν ήδη, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, οικοδομήσει μια κοινή αγορά, επεκτείνοντας τη συνεργασία τους σε μια σειρά από τομείς. Αντίθετα, στην Ανατολή, η εσπευσμένη μετάβαση στον καπιταλισμό παρουσίαζε δυσκολίες, καθιστώντας αμφιλεγόμενη την ομαλή μετάβαση στην ενωμένη Ευρώπη.²⁰³

Η Γερμανία υποστήριζε ταυτόχρονα τόσο την διεύρυνση όσο και την εμβάθυνση της Ε.Ε. Θέση της εξωτερικής της πολιτικής ήταν ότι οι δύο διαδικασίες δεν ήταν αντιφατικές και ότι η εμβάθυνση ήταν απαραίτητη προκειμένου να διευρυνθεί ομαλά η Ε.Ε. Ταυτόχρονα δεν απέκλειε την ιδέα μιας *διαφοροποιημένης* ολοκλήρωσης, κατά την οποία ο βαθμός συμμετοχής των ανατολικών χωρών στις διαδικασίες ενοποίησης δε χρειαζόταν, για κάποιο διάστημα, να είναι ταυτόσημος με εκείνον των δυτικών²⁰⁴. Σε κάθε περίπτωση, μετά το 1989 και τη γερμανική επανένωση, ο χώρος της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης εξελισσόταν σε προνομιακό πεδίο της γερμανικής πολιτικής. Η διεύρυνση της Ε.Ε. αποτελούσε και αποτελεί τον βασικότερο άξονα της ευρωπαϊκής πολιτικής του Βερολίνου και συνδυαζόταν ανέκαθεν, εκ μέρους της Γερμανίας, με τεράστια οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Χάρη στη διαδικασία αυτή, η χώρα κατόρθωσε, για πρώτη φορά στην ιστορία της, να υπερνικήσει την αίσθηση της στρατηγικής περικυκλώσεώς της, αποκτώντας, ταυτόχρονα, γεωπολιτικά πολύ πιο κεντρική θέση στην Ευρώπη σε σχέση με εκείνη του Ψυχρού Πολέμου.²⁰⁵ Το άνοιγμα, εξάλλου, των νέων αγορών προσέδιδε στη Γερμανία αυξημένο βάρος, καθώς επέτρεπε στο γερμανικό κεφάλαιο, λόγω της ειδικής του σχέσης με το συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, να οργανώσει τις ποικίλες δραστηριότητές του σε συνθήκες προνομιακού ανταγωνισμού και «εσωτερικής αγοράς».

²⁰³ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 134.

²⁰⁴ Όπ. π., σελ. 134.

²⁰⁵ Στεργίου, Ανδρέας, *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*, όπ. π., σελ. 150-151.

Οι σχέσεις με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αποτέλεσαν πεδίο δοκιμής για τον γαλλογερμανικό άξονα. Είναι δεδομένο ότι οι Γάλλοι έφεραν βαρέως την πιθανή επέκταση της γερμανικής επιρροής στην περιοχή και για το λόγο αυτό ο Mitterand έθετε άκρως περιοριστικές προϋποθέσεις, προτού αποδεχτεί την διεύρυνση της Ένωσης.²⁰⁶ Η αρχική του αντίδραση ήταν να προτείνει, το Δεκέμβριο του 1989, μια πανευρωπαϊκή Συνομοσπονδία, που θα συμπεριλάμβανε τις χώρες της ΕΚ, της ΕΖΕΣ και τις νέες ανατολικές δημοκρατίες. Το σχήμα αυτό, που στόχευε κυρίως να αντιμετωπίσει τον αυξανόμενο ρόλο του ΝΑΤΟ στην Ανατολική Ευρώπη, προέβλεπε δύο στάδια: στο πρώτο, θα επερχόταν η εμβάθυνση της ΕΚ με την ΟΝΕ και την ανάπτυξη μιας ΚΕΠΠΑ· στο δεύτερο η διεύρυνση προς ανατολάς²⁰⁷. Η πρόταση ήταν ενδεικτική της προτεραιότητας που απέδιδε στο πρώτο στάδιο και της διαπίστωσης ότι μια κοινότητα 20 και πλέον κρατών δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά εντός του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου. Ωστόσο, το σχέδιο συναντούσε την αντίθεση, τόσο των Βρετανών, που ήθελαν να εμποδίσουν την εμβάθυνση της Κοινότητας, όσο και των Γερμανών, που είχαν οικονομικό και στρατηγικό συμφέρον σε μια ταχεία διεύρυνση.²⁰⁸ Οι τελευταίοι, το 1991, δήλωναν ξεκάθαρα την απροθυμία τους να αποδεχθούν μια συνομοσπονδία, στην οποία δε θα συμμετείχαν με κάποιο τρόπο οι Η.Π.Α. και, ως εκ τούτου, προτιμούσαν μια συνεργασία στο πλαίσιο της ΔΑΣΕ.²⁰⁹

Με την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. το 1991, ο γερμανικός δεσμός με τις Η.Π.Α. παρείχε την ομπρέλα κάτω από την οποία η Γερμανία μπορούσε να επωμισθεί ηγετικό ρόλο στην Κεντρική-Ανατολική Ευρώπη, χωρίς να απειλεί. Όπως υποστηρίζεται,²¹⁰ η σύνδεση με τις Η.Π.Α. ήταν κάτι παραπάνω από πιστοποιητικό καλής συμπεριφοράς: διαβεβαίωνε τους ανατολικούς γείτονες ότι η στενή σχέση με τη Γερμανία σήμαινε στενότερη σχέση με τους Αμερικανούς. Η Ουάσιγκτον, έχοντας διακρίνει έγκαιρα ότι η οπισθοχώρηση της Ε.Σ.Σ.Δ. δημιουργούσε τεράστιο κενό στην περιοχή, προκειμένου να αποφύγει την ανάληψη των μεγάλων οικονομικών βαρών της ανασυγκρότησης, άρχισε να προωθεί τη Γερμανία ως *περιφερειακή δύναμη*, πετυχαίνοντας, έτσι, τη διαμόρφωση καλών σχέσεων με τις χώρες της περιοχής και, ταυτόχρονα, την ανάσχεση της επιρροής της Γαλλίας²¹¹. Η σαφής δέσμευση της Γερμανίας στην προς ανατολάς επέκταση των ευρωπαϊκών θεσμών, διευκόλυνε την αποδοχή της γερμανικής ηγεσίας από τις χώρες αυτές. Για τη Γερμανία, η μόνη πραγματική συζήτηση ήταν αν θα έπρεπε να διευρυνθεί πρώτα το ΝΑΤΟ ή η Ε.Ε., με αποτέλεσμα να καταστεί η χώρα ο αδιαμφισβήτητος «απόστολος» μιας μεγαλύτερης Ευρώπης. Έτσι, η αντίληψή της για το μέλλον της ηπείρου διέφερε από εκείνη των κύριων Ευρωπαίων συμμάχων. Οι

²⁰⁶ Cole, Alistair. "Looking on: France and the new Germany", όπ. π., σελ. 370.

²⁰⁷ Guyomarch, Alain, Machin, όπ. π., σελ. 118.

²⁰⁸ Haywood, Elizabeth. "The European Policy of Francois Mitterand", όπ. π., σελ. 280.

²⁰⁹ Η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη, που μετεξελίχθηκε το 1995 στον ΟΑΣΕ.

²¹⁰ Brzezinski, Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*. Λιβάνη, Αθήνα 1997, σελ. 126.

²¹¹ Ο Στεργίου υποστηρίζει ότι έτσι η αμερικανική διπλωματία εργαλειοποιούσε τις σχέσεις εξάρτησης που είχε η Γερμανία απέναντί της, για να μειώσει το πολιτικό βάρος της Grande Nation στην Ευρώπη. Βλ. Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 151.

Βρετανοί ήθελαν μια ευρύτερη Ευρώπη, προκειμένου να χαλαρώσουν την ενότητά της. Οι Γάλλοι φοβόντουσαν την ενίσχυση του ρόλου της Γερμανίας και, επομένως, ευνοούσαν την ολοκλήρωση σε στενότερη βάση. Η Γερμανία υποστήριξε και τα δύο, κερδίζοντας την «υπόληψη» των λαών της περιοχής.²¹²

Ιδίως η γερμανο-πολωνική συμφιλίωση αποτέλεσε το κρίσιμο βήμα που επέτρεψε στη Γερμανία έναν πιο ηγεμονικό ρόλο στην Ανατολική Ευρώπη. Όχι μόνο γνώρισαν άνθηση οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών (το 1995 η Πολωνία είχε καταστεί ο σημαντικότερος γερμανικός εμπορικός εταίρος στην Ανατολή),²¹³ αλλά επίσης η Γερμανία έγινε ο βασικός υποστηρικτής της εισόδου της Πολωνίας στην Ε.Ε. και στο ΝΑΤΟ. Δεν είναι υπερβολή να υποστηριχθεί ότι η μεταξύ τους σχέση, στα μέσα της δεκαετίας, απέκτησε τέτοια γεωπολιτική σημασία, που θα μπορούσε να συγκριθεί με εκείνη του γαλλογερμανικού άξονα.²¹⁴ Ο Kohl, έχοντας υπόψη το φόβο των Γάλλων για πιθανή υποβάθμιση της στενής σχέσης με το Παρίσι, είχε εξ αρχής επιχειρήσει τη συμπερίληψη της Γαλλίας στη γερμανο-πολωνική σχέση, μέσω του *Τριγώνου της Βαϊμάρης*, το 1991. Στο σχεδιασμό περιλαμβάνονταν συναντήσεις μεταξύ των Αρχηγών κρατών, ως και κοινά προγράμματα μεταξύ αξιωματούχων, σε κατώτερο επίπεδο· για τους Πολωνούς αυτό σηματοδοτούσε την στήριξη της μεταρρύθμισης της χώρας τους και την προετοιμασία για την ένταξη στην Ε.Ε. Ωστόσο, οι Γάλλοι είχαν τη διάθεση να εμπλακούν μόνο ad hoc και όχι ενεργά, σε μια, κατ' ουσία, διμερή συνεργασία που εξελισσόταν κυρίως ερήμην τους. Έτσι, τα επόμενα χρόνια και γύρω στις αρχές του 2000 το Τρίγωνο της Βαϊμάρης είχε μετατραπεί σε κάτι περισσότερο από μια λέσχη συζητήσεων, που στόχο είχε κυρίως να κατευνάσει τους «φόβους» των συμμετεχόντων.²¹⁵ Το εάν κάτι τέτοιο θα συνέχιζε να είναι αναγκαίο αμφισβητούνταν. Ήδη, για τις περισσότερες ανατολικές χώρες, ο στόχος της ένταξης σε Ε.Ε. και ΝΑΤΟ επετεύχθη, σε δύο διαδοχικά κύματα, το 1999 και 2004. Ως υπονήφιες, οι εν λόγω χώρες, επέλεξαν να αποκρύπτουν τις εθνικές τους επιδιώξεις, προκειμένου να μην υποβαθμίσουν τις πιθανότητες εισδοχής τους. Μόλις όμως διασφάλισαν την ένταξή τους, μπορούσαν να εκφράσουν πιο ελεύθερα αντιρρήσεις έναντι πρωτοβουλιών των δυτικών εταίρων, συμπεριλαμβανομένου του γαλλογερμανικού άξονα²¹⁶.

Πράγματι, η *δυσπιστία* των ανατολικών χωρών ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει ο γαλλογερμανικός άξονας στη διευρυμένη Ευρώπη. Ήδη με την έλευση του SPD στην εξουσία, το 1998, παρατηρήθηκε μια ελαφριά απομάκρυνση της Γερμανίας από τις στενές επαφές με τους ανατολικούς γείτονες και, ταυτόχρονα, μια πιο έντονη εστίαση, του Υπουργού Εξωτερικών Fischer, στη συνέχιση των επαφών με τη Γαλλία, γεγονός που συνιστούσε σημαντική απόκλιση από την παρακαταθήκη της

²¹² Brzezinski, Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, όπ. π., σελ. 129-130.

²¹³ Markovits, Andrei S. & Reich, Simon & Westermann, Frank. "Germany: Hegemonic power and economic gain?", *Review of International Political Economy*, 3:4, 698-727, 1996, σελ. 717-720.

²¹⁴ Brzezinski, Zbigniew, όπ. π., σελ. 127-128.

²¹⁵ Martinsen, Kaare Dahl. "The end of the affair? Germany's relationship with France", *German Politics*, 14:4, 401-416, 2005, σελ. 407-408.

²¹⁶ Όπ. π., σελ. 408.

εποχής Kohl. Η δυσπιστία έναντι του γαλλογερμανικού άξονα οφείλεται, κατά μία άποψη,²¹⁷ σε ένα «ιστορικό» σφάλμα που διέπραξαν Γερμανοί και Γάλλοι, μετά την είσοδο των ανατολικών χωρών στο NATO. Η είσοδος αυτή αντιμετωπίστηκε από Βερολίνο και Παρίσι ως ευκαιρία για την ανάληψη επιθετικής οικονομικής πολιτικής στις ανατολικές χώρες, λόγω της ισχυρής εξωστρέφειας των καταναλωτικών γερμανικών προϊόντων και γαλλικών οπλικών συστημάτων. Με άλλα λόγια, Γάλλοι και Γερμανοί, αντί να επενδύσουν στην κοινωνική ευημερία και την αναδιαμόρφωση των κοινωνικών - οικονομικών δομών των χωρών αυτών, έσπευσαν να καρπωθούν τα ίδια βραχυπρόθεσμα οφέλη με τους Αμερικανούς, από την πώληση των τεχνολογιών τους, την ίδια ώρα που επανακτούσαν έμμεσα όσα είχαν δώσει με τη μορφή οικονομικής βοήθειας. Η αντίδραση των Ανατολικοευρωπαίων εκφράστηκε με την υπονόμηση της σύμπραξης Chirac-Schroeder, κατά τον πόλεμο του Ιράκ, το 2003. Τότε, η Ουάσιγκτον κατόρθωσε να επιτύχει τη θεωρητική και έμπρακτη στήριξη των ανατολικών κρατών· σ' αυτό βοήθησε και το γεγονός ότι Γαλλία και Γερμανία είχαν προστρέξει την ίδια στιγμή στη βοήθεια της Ρωσίας, προκειμένου να εμποδίσουν τα αμερικανικά σχέδια, υποδαυλίζοντας, έτσι, τους παραδοσιακούς φόβους των χωρών αυτών για ηγεμόνευση από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις²¹⁸.

Παρόμοια αίσθηση αλαζονείας προκάλεσε η μη πρότερη ενημέρωση των ανατολικών κρατών μελών για τα σχέδια του γαλλογερμανικού άξονα αναφορικά με την «εμβάθυνση» της ευρωπαϊκής ενοποίησης, που κατατέθηκαν το 2003, κατά τα διάρκεια των συζητήσεων για την σύνταξη του Ευρωσυντάγματος. Το ίδιο και η γαλλογερμανική καταστρατήγηση του Συμφώνου Σταθερότητας, την ίδια περίοδο, έστω και αν στην απαξίωση του Συμφώνου συνέργησαν κατόπιν και άλλες χώρες. Στην περίπτωση, ιδίως, αυτή, η εθνοκεντρική στάση των Γερμανών, που διεκδικούσαν χαλάρωση των όρων του Συμφώνου, επικαλούμενοι τις αυξημένες δαπάνες της συνεισφοράς τους στη συνοχή της Ένωσης, συνιστούσε χαρακτηριστική ανακολουθία απέναντι στις νέες χώρες.²¹⁹ Τέλος, είναι χαρακτηριστικό ότι, διαχρονικά, η προσπάθεια των νέων ανατολικών μελών να καταστήσουν τα θέματα ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής ως ένα πεδίο κοινού ενδιαφέροντος, για όλη την Ένωση, αποτυγχάνει να ενεργοποιήσει τα ανακλαστικά του γαλλογερμανικού άξονα. Ιδίως η χειροτέρευση των πολιτικών συνθηκών, σε χώρες όπως η Ουκρανία και η πρόσφατη άσκηση αναθεωρητικής ισχύος από την Ρωσία, με την προσάρτηση της Κριμαίας, καταδεικνύει με τον πλέον δραματικό τρόπο το έλλειμμα μιας πειστικής γαλλογερμανικής απάντησης, ως ευρωπαϊκής λύσης, στο πρόβλημα ασφάλειας της Ανατολικής Ευρώπης.

²¹⁷ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 153-155.

²¹⁸ Όπ. π., σελ. 155. Επίσης, βλ. Martinsen, Kaare Dahl, όπ. π., σελ. 408.

²¹⁹ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 156.

4.3 Νέες αντιλήψεις για την ευρωπαϊκή ασφάλεια

4.3.1. Οι πρώιμες προσπάθειες για ΚΕΠΠΑ και ευρωπαϊκή άμυνα

Όπως ήδη αναφέρθηκε (κεφ. 4.1.2), τα γεγονότα του Περσικού Κόλπου και η αυξανόμενη αμερικανική ανησυχία για πιθανή αυτονόμηση της ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής, είχαν αρνητικό αντίκτυπο στις διεργασίες της ΔΚΔ για την Πολιτική Ένωση, υποβαθμίζοντας το εύρος των προβλέψεων για την ΚΕΠΠΑ, που συμπεριλήφθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Εντωμεταξύ, η αντίδραση των Ευρωπαίων στα πρώιμα στάδια της κρίσης στην Γιουγκοσλαβία, καταδείκνυε με εμφαντικό τρόπο τις αδυναμίες τους στο πεδίο της ασφάλειας. Καθώς η κρίση κλιμακωνόταν, οι ιστορικοί και στρατηγικοί δεσμοί ορισμένων κρατών μελών με την περιοχή οδήγησαν σύντομα σε διάρρηξη της αρχικής συναίνεσης.²²⁰ Η πλέον κατάφωρη παραβίαση της ομοφωνίας επήλθε με τη γερμανική αναγνώριση της ανεξαρτησίας Κροατίας και Σλοβενίας. Οι Γάλλοι, φοβούμενοι τη διαίρεση της Ε.Ε., την ώρα που έτρεχαν οι διαπραγματεύσεις της Συνθήκης, υποστήριζαν απρόθυμα τη γερμανική γραμμή. Σε γενικές γραμμές, η εμπλοκή στον Κόλπο και ο πόλεμος της Βοσνίας κατέδειξαν την δυσκολία των ευρωπαϊκών κρατών να λειτουργήσουν από κοινού σε μια κρίση, ως και το βαθμό εξάρτησής τους από τις Η.Π.Α., στην ικανότητα προβολής στρατιωτικής ισχύος.²²¹

Κατά τις διαπραγματεύσεις της ΚΕΠΠΑ και αναφορικά με την άμυνα και ασφάλεια, η διαμάχη μεταξύ «Ευρωπαϊστών» και «Ατλαντιστών» ήταν έντονη. Οι πρώτοι (μεταξύ αυτών η Γαλλία) είχαν ταχθεί υπέρ της δημιουργίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας και της συμπερίληψης της ρήτρας αμοιβαίας βοήθειας της Συνθήκης για τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) στη σχεδιαζόμενη Συνθήκη της Ε.Ε. Οι δεύτεροι, υποστήριζαν ότι η ευρωπαϊκή άμυνα θα έπρεπε να παραμείνει στην αρμοδιότητα του ΝΑΤΟ.²²² Οι Γάλλοι, μετακινούμενοι από την αρχική θέση, περί απόδοσης στη νέα Ε.Ε. ρόλου αποκλειστικά στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, επιδίωκαν μελλοντικό ρόλο και για το πεδίο της άμυνας, υπό την αιγίδα της αναβιώσασας ΔΕΕ, γεγονός που θα απέτρεπε την εξάρτηση από το ΝΑΤΟ και τις Η.Π.Α. Η μεταστροφή της γαλλικής πολιτικής, από το δόγμα της αυτονομίας σε εκείνο της συλλογικής διακρατικής ασφάλειας, μπορεί να ερμηνευθεί πολλαπλώς:²²³ καταρχάς, λόγω της ανάγκης να «προσδεθεί» η ενωμένη Γερμανία πιο στενά στην Ευρώπη, όπως επίσης και να διασφαλισθεί ότι ενδεχόμενη αμερικανική αποχώρηση, λόγω οικονομικών και άλλων δυσκολιών, από την ήπειρο (έστω και αν κάτι τέτοιο φαινόταν δύσκολο) δε θα επηρέαζε καταλυτικά την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Επίσης, η εγκαθίδρυση κοινής άμυνας ήταν, για τη Γαλλία, ζήτημα αρχής, εάν η Συνθήκη της ΕΕ

²²⁰ Guyomarch, Alain, Machin, όπ. π., σελ. 120.

²²¹ Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*, όπ. π., σελ. 255.

²²² Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, όπ. π., σελ. 134.

²²³ Gordon, Philip H., *A certain idea of France: French security policy and the Gaullist legacy*, όπ. π., σ. 175-178.

ήθελε πραγματικά να εγκαθιδρύσει μια πολιτική Ένωση. Περαιτέρω, η μεταστροφή συνδεόταν και με την εξέλιξη του γαλλικού στρατηγικού δόγματος, ιδίως μετά το 1991, βάσει του οποίου η γαλλική κυβέρνηση είχε αρχίσει να προβαίνει σε δραστική περικοπή δαπανών στα πυρηνικά και αναλογική αύξηση για τις συμβατικές δυνάμεις.²²⁴ Σε κάθε περίπτωση, η γαλλική θεώρηση συναντούσε την αντίδραση της Βρετανίας, που ήταν υπέρ μιας ατλαντικής λύσης, υπό την έννοια ότι η ΔΕΕ θα έπρεπε να λειτουργεί ως σύνδεσμος μεταξύ Ε.Ε. και NATO, υπό την ηγεσία του τελευταίου, αλλά και με ορισμένο βαθμό αυτονομίας. Η Γερμανία επέλεγε μια μέση οδό, που αντανάκλούσε, αφενός, την επιθυμία της για σύμπλευση με τη Γαλλία και, αφετέρου, την ανάγκη διατήρησης της ατλαντικής σχέσης. Τελικά, υπήρξε ένας κλασικός συμβιβασμός, με τη γερμανική θέση φέρει το μεγαλύτερο βάρος.²²⁵

Η αμφιταλαντευόμενη στάση του Βερολίνου, κατά το 1991-92, που κυμάνθηκε μεταξύ της επέκτασης του NATO και της αναβάθμισης της ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης, αποδυνάμωνε, καταρχάς, τις γαλλικές επιδιώξεις. Επιπρόσθετα συνετέλεσε, υπό την πίεση των Ατλαντιστών, στη διαμόρφωση μιας *διπολικής* δομής στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας και άμυνας²²⁶. Παρόλα αυτά, η Γερμανία, προέβη, με τη συγκατάθεση της Γαλλίας, σε μια σειρά πρωτοβουλιών, που προκαλούσαν την καχυποψία των νατοϊκών εταίρων, ιδίως των Η.Π.Α. Έτσι, όταν τον Οκτώβριο του 1991, η Γαλλία και Γερμανία (που είχαν συστήσει το 1988 το μικτό γαλλογερμανικό Συμβούλιο Ασφάλειας και Άμυνας) υπέβαλαν στην ΔΚΔ σχέδιο για τη δημιουργία κοινών στρατιωτικών μονάδων – ευρύτερα γνωστών ως “Eurocorps” – όπου θα καλούνταν να ενταχθούν και οι εταίροι τους στη ΔΕΕ, η Ουάσιγκτον αντέδρασε με πρωτοφανή οξύτητα. Το σχέδιο προέβλεπε ότι οι μονάδες αυτές (που βασίζονταν στο πρότυπο της ήδη υπάρχουσας γαλλογερμανικής μεραρχίας, υπό γαλλική ηγεσία) θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για έναν ευρωπαϊκό στρατό και, σύμφωνα με το σχεδιασμό, θα γίνονταν πλήρως επιχειρησιακές το 1995. Τα Eurocorps προορίζονταν να είναι υπόλογα στη ΔΕΕ και, μέσω αυτής, στην Ε.Ε.²²⁷ Εξάλλου, το 1992, οι Kohl-Mitterand, από κοινού με τους ηγέτες της ΔΕΕ, επανακαθόριζαν, δια της Διακήρυξης του Petersberg, τον ρόλο της ΔΕΕ στην άμυνα της Ευρώπης, με την προσθήκη πρόβλεψης για την ανάπτυξη δυνάμεών της σε ειρηνευτικές και ανθρωπιστικές αποστολές (και) εκτός Ευρώπης, υπό τον ΟΗΕ και τη ΔΑΣΕ.²²⁸

Η δημιουργία των Eurocorps, παρά τη συμβολική τους αξία, δεν σήμαινε, εντούτοις, ότι η Γερμανία εγκατέλειπε το NATO, υπέρ μιας στρατιωτικά ισχυρής Ευρώπης· το αντίθετο μάλιστα. Η στρατηγική της Βόννης, όπως και πριν το 1989, ήταν

²²⁴ Kocs, Stephen A., όπ. π., σ. 223. Οι νέες στρατηγικές κατευθύνσεις αποκρυσταλλώνονταν στη Λευκή Βίβλο για την Άμυνα (1994), που αναδιοργάνωνε δραστικά τις γαλλικές ένοπλες δυνάμεις.

²²⁵ Guyomarch, Alain, Machin, όπ. π., σελ. 121. Επίσης, Merkl, Peter H., *German Unification in the European Context*, όπ. π., σελ. 372.

²²⁶ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 195.

²²⁷ Cole, Alistair, όπ. π., σελ. 369.

²²⁸ Η Διακήρυξη του Petersberg, στη Βόννη, είναι, εξάλλου, σημαντική, καθώς αποτελεί την πρώτη από συστάσεώς της μείζονος σημασίας πολιτική διακήρυξη της ΔΕΕ.

να μην απομονωθεί διπλωματικά. Η ανακοίνωση των Eurocorps ερμηνεύεται στο ίδιο πλαίσιο²²⁹, καθώς συνδεόταν και με την πρόθεση της Γερμανίας να αποτρέψει την πλήρη απόσυρση των γαλλικών στρατευμάτων από το έδαφός της, την οποία είχε ανακοινώσει ο Mitterand το 1990. Εξάλλου, η μερική υποστήριξη στην οικοδόμηση ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας, σήμαινε για τους Γερμανούς μια μοναδική, μέχρι τότε, ευκαιρία να αντιπαρατεθούν σοβαρά στο σύνδρομο *αυτο-παρεμποδίσεως* που αντιμετώπιζαν τις προηγούμενες δεκαετίες.²³⁰ Τελικά, η αντίδραση του NATO καταλάγιασε, λόγω σειράς συμφωνιών, μεταξύ 1992-95, με τις οποίες, όσα Eurocorps είχαν συσταθεί, τέθηκαν κατ' ουσία υπό τη διοίκησή του. Οι συνδυασμένες Μικτές Δυνάμεις Επιχειρήσεων (Joint Task Forces), ευέλικτες μονάδες, ικανές να αναπτυχθούν εκτός της περιοχής ευθύνης του NATO, δημιούργησαν μεν ένα αμυντικό σκέλος της Ε.Ε., το οποίο όμως λειτουργούσε ως ευρωπαϊκός πυλώνας της Συμμαχίας και ήταν απολύτως εξαρτημένος απ' αυτή.

Κατά τη διάρκεια της ΔΚΔ του 1996, για την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η κατάσταση γύρω από τη μελλοντική ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ ήταν αμφίβολη. Το διεθνές περιβάλλον είχε αλλάξει σημαντικά και το ζήτημα της ασφάλειας κατέστη άρρηκτα συνδεδεμένο με την προς ανατολάς διεύρυνση της Ε.Ε. Είχε γίνει φανερό ότι το NATO θα συνέχιζε να παίζει βασικό ρόλο στην ασφάλεια της ηπείρου και ότι, σε αντίθεση με τη ΔΚΔ του 1991, οι Γάλλοι και Γερμανοί ηγέτες ήταν λιγότερο ικανοί να διαμορφώσουν την ατζέντα των εξελίξεων.²³¹ Εντούτοις, Γαλλία και Γερμανία έθεσαν την κοινή πρόταση για μια σταδιακή συγχώνευση της ΔΕΕ με την Ε.Ε. Τα αποτελέσματα ήταν μάλλον αρνητικά, καθώς παρά την απόφαση για ενσωμάτωση των αποστολών Petersberg στην ΚΕΠΠΑ (που αποκτούσαν έτσι επιχειρησιακή υπόσταση), η Συνθήκη του Άμστερνταμ δεν συμπεριέλαβε την απορρόφηση της ΔΕΕ από την Ε.Ε. Παρά τις περαιτέρω προτάσεις του Γάλλου Προέδρου Chirac, που περιλάμβαναν ακόμη και σύσταση ενός διευθυντηρίου των μεγάλων κρατών για τη διαμόρφωση της αμυντικής πολιτικής (κατά τα πρότυπα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ), η σθεναρή βρετανική αντίδραση σε οποιαδήποτε αναφορά αποδέσμευσης του ευρωπαϊκού στρατού από το NATO ήταν καταλυτική²³².

Ουσιαστικά, από εκείνο το χρονικό σημείο και μετά ξεκίνησε η σταδιακή παρακμή της ΔΕΕ, οι αρμοδιότητες της οποίας μεταφέρθηκαν βαθμιαία σε άλλα διεθνή όργανα, κυρίως στο NATO, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ε.Ε.²³³ Σε τελική ανάλυση, το πρόβλημα άσκησης αυτόνομης αμυντικής πολιτικής εστιαζόταν στο χαρακτήρα της Ε.Ε., που δεν αποτελούσε ενιαίο δρώντα, με ομογενοποιημένα συμφέροντα, αλλά συνάθροιση εθνικών συμφερόντων, τα οποία αλληλεπιδρούσαν (και εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να το πράττουν) εντός ενός μη δεσμευτικού

²²⁹ Kocs, Stephen A., όπ. π., σ. 223.

²³⁰ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 195.

²³¹ Guyomarch, Alain, Machin, όπ. π., σελ. 125.

²³² Όπ. π., σελ.

²³³ Είναι χαρακτηριστικό ότι στο κείμενο της Συνθήκης της Νίκαιας (2001) απαλείφθηκε κάθε αναφορά στη θεσμική διασύνδεση της ΔΕΕ με την Ε.Ε.

διακυβερνητικού πλαισίου.²³⁴ Οι πρώτες κρίσεις στην μετά-ψυχροπολεμική εποχή ανέδειξαν την εγγενή αδυναμία της Ευρώπης να προωθήσει εναλλακτικές προτάσεις και αντιλήψεις και να επιλύσει διεθνικά προβλήματα. Αντίθετα, η «πειστική αξιοπιστία» των Η.Π.Α. στην επίλυση κρίσεων τις καθιστούσε εγγυήτριες της ευρωπαϊκής ασφάλειας και υπερτόνιζε την *ασυμμετρία* της διατλαντικής σχέσης.²³⁵

4.3.2. Η σύμπλευση Chirac-Schroeder ως μοχλός επαναλειτουργίας του γαλλο-γερμανικού άξονα

Με την άνοδο στη εξουσία, το Σεπτέμβριο του 1998, του συνασπισμού Σοσιαλδημοκρατών-Πρασίνων, υπό την ηγεσία του Καγκελαρίου Gerhard Schroeder, παρατηρείται μια μεταστροφή της γερμανικής πολιτικής. Η νέα κυβέρνηση επιδίωξε να υπερτονίσει ότι η νέα Γερμανία ήταν πλέον διαφορετικό κράτος, με τα δικά του συμφέροντα, τα οποία δεν θα έπρεπε, πλέον, να υποβαθμίζονται, βάσει του παλαιού συνδρόμου «αυτο-παρεμποδίσεως», αλλά να προωθούνται με αποφασιστικότητα. Βέβαια, αυτό δεν συνιστούσε θεμελιακή απομάκρυνση από τα βασικά προαπαιτούμενα της περιόδου Kohl, ήτοι: σεβασμός διεθνούς δικαίου, ελεύθερο εμπόριο, ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και συνεργασία ασφάλειας με τις Η.Π.Α. Μάλλον είχε την έννοια ότι η νέα Γερμανία θα έπαιζε έναν ενεργότερο ρόλο στη διεθνή πολιτική, ως προς τη σταθεροποίηση των δημοκρατιών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όσο και για την πρόληψη κρίσεων εκτός NATO. Κατά τη διάρκεια των εκλογών του 1998, ο Schroeder διαβεβαίωνε ότι η χώρα θα υποστήριζε σθεναρά την πολυμερή δράση εντός διεθνών οργανισμών, όπως η Ε.Ε. ή ο ΟΗΕ και ότι η εξωτερική πολιτική της δε θα άλλαζε. Μια σημαντική διαφορά, ωστόσο, σε σχέση με τα πεπραγμένα του προκατόχου του, προέκυπτε σε θέματα ασφάλειας και διατλαντικών σχέσεων. Εκεί η έμφαση θα δινόταν στην επίτευξη ισότητας μεταξύ Ευρωπαίων και Αμερικανών, κάτι που μπορούσε να καταστεί εφικτό μόνο εάν η Ευρώπη δρούσε συνεκτικότερα σε ζητήματα ασφάλειας. Ως προς τη Γαλλία, ο Schroeder δεσμευόταν να συνεχίσει τη στενή γαλλογερμανική συνεργασία. Η αρμονική σχέση μεταξύ των δύο χωρών θα παρέμενε βασικός παράγοντας στην ευρωπαϊκή πολιτική της Γερμανίας.²³⁶

Η νέα αντίληψη για τη διεθνή γερμανική πολιτική δοκιμάστηκε, τον Απρίλιο 1999, στον πόλεμο του Κοσόβου. Ήδη, μετά το 1995, υπήρχαν έντονες συζητήσεις στη Γερμανία σχετικά με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος στην εξωτερική πολιτική. Η αποτυχία παρέμβασης της χώρας στην ανθρωπιστική τραγωδία στη Βοσνία, συνέβαλλε στην αποδοχή της *ηθικότητας* της χρήσης στρατιωτικών μέσων, στο πλαίσιο της διεθνούς πολυμέρειας, για σκοπούς πρόληψης ή αντιμετώπισης κατάφωρης παραβίασης

²³⁴ Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*. Ποιότητα, Αθήνα 2012, σελ. 43-44.

²³⁵ Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *όπ. π.*, σελ. 44.

²³⁶ Martinsen, Kaare Dahl. "The end of the affair? Germany's relationship with France", *όπ. π.*, σελ. 402.

των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²³⁷. Κατά την κρίση στο Κόσσοβο, το Βερολίνο συντάχθηκε με την ατλαντική συμμαχία και αεροπλάνα της γερμανικής αεροπορίας συμμετείχαν στο βομβαρδισμό κατά της Σερβίας. Για πρώτη φορά μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, γερμανικές δυνάμεις ενεπλάκησαν σε εχθροπραξίες με άλλη χώρα (η οποία μάλιστα είχε υποφέρει λόγω του γερμανικού ναζιστικού παρελθόντος). Η σύμπλευση με το NATO οδήγησε δύο πρώην φιλειρηνιστές, τους Schroeder και τον Υπουργό Εξωτερικών Fischer, εκπροσώπους κομμάτων με έντονο πασιφιστικό παρελθόν, να διεξάγουν έναν μη αμυντικό πόλεμο, χωρίς την εξουσιοδότηση των Ηνωμένων Εθνών. Ο τρόπος με τον οποίο το Βερολίνο προσπάθησε να αιτιολογήσει την ενέργεια αυτή ήταν ενδεικτικός της τραυματικής σχέσης των Γερμανών με την ίδια τους την ιστορία. Για τον Γερμανό ΥΠΕΞ, λόγω της εγκληματικής ιστορίας της, η χώρα «όφειλε» να αποτρέψει η ίδια την επανάληψη μιας νέας «γενοκτονίας» στη Βαλκανική²³⁸. Παρά την αιτιολόγηση αυτή, ο ρόλος της χώρας στα Βαλκάνια, μετά και την ανάμειξή της στην κρίση της ΠΓΔΜ, το καλοκαίρι του 2001, δημιουργούσε προστριβές, τόσο μέσα στη γερμανική κοινωνία όσο και στην ίδια την κυβέρνηση.

Αναφορικά με τη Γαλλία, η πρωτοβουλία του Καγκελαρίου Schroeder, το Νοέμβριο του 1999, να ζητήσει, με ομιλία του στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση, την ουσιαστική ενεργοποίηση του γαλλογερμανικού άξονα, αποτελεί γεγονός υψίστης σημασίας. Ο άξονας αυτός και οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε διαμόρφωσαν τον πρώτο πόλο, στο δυτικό σύστημα συμμαχιών, που «τόλμησε» να διαχωριστεί τόσο έντονα από τις επιλογές της Ουάσιγκτον, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου²³⁹. Σε αυτό συνετέλεσαν τα δραματικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και η απαίτηση των Αμερικανών για ενεργοποίηση, από τους Νατοϊκούς συμμάχους, του άρθρου 5 της Συμμαχίας, «για τη συλλογική άμυνα σε περίπτωση επίθεσης εναντίον μέλους». Η διακυβέρνηση Bush, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, επέφερε τομή στην αμερικανική στρατηγική, καθώς, εισήγαγε το δόγμα των προληπτικών πολέμων, με τη χρήση σκληρής ισχύος εις βάρος της διπλωματίας - μια επιθετική πολιτική που «δαιμονοποιούσε» πιθανούς αντιπάλους και όσους δεν στήριζαν πολιτικά και επιχειρησιακά τις Η.Π.Α. στη μάχη κατά της τρομοκρατίας.²⁴⁰ Είχε προηγηθεί μια σειρά αμερικανικών ενεργειών που έριχναν τη σκιά τους στις σχέσεις με την Ευρώπη: η αναίρεση της δέσμευσης υπογραφής του Πρωτοκόλλου του Κυότο για τις εκπομπές αερίων, η υπονόμηση της συνθήκης περί ίδρυσης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, καθώς και η απόφαση κατασκευής του Εθνικού Συστήματος Αντιπυραυλικής Άμυνας

²³⁷ Erb, Scott, όπ. π., σελ. 166-167.

²³⁸ Η συναίνεση για την στρατιωτική ανάμειξη στο Κόσσοβο ήταν σε μεγάλο βαθμό διακομματική, καθώς όπως δήλωνε και ο τότε επικεφαλής του CDU, Wolfgang Schäuble, «δεν πρόκειται για πόλεμο, αλλά για την επιβολή θεμελιωδών αρχών ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Όπ. π., σελ. 172.

²³⁹ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 132-133.

²⁴⁰ Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*, όπ. π., σελ. 371-372.

(NMD), που σηματοδοτούσε τη μονομερή αμερικανική απόσυρση από τη συνθήκη περιορισμού των αντιβαλλιστικών συστημάτων (ABM) του 1972.²⁴¹

Μετά τις επιθέσεις της 11/9, ο Schroeder δήλωνε ότι προσέφερε την «αμέριστη αλληλεγγύη» του στις Η.Π.Α. και συμμετείχε στις επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν, στα τέλη του 2001. Εκεί, όμως, παρουσιάστηκαν ισχυρές αντιδράσεις στο εσωτερικό της κυβέρνησης, εκ μέρους των Πρασίνων. Στα μέσα του 2002, η διαμάχη για το ζήτημα πιθανής αμερικανικής εισβολής στο Ιράκ, προκαλούσε τη δημόσια ανησυχία του Γερμανού Καγκελαρίου. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Γάλλος Πρόεδρος παρενέβαινε με δημόσιες δηλώσεις κατά του ενδεχομένου εισβολής. Ενόψει των γερμανικών εκλογών του Σεπτεμβρίου, το θέμα του Ιράκ μετετράπη σε κεντρικό διακύβευμα του SPD, και ο Schroeder θέλησε να εντάξει τη μη συμμετοχή στον επικείμενο πόλεμο σε ένα γενικότερο πλαίσιο αρχών εξωτερικής πολιτικής, που συνοψίστηκε στην (ασαφή εννοιολογικά) διακήρυξη περί «Γερμανικού Δρόμου».²⁴² Η διαφιλονικούμενη αυτή κίνηση του προσέφερε μια δεύτερη θητεία, ενώ συσπείρωσε ολόκληρο το γερμανικό πολιτικό και κοινωνικό φάσμα, που, κατά τους επόμενους μήνες, στηλίτευε την «αλαζονική» στάση των Η.Π.Α., με βάση την επίκληση του διεθνούς δικαίου. Στις αρχές του 2003, ο Καγκελάριος δήλωνε ότι, ανεξάρτητα από την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, η χώρα του δε θα έστελνε δυνάμεις στο Ιράκ. Η Γαλλία, μετά από αρχικό δισταγμό, πήρε ακριβώς την ίδια απόφαση, με αποτέλεσμα η «απομόνωση» των Γερμανών στο ζήτημα αυτό να λάβει τέλος.²⁴³

Η έναρξη της εισβολής στο Ιράκ (Μάρτιος 2003) βρήκε, έτσι, τη Γερμανία σε συμμαχία με τη Γαλλία και τη Ρωσία, κατά των ενεργειών των Η.Π.Α., βυθίζοντας τις αμερικανο-γερμανικές σχέσεις στο χειρότερο σημείο μετά το 1945. Την ίδια ώρα που οι τρεις χώρες συνέπρατταν για να μπλοκάρουν την υιοθέτηση από τον ΟΗΕ ψηφίσματος περί αποδοχής χρήσης βίας, οι Η.Π.Α. αντιδρούσαν έντονα, κατατάσσοντας τη Γερμανία στη λίστα χωρών που, μαζί με τη Λιβύη, αρνούνταν να παράσχουν στήριξη στους Αμερικανούς. Αντίστοιχα, την έντονη αντίδραση των Schroeder-Chirac προκάλεσε η διαφαινόμενη αμερικανική απόπειρα «διαίρεσης» των Ευρωπαίων, με τις δηλώσεις του Αμερικανού Υπουργού Άμυνας Ramsfeld περί «παλαιάς Ευρώπης» και το στενό «μαρκάρισμα» των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης για την υποστήριξη της χρήσης βίας στο Ιράκ²⁴⁴. Είναι αξιοσημείωτο, ότι 40 χρόνια μετά τη Συνθήκη των Ηλυσίων, όταν οι Γερμανοί είχαν αρνηθεί να συμπράξουν στην απόπειρα του de Gaulle να δημιουργήσει μια «Ευρώπη μεταξύ των υπερδυνάμεων», οι Shroeder-Chirac

²⁴¹ Shollgen, Gregor, *Η Εξωτερική Πολιτική της Γερμανίας: Επιστροφή στη Διεθνή Σκηνή*. Παπαζήση, Αθήνα 2005, σελ. 148-149.

²⁴² Η διακήρυξη περιέγραφε μια κατεύθυνση, χωρίς συγκεκριμένες πολιτικές δεσμεύσεις. Οι Γερμανοί όφειλαν «να βαδίσουν από εδώ και εμπρός τον δικό τους, αυτόνομο δρόμο στη διεθνή σκηνή» και να αναλάβουν ευθύνες στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο γίγνεσθαι. Βλ. Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 134.

²⁴³ Martinsen, Kaare Dahl, όπ. π., σελ. 410.

²⁴⁴ Shollgen, Gregor, όπ. π., σελ. 155.

οδηγούσαν τις χώρες τους σε ένα νέο-γκωλικό μονοπάτι²⁴⁵, που ωθούσε, ιδίως τους Γερμανούς, να επαναπροσδιορίσουν τις προτεραιότητές τους, από την ατλαντική στήριξη στην ανάπτυξη μιας ισχυρότερης ευρωπαϊκής φωνής και, ταυτόχρονα, τη στενότερη συνεργασία με τη Ρωσία.²⁴⁶ Με την έναρξη των εχθροπραξιών, η Γαλλία, πλέον, είχε αναλάβει την ηγεσία του αντιαμερικανικού συνασπισμού, με τη Γερμανία να υποστηρίζει πρόθυμα τις πρωτοβουλίες του Γάλλου Προέδρου, όπως την αιφνίδια πρότασή του για συνάντηση κορυφής των μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας (9 Μαρτίου) και την απόφαση για άσκηση του δικαιώματος βέτο. Η ανάληψη της ηγεσίας από την Γαλλία αντιστοιχούσε στην ιστορική και πολιτική ταυτότητά της, ως πυρηνική δύναμη και μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αναμφίβολα, όμως, ο Chirac δε θα είχε κατορθώσει να παίζει αυτό το ρόλο, εάν δεν είχε στο πλάι του τη Γερμανία, ως ισχυρό εταίρο, που επέστρεφε, έτσι, στη σκηνή της διεθνούς πολιτικής.²⁴⁷

Η εναντίωση στην αμερικανική εισβολή οδήγησε, περαιτέρω, σε κοινές πρωτοβουλίες στην αμυντική πολιτική. Μεταξύ αυτών, υπήρχαν σχέδια για ένα *στρατιωτικό Επιτελείο της Ε.Ε.*, ανεξάρτητο από το ΝΑΤΟ. Σε αυτό θα παραχωρούνταν ο πλήρης έλεγχος της γαλλογερμανικής μεραρχίας, της οποίας οι δυνάμεις θα μπορούσαν να συμμετέχουν σε αποστολές, χωρίς την πρότερη έγκριση του ΝΑΤΟ.²⁴⁸ Η ανωτέρω πρωτοβουλία επιχειρήθηκε να μορφοποιηθεί στην Συνάντηση των Τεσσάρων (Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο), τον Απρίλιο 2004, που αποτέλεσε το αποκορύφωμα των προσπαθειών του ισχυρού τμήματος της Ευρώπης για αποδέσμευση από την αμερικανική αμυντική κηδεμονία. Οι ενέργειες, ωστόσο, στις οποίες συμφώνησαν,²⁴⁹ ήταν αποσπασματικές και η σύσταση κοινού Επιτελείου δεν προχώρησε. Σε αυτό συντελούσαν και οι φυγόκεντρες τάσεις που εκδηλώθηκαν στο εσωτερικό της Ε.Ε., όπως π.χ. η κοινή επιστολή των οχτώ κρατών μελών (30/1/2013), που είχαν ταχθεί υπέρ της αμερικανικής πολιτικής. Παρόλα αυτά, η γαλλογερμανική αμυντική συνεργασία δε φάνηκε να υποχωρεί ουσιαστικά· εξάλλου, αίσθηση προκαλούσε η μη εναντίωση της γερμανικής κυβέρνησης στην πρόβλεψη, που προστέθηκε στο γαλλικό Νόμο περί απειλών ασφαλείας, η οποία αντιμετώπιζε την εξαπόλυση προληπτικών πυρηνικών χτυπημάτων κατά βάσεων τρομοκρατών ως πιθανή επιλογή. Η επιτυχία του μοντέλου της γαλλογερμανικής μεραρχίας είχε σπείρει, τα προηγούμενα χρόνια, ένα πλήθος σχημάτων πολυεθνικής δράσης στη Δυτική Ευρώπη,

²⁴⁵ Pedersen, Thomas, "Keynote Article: Recent Trends in the Franco-German Relationship", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 41, *Annual Review*, 13-25, 2003, σελ. 20.

²⁴⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι η προσωπική επικοινωνία Schroeder-Bush είχε διακοπεί από το Νοέμβριο 2002, τη ίδια στιγμή που Schroeder-Putin είχαν τακτικές επαφές καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης. Erb, Scott, *όπ. π.*, σελ. 187.

²⁴⁷ Shollgen, Gregor, *όπ. π.*, σελ. 182-183.

²⁴⁸ Martinsen, Kaare Dahl, *όπ. π.*, σελ. 410.

²⁴⁹ Πέραν της συγκρότησης κοινού Επιτελείου, συμφωνήθηκε η ίδρυση ενός οργάνου (αδιευκρίνιστου θεσμικού χαρακτήρα) για την ανάπτυξη αμυντικών τεχνολογιών, η συγκρότηση σωμάτων άμεσης επέμβασης από αέρα και ξηρά, η αύξηση επενδύσεων στην αμυντική τεχνολογία, κ.ά.

που επέτρεπε, πλέον, την κοινή ανάληψη στρατιωτικών αποστολών, οι οποίες αλλιώς θα ήταν πολιτικά και οικονομικά ανέφικτες από ένα κράτος μόνο.²⁵⁰

Πέρα από την αντιμετώπιση των αμυντικών θεμάτων, η σύμπλευση Schroeder-Chirac εντοπίζεται σε σειρά από ζητήματα που αφορούν την εξέλιξη της Ε.Ε. Οι δύο εταίροι συμφωνούσαν στην αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ευρωπαϊκού πυρήνα, που θα οδηγούσε την Ε.Ε. προς την εμβάθυνση και ολοκλήρωση, υπερβαίνοντας τις αγκυλώσεις των εθνικών κρατών. Την αντίληψη αυτή φάνηκε, από το 2004, να υιοθετεί και η Βρετανία, με βάση την κοινή πεποίθηση ότι οι χώρες που συνέβαλλαν περισσότερο στον προϋπολογισμό της Ένωσης, όφειλαν να έχουν βαρύνοντα λόγο στα ευρωπαϊκά πράγματα²⁵¹. Ήδη στις εκλογές του 1998, ο Schroeder είχε προτείνει τον μετασχηματισμό του γαλλογερμανικού άξονα σε μια τριγωνική σχέση, με τη συμμετοχή του Λονδίνου. Στην πορεία, ωστόσο, οι Γάλλοι συνειδητοποίησαν ότι είχαν κοινές θέσεις ως προς το συντονισμό των οικονομικών, κοινωνικών και δημοσιονομικών πολιτικών μόνο με τους Γερμανούς - και ιδίως τον Υπουργό Οικονομικών Lafontaine - ενώ η (φιλο-ευρωπαϊκή κατά τα λοιπά) κυβέρνηση του Tony Blair εμφανιζόταν εξαιρετικά αρνητική στο ζήτημα αυτό. Οι γαλλογερμανικές διαφωνίες της δεκαετίας του '90 για το ενιαίο νόμισμα και το Σύμφωνο Σταθερότητας φαίνονταν να ανήκουν στο παρελθόν, αν και στους διμερείς οικονομικούς κύκλους δεν ήταν σίγουρο πως υπήρχε η ίδια συν-αντίληψη.²⁵² Περαιτέρω, μια από τις σημαντικές κοινές πρωτοβουλίες αφορούσε στη «διπλή ηγεσία» στην Ε.Ε., δηλαδή την πρόταση ανάδειξης Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που θα εξισορροπείται από την εκλογή του Προέδρου της Επιτροπής και την επικύρωσή της από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ενώ επίσης περιλάμβανε και τον διορισμό ενός «Υπουργού Εξωτερικών» της Ε.Ε.²⁵³ Παρά την απόρριψη του Ευρωσυντάγματος το 2005, οι ρυθμίσεις αυτές συμπεριλήφθηκαν τελικά στην ισχύουσα Συνθήκη της Λισαβόνας (2009), γεγονός που καταδεικνύει την επιρροή της πρότασης στην εξέλιξη του ενωσιακού οικοδομήματος.

Το 2003, με αφορμή την 40^η επέτειο της Συνθήκης των Ηλυσίων, η θεσμοποίηση των γαλλογερμανικών σχέσεων ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι οι υπουργοί των δύο χωρών θα συναντιούνταν το ελάχιστο δύο φορές το χρόνο. Επιπλέον, ένας γενικός γραμματέας από κάθε χώρα, συνεπικουρούμενος από σύμβουλο της άλλης πλευράς, θα μεριμνούσαν για την αποτελεσματική προετοιμασία των συναντήσεων. Σε κάθε θεματικό τομέα, το αντίστοιχο ζεύγος υπουργών θα έθετε χρονοδιάγραμμα ενεργειών για το επόμενο εξάμηνο, προκειμένου να διασφαλίζεται η συνέχεια και ο συντονισμός των διμερών πολιτικών. Το πνεύμα συνεργασίας είχε φτάσει σε τέτοιο επίπεδο, ώστε σε μια πρωτοφανή κίνηση για τα χρονικά της Ε.Ε., ο Γερμανός Καγκελάριος, λόγω απουσίας του, ζήτησε από τον Γάλλο Πρόεδρο Chirac να μιλήσει για λογαριασμό του στην άτυπη

²⁵⁰ Martinsen, Kaare Dahl, όπ. π., σελ. 410.

²⁵¹ Στεργίου, Ανδρέας, όπ. π., σελ. 159.

²⁵² Stark, Hans. "France and Germany — A new start?", *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 34:2, 21-28, 1999, σελ. 24-25.

²⁵³ Pedersen, Thomas, "Keynote Article: Recent Trends in the Franco-German Relationship", όπ. π., σ.17.

σύνοδο κορυφής των Βρυξελλών, το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου!²⁵⁴ Η ευφορία της συνεργασίας, την ίδια περίοδο, αποτυπώνεται σε σκέψεις (διατυπωμένες ακόμη και από ανώτατους αξιωματούχους) για την προώθηση μιας πολιτικής «συνομοσπονδίας» των δύο χωρών, ανοιχτής και στα λοιπά μέλη, με την έννοια της κοινής διεθνούς εκπροσώπησης, με κοινό στρατό, κοινές πρεσβείες σε τρίτες χώρες και κοινή ευρωπαϊκή έδρα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.²⁵⁵

Από την άλλη, το ζήτημα της συμμετοχής στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, φανέρωνε τους εγγενείς περιορισμούς της συνεργασίας. Η κατάληψη μόνιμης και ισότιμης θέσης αποτελεί τα τελευταία χρόνια τη σημαντικότερη επιδίωξη της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής, στην οποία η Γαλλία δεν είναι εύκολο να συναινέσει, καθώς μια πιθανή απώλεια της δικής της μόνιμης θέσης θα συνιστούσε ισχυρή ένδειξη μείωσης του διεθνούς κύρους της. Περαιτέρω, η προνομιακή θέση του γαλλογερμανικού άξονα φαίνεται να έχει συνολικά υποχωρήσει, καθώς, σε αντίθεση με τις δεκαετίες του '60 και '70, οι διαδικασίες της Ε.Ε. χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη πολυμέρεια (μετά και την διεύρυνση του 2004), γεγονός που η Γερμανία φροντίζει συχνά να προβάλλει, επιδεικνύοντας ταυτόχρονα το ευρύτερο πεδίο εναλλακτικών επιλογών που διαθέτει. Ωστόσο, ο γαλλογερμανικός άξονας εξακολουθεί να παραμένει σημαντικότερος, για τον απλό λόγο ότι οι δύο χώρες μπορούν να επηρεάζουν τη γνώμη του μεγαλύτερου αριθμού χωρών στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.²⁵⁶

4.4. Η βελτίωση των Ευρω-Ατλαντικών Σχέσεων και το ζήτημα της ανάδειξης του «απρόθυμου» ηγεμόνα.

Οι κυβερνητικές αλλαγές στη Γερμανία (2005) και στη Γαλλία (2007) είχαν σημαντική επίπτωση, τόσο στις διμερείς τους σχέσεις όσο και στο ευρύτερο πλέγμα των ευρω-ατλαντικών σχέσεων. Στη Γερμανία, η επικεφαλής του CDU και νέα Καγκελάρια, Angela Merkel, επιζητούσε εξαρχής να δοθεί μια νέα ώθηση στις διατλαντικές σχέσεις. Ήδη, κατά την κρίση του Ιράκ το 2003, η Merkel, από τη θέση της αντιπολίτευσης, ήταν επιφυλακτική στο να εκδηλώσει κριτική για την αμερικανική επέμβαση και διατήρησε ένα ικανοποιητικό επίπεδο επαφών με την κυβέρνηση Bush. Ως προς την Ε.Ε., κύριο μέλημα της Καγκελάριας ήταν να προσδιορίσει τις γερμανικές προτεραιότητες στη νέα διευρυμένη Ευρώπη, προειδοποιώντας ότι η πρακτική της από κοινού, με τη Γαλλία, ηγεσίας και επεξεργασίας θέσεων, έναντι των εταίρων, δεν αρκούσε πλέον. Η Γερμανία θα έπρεπε, προπάντων, να επιστρέψει σε ένα ρόλο «έντιμου διαμεσολαβητή», που θα της επέτρεπε να εκπροσωπεί τα συμφέροντα όλων των μελών της Ε.Ε. Με βάση αυτή την παραδοχή, η ιδέα της προώθησης ενός

²⁵⁴ BBC GREEK.com. «Ο Σιράκ θα μιλήσει για λογαριασμό του Σρέντερ», 14/10/2013. Διαθ. στο http://www.bbc.co.uk/greek/news/031014_germanyfrance.shtml

²⁵⁵ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. «Συζητούν περί γαλλογερμανικής ομοσπονδίας!», 23/1/2002. Διαθ. στο <http://www.kathimerini.gr/109244/article/epikairothta/kosmos/syzhtoyn-peri-gallogermanikhs-synomospondias>

²⁵⁶ Pedersen, Thomas, όπ. π., σελ. 22-23.

ευρωπαϊκού πυρήνα για την ενοποίηση, από κοινού με τη Γαλλία, απείχε σημαντικά από τις ευρωπαϊκές θέσεις της Merkel. Οι απόψεις της ταυτίζονταν με εκείνες του επικρατέστερου υποψηφίου για την γαλλική Προεδρία Nicolas Sarkozy· και οι δύο επιδίωκαν να προσελκύσουν νέους συμμάχους και να αλλάξουν την απωθητική, για τους λοιπούς εταίρους, εικόνα μιας αποκλειστικής λέσχης.²⁵⁷

Η βελτίωση των σχέσεων Η.Π.Α.-Γερμανίας οφειλόταν ως ένα βαθμό στην κοινή αντίθεση Merkel-Bush στην πολιτική Schroeder. Βέβαια, η διακυβέρνηση Schroeder ήταν φυσικό να λογίζεται ως μια «παρένθεση» στις παραδοσιακά καλές και στενές σχέσεις με την Ουάσιγκτον. Όμως, πέραν τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι οι δύο ηγέτες δεν μοιράζονταν περαιτέρω κοινές πεποιθήσεις. Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας, με την πάροδο του χρόνου, έχει καταστεί περισσότερο ανεξάρτητη και, παρά την θετική υπέρ των Η.Π.Α. προδιάθεση, οι Αμερικανοί δεν μπορούν να θεωρούν δεδομένη τη γερμανική υποστήριξη στα διεθνή ζητήματα· σε αυτό συνέβαλλε και η μείωση της εμπιστοσύνης προς τις Η.Π.Α., λόγω των αποτυχιών και της μη πραγματιστικής στάσης της κυβέρνησης Bush. Εξαιτίας της στάσης αυτής, οι Ευρωπαίοι είχαν αρχίσει, έστω και δειλά, να διεκδικούν με μεγαλύτερη έμφαση έναν ενεργότερο ρόλο στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων. Όπως υποστηρίζεται,²⁵⁸ η Γερμανία, από την αρχή της διακυβέρνησης Merkel μέχρι σήμερα, πορεύεται προσεχτικά, δίνοντας οικονομικό προσανατολισμό στους διεθνείς στόχους της και επιθυμώντας ένα ήρεμο διεθνές περιβάλλον. Η αρχή της «προληπτικής εμπλοκής» στα διεθνή ζητήματα,²⁵⁹ που υποστηρίζει η χώρα, θα συνεχίσει να επηρεάζει τη σχέση της, όχι μόνο με την παγκόσμια ισχύ των Η.Π.Α., αλλά και με πιθανή επιδίωξη της Γαλλίας για «δυναμικότερη» εμπλοκή της Ε.Ε διεθνώς.

Η νίκη του Nicolas Sarkozy στις προεδρικές εκλογές του 2007 αποκατέστησε τις σχέσεις της Γαλλίας με τις Η.Π.Α. και επέλυσε οριστικά το ζήτημα της συνεργασίας με το NATO, που είχε αρχίσει και πάλι να οικοδομείται, από τα μέσα της δεκαετίας του '90. Τον Απρίλιο του 2009, η χώρα επέστρεψε πλήρως στη στρατιωτική δομή της Συμμαχίας (όχι, όμως και στην Ομάδα Σχεδιασμού για τα Πυρηνικά-Nuclear Planning Group-NPG). Η επιστροφή αυτή, μετά από τέσσερις δεκαετίες, σηματοδότησε την αποκήρυξη ενός από τα τρία σύμβολα της γαλλικής ανεξαρτησίας – τα άλλα δύο ήταν τα πυρηνικά και η μόνιμη θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η κυβέρνηση Sarkozy, προκειμένου να προκαταλάβει πιθανές αντιδράσεις στο εσωτερικό, διαβεβαίωσε ότι η πλήρης επιστροφή στο NATO εξυπηρετούσε τους παραδοσιακούς σκοπούς της γαλλικής πολιτικής, καθώς η μεταρρύθμιση των ατλαντικών δομών (που ήταν πάγιο γαλλικό αίτημα) άλλα και η ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΤΑΑ) θα ετίθεντο υπό διαβούλευση. Περαιτέρω, υποστήριξε ότι δεν υπήρχε αντίφαση μεταξύ της ενδυνάμωσης της Ε.Ε και του NATO, καθώς το

²⁵⁷ Martinsen, Kaare Dahl, όπ. π., σελ. 412.

²⁵⁸ Mahncke, Dieter. "The US, Germany and France: Balancing Transatlantic Relations," *The British Journal of Politics & International Relations*, 11:1, 79–93, 2009, σελ. 81-82.

²⁵⁹ Όπως αυτή αποτυπώθηκε στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας που εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2003.

τελευταίο παρέμενε ουσιώδες για τη γαλλική ασφάλεια, έναντι των νέων διεθνών απειλών και προκλήσεων. Η ίδια η δέσμευση της Γαλλίας στις δράσεις της Συμμαχίας θα προωθούσε, μάλιστα, την ιδέα της ευρωπαϊκής άμυνας.²⁶⁰

Από στρατιωτικής απόψεως, η επιστροφή της Γαλλίας στο NATO δεν παρείχε κάτι νέο, καθώς εδώ και χρόνια η χώρα συνεισέφερε ενεργά σε επιχειρήσεις. Η κύρια σημασία έγκειται στις δυνητικές πολιτικές συνέπειες για το NATO και την ΕΤΑΑ. Η πάλαι πότε γαλλική τάση για αντιπαράθεση με την πολιτική των Η.Π.Α. και δημιουργία αυτόνομου ευρωπαϊκού πόλου θα μπορούσε να αντικατασταθεί από την αποτελεσματική προσέγγιση των δύο ανωτέρω πυλώνων. Εξάλλου, θεωρείται δεδομένο ότι οι Η.Π.Α. χρειάζονται τους Γάλλους για τρεις κυρίως λόγους:²⁶¹ πρώτον, καθώς χωρίς τη Γαλλία δεν μπορεί να υπάρξει πρόοδος στην ευρωπαϊκή ενοποίηση· δεύτερον, χωρίς την περαιτέρω ενοποίηση, είναι δύσκολο για τους Αμερικανούς να «μοιραστούν» τα βάρη της κοινής άμυνας στις διεθνείς υποθέσεις· και, τρίτον, το Παρίσι πάντοτε υπήρξε αξιόπιστος σύμμαχος όποτε προέκυπτε μια σημαντική κρίση ασφαλείας και διαθέτει ίσως την αποτελεσματικότερη δυνατότητα επέμβασης και αντιτρομοκρατικής δράσης στην Ευρώπη. Σε κάθε περίπτωση, οι Η.Π.Α. διαχρονικά στηρίζουν έναν ενισχυμένο επιχειρησιακό ρόλο των ευρωπαίων εντός της Συμμαχίας και τη δημιουργία μιας ΕΤΑΑ, η οποία θα λειτουργεί ως συνιστώσα του NATO, αφού κάτι τέτοιο, σε συνδυασμό με την αμερικανική δομική ισχύ εντός αυτού, θα εξυπηρετούσε τα δικά τους εθνικά συμφέροντα.²⁶²

Η γαλλική επιστροφή στο NATO έχει, κατά βάση, θετικό αντίκτυπο για τη Γερμανία, έστω και αν σηματοδοτεί μια υποτίμηση του δικού της ειδικού βάρους: οι Γερμανοί δεν χρειάζεται πλέον να κρατούν τις ισορροπίες μεταξύ Ουάσιγκτον και Παρισιού. Οι παραδοσιακοί στρατηγικοί στόχοι της Γαλλίας θεωρούνται, πλέον, συμβατοί με τους αντίστοιχους γερμανικούς, υπό την προϋπόθεση ότι δεν τίθενται σε κίνδυνο οι ισχυροί δεσμοί του Βερολίνου με την Ουάσιγκτον και τα συμφέροντά του στην Ανατολική Ευρώπη, ιδίως σε σχέση με τη Ρωσία.²⁶³

Το ζήτημα των σχέσεων με τη Ρωσία καταδεικνύει και τις δυσχέρειες στην προαγωγή των γαλλογερμανικών στόχων, σε σχέση με τους αμερικανικούς. Τον Απρίλιο του 2008, στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι, Γαλλία και Γερμανία συνέστησαν κοινό μέτωπο, προκειμένου να μην αποδοθεί σε Ουκρανία και Γεωργία το καθεστώς υποψηφίας χώρας στη Συμμαχία και να δοθεί, έτσι, το λάθος «σινιάλο» στη Ρωσία: μια κίνηση χαρακτηριστική της ενίοτε διαφορετικής οπτικής των πραγμάτων στις δύο όχθες του Ατλαντικού.²⁶⁴ Η πρόσφατη, εξάλλου, κατάληψη της Κριμαίας, που διατάραξε όχι μόνο την Ουκρανία, αλλά και το γενικότερο διακρατικό

²⁶⁰ Ehrhart, Hans-Georg. "Homeward bound...wherever: France's return to the military integration of NATO from a German point of view, *European Security*, 19:1, 97-112, 2010, σελ. 101-103.

²⁶¹ Όπ. π., σελ. 102.

²⁶² Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*, όπ. π., σελ.242.

²⁶³ Ehrhart, Hans-Georg, όπ. π., σελ. 109.

²⁶⁴ Mahncke, Dieter. "The US, Germany and France: Balancing Transatlantic Relations", όπ. π., σελ. 80.

πλαίσιο στην Ευρώπη, έχει θέσει το Βερολίνο στο κεντρικό πεδίο των εξελίξεων, σε ένα ρόλο, όμως, που η Γερμανία αδυνατεί να αναλάβει μόνη. Η διπλωματία της, όπως σε πολλές περιστάσεις, έτσι και εδώ βαδίζει πάνω σε συγκεκριμένες αρχές: αποφυγή απομόνωσης, διπλωματική ορολογία περί συλλογικής δράσης (στις διαπραγματεύσεις του Μινσκ η σύμπραξη της Angela Merkel με τον Γάλλο Πρόεδρο Hollande ήταν απαραίτητη), σαφήνεια ηθικών αρχών και προάσπιση του διεθνούς συστήματος κανόνων.²⁶⁵ Ωστόσο, η ταχύτητα των γεγονότων και η δημιουργία τετελεσμένων στην Κριμαία, κατέδειξαν την αδυναμία σύμπλευσης της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφαλείας με τα νέα δεδομένα· ειδικά για τη Γερμανία, με το αυξημένο φορτίο ευθύνης, λόγω του προνομιακού ρόλου της στην περιοχή, η κρίση φανέρωσε επιπλέον την απροθυμία της στην ανάληψη ηγετικού ρόλου στα γεγονότα.

Η τελευταία επισήμανση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο της περαιτέρω εμβάθυνση της Ευρώπης, καθώς συνδέεται άμεσα με τη διαχείριση της κρίσης στην Ευρωζώνη. Μετά το 2008, η εξάπλωση της διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης στον ευρωπαϊκό Νότο, έχει, κατά κοινή ομολογία, επιφέρει μια ανακατανομή ισχύος, ιδιαίτερα ορατή στο επίπεδο των γαλλογερμανικών σχέσεων. Η Γερμανία έχει αναδειχθεί, τα τελευταία χρόνια, ως ισχυρός διεκδικητής της ηγεμονίας στην Ευρώπη. Οι υλικοί και οικονομικοί της πόροι την έχουν καταστήσει «πρωταθλήτρια» της Ευρωζώνης, εξαιτίας της συνεχούς οικονομικής της ανάπτυξης και των ισχυρών εμπορικών της επιδόσεων· την ίδια ώρα, άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες αντιμετωπίζουν μείωση της πιστοληπτικής τους ικανότητας, που αντιστοιχεί σε αυξημένα επίπεδα δημοσίου δανεισμού τους. Η οικονομική ισχύς της Γερμανίας συνοδεύεται από ένα σύνολο οικονομικών αντιλήψεων, που επιβάλλουν δημοσιονομικούς περιορισμούς για τις χώρες που χρωστούν.²⁶⁶ Την ίδια ώρα, η κυβέρνηση της Καγκελαρίου Merkel άσκησε όλη την επιρροή της για τον καθορισμό των όρων του Δημοσιονομικού Συμφώνου (η επονομαζόμενη Συνθήκη Σταθερότητας, Συντονισμού και Διακυβέρνησης), που υπεγράφη τον Δεκέμβριο του 2011, μεταξύ 25 χωρών της Ε.Ε., αποκλειστικά στη βάση των ανωτέρω πεποιθήσεων.

Η απόκλιση μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας, τόσο σε επίπεδο ιδεών όσο και πρακτικής, έχει μεγαλώσει δραματικά. Το γερμανικό πρότυπο καθορίζει τις εξελίξεις: σε όλους τους επιμέρους οικονομικούς και δημοσιονομικούς δείκτες (εργατικό κόστος, δημόσιες δαπάνες, έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού, επίπεδο ανεργίας) η γαλλογερμανική απόκλιση είναι σημαντική. Εξάλλου, το τεράστιο εμπορικό πλεόνασμα της Γερμανίας (περίπου 246 δις δολάρια το 2012), συγκρινόμενο με το αντίστοιχο έλλειμμα της Γαλλίας (87 δις δολάρια την ίδια χρονιά), αρκεί για να επιβεβαιώσει την

²⁶⁵ The Economist. "German foreign policy: A lurch onto the world stage", 28/2/15. Διαθ. στο: <http://www.economist.com/news/europe/21645223-germany-emerging-faster-it-wanted-global-diplomatic-force-lurch-world>

²⁶⁶ Bulmer, Simon & Paterson, William E. "Germany as the EU's reluctant hegemon? Of economic strength and political constraints", *Journal of European Public Policy*, 20:10, 1387-1405, 2013, σ. 1400.

καταλυτική οικονομική ισχύ της πρώτης.²⁶⁷ Δεν είναι υπερβολή να υποστηριχθεί ότι, στο σύγχρονο διακρατικό πεδίο της Ε.Ε., η γεω-οικονομική ισχύς του Βερολίνου είναι σημαντικά υπέρτερος συντελεστής ισχύος σε σχέση με τη γαλλική στρατιωτική ισχύ, μια υπεροχή που δημιουργεί συνθήκες γερμανικής ηγεμονίας.

Η εκλογή, το 2012, του νέου Γάλλου Προέδρου Francois Hollande, σηματοδότησε την επιστροφή των Σοσιαλιστών, μετά από 17 χρόνια, στην εξουσία και συνοδεύτηκε από υποσχέσεις για «επαναδιαπραγμάτευση» της Δημοσιονομικής Συνθήκης και των μέτρων λιτότητας, με την προσθήκη κανόνων για την ενίσχυση της ανάπτυξης και απασχόλησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο Hollande φαίνεται να επιθυμεί ένα *minimum* ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, αντί μια, γερμανικής εμπνεύσεως, οικονομική θεραπεία «σοκ» για τις χώρες που χρωστούν.²⁶⁸ Ωστόσο, το θεσμικό πλαίσιο που έχει δημιουργηθεί με πρωτοβουλία των Γερμανών, ουσιαστικά εκ του μηδενός, ελλείπει ρητής θεσμικής πρόβλεψης στη Συνθήκη της Λισαβόνας, δεν αφήνει περιθώριο για «αριστερές» πολιτικές. Σε προσωπικό επίπεδο, εξάλλου, οι σχέσεις Merkel-Hollande δεν είναι (και ουδέποτε υπήρξαν) θερμές. Η Γερμανίδα Καγκελάρια υποστήριξε ανοιχτά τον Sarkozy στις Προεδρικές εκλογές του 2012, ενώ ο Hollande καυτηρίασε τη δρακόντεια λιτότητα που «επέβαλε» η Merkel, προσθέτοντας ότι «δεν είναι στο χέρι της Γερμανίας να αποφασίζει για όλη την Ευρώπη».²⁶⁹ Ωστόσο, ο κύριος παράγοντας αποξένωσης των δύο γειτόνων δεν εντοπίζεται στις προσωπικές σχέσεις των ηγετών, αλλά στην ολοένα εντονότερη ασυμμετρία εντός του γαλλογερμανικού άξονα.

Παρά την ασυμμετρία αυτή, αλλά και τη συγκυρία που θέλει πολλές χώρες της Ε.Ε. να συναινούν στα γερμανικά σχέδια για φιλελεύθερες περιοριστικές πολιτικές, δεν επιβεβαιώνεται, τουλάχιστον έως τώρα, η ανάληψη ηγεμονικού ρόλου από την πλευρά των Γερμανών. Σε καθημερινή βάση και επί ενός πλήθους οικονομικών θεμάτων, είναι οι θεσμοί της Ε.Ε. αυτοί που προάγουν ένα συνεργατικό, μη ηγεμονικό, πλαίσιο μεταξύ των κρατών.²⁷⁰ Επιπλέον, οι θεμελιώδεις αποφάσεις για τη διαχείριση της κρίσης στην Ευρωζώνη απαιτούν *συναίνεση*, κυρίως λόγω του εξαιρετικά θεσμοποιημένου πλαισίου λειτουργίας της Ε.Ε.: μόνο εντός του πλαισίου αυτού μπορεί η Γερμανία να νομιμοποιεί την επιρροή της στους σχετικούς κανόνες. Τέλος, η άσκηση ηγεμονικής δράσης στα ζητήματα της Ευρωζώνης επηρεάζεται και από παράγοντες της εσωτερικής γερμανικής πολιτικής. Έτσι, πχ. θεσμοί, όπως η Bundesbank και το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό

²⁶⁷ Gumbel, Peter. "Europe's troubled marriage: The bond between France and Germany is fraying", 7/5/2013. Διαθ. στο <http://world.time.com/2013/05/07/europes-troubled-marriage-the-bond-between-france-and-germany-is-fraying/>.

²⁶⁸ Halimi, Serge. "Sacking Sarkozy won't be enough", *Le Monde diplomatique*, 4/2012. Διαθ. στο: <http://mondediplo.com/2012/04/01frenchelections>

²⁶⁹ Παπακωνσταντίνου, Πέτρος. «Γαλλία και Γερμανία, δύο ξένοι στην Ευρώπη», «Καθημερινή», 27/1/2013. Διαθ. στο: <http://www.kathimerini.gr/479252/article/epikairothta/kosmos/gallia-kai-germania-dyo-3enoi-sthn-eyrwph>

²⁷⁰ Η δέσμευση π.χ. της ΕΚΤ και του Προέδρου της, Mario Draghi, το 2012, να πράξει ό,τι ήταν απαραίτητο για τη σταθεροποίηση του κοινού νομίσματος, έκαμψε τις αντιρρήσεις της Γερμανίας για την απόκτηση, από την ΕΚΤ, κρατικών ομολόγων των χωρών της Ευρωζώνης στη δευτερογενή αγορά.

Δικαστήριο συμμετέχουν στην συν-διαμόρφωση των οικονομικών αποφάσεων της γερμανικής κυβέρνησης για την κρίση, δημιουργώντας μια εσωτερική συναίνεση, η οποία βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την οπτική των χωρών-οφειλετών, με αποτέλεσμα την πρόκληση δομικής ανισορροπίας στην Ευρωζώνη.²⁷¹

Κατά μία άποψη,²⁷² εξάλλου, από την έναρξη της κρίσης, το 2008, μέχρι σήμερα, οι επιδιώξεις του Βερολίνου ταυτίζονται αποκλειστικά με την διασφάλιση της ελευθερίας κινήσεων του και όχι με την προώθηση μιας συνολικής γερμανικής πρότασης για την Ευρώπη. Η πολιτική της Merkel οδηγεί, έτσι, τη Γερμανία στην εθνική περιχαράκωση, (πολιτική που, λόγω και της σύμπλευσης του SPD, απολαμβάνει εθνικής συναίνεσης), καθώς στο Βερολίνο υπάρχει ο φόβος ότι η χώρα μπορεί να χάσει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, ακόμη και εντός μιας «Γερμανικής» Ευρώπης! Το μόνο σίγουρο είναι ότι η «απρόθυμη» γερμανική ηγεμονία θα εξακολουθεί να επηρεάζει αρνητικά την Ε.Ε., δημιουργώντας αβεβαιότητα σχετικά με τη μελλοντική κατεύθυνση της ενοποίησης, ενώ την ίδια στιγμή θα καθιστά εκτροχιασμένη τη γαλλογερμανική συνεργασία.

²⁷¹Bulmer, Simon & Paterson, William E, όπ. π., σελ. 1400-01.

²⁷²Καπόπουλος, Γιώργος. “Το σχέδιο του Βερολίνου για «Γερμανική» Ευρωζώνη: Αποκαλυπτική Μελέτη”. *Εφημ. «Ημερησία»*, 3/1/2014.

Διαθ. στο: http://www.energia.gr/article.asp?art_id=77941

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κάθε απόπειρα πρόβλεψης των μελλοντικών σχέσεων Γαλλίας και Γερμανίας σε διμερές, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, σχετίζεται με την εξέταση της χρησιμότητας που έχει για τις δύο χώρες η διατήρηση συνεργασίας σε ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος. Οι συνεργασίες μεταξύ κρατών υπαγορεύονται συνήθως από την (πρόσκαιρη ή μακροπρόθεσμη) εκτίμηση των κοινών συμφερόντων ή επιβάλλεται από τους περιορισμούς του συστήματος, εντός του οποίου αλληλεπιδρούν. Στην περίπτωση της γαλλογερμανικής συνεργασίας, οι έννοιες «συμφέρον» και «χρησιμότητα» είναι δύσκολο, πλέον, να αποχωρισθούν από εκείνες της «συνήθειας» και «τυποποίησης» που επιβάλλει το υψηλά θεσμοποιημένο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον. Την ίδια στιγμή, όσο και εάν φαίνεται αναχρονιστικό, η γαλλογερμανική σχέση επηρεάζεται ακόμη από όψεις εθνικισμού, που αφορούν κυρίως τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνεται η εθνική ταυτότητα και το εθνικό συμφέρον.

Καθόλου τυχαία, σε μια πρόσφατη ανάλυση²⁷³ των αντιδράσεων της γαλλικής κοινής γνώμης, αναφορικά με τις ενέργειες της Γερμανίας ως προς τη διαχείριση της κρίσης στην Ευρωζώνη (πριν και μετά τη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου 2011), παρατηρείται μια επιστροφή σε εθνικιστικά στερεότυπα. Είτε αρνητικά (απολυταρχισμός, αλαζονεία, ακαμψία) είτε θετικά (εργατικότητα), τα στερεότυπα για τους Γερμανούς αντιστοιχούν σε μια παλαιά και πάγια απεικόνισή τους στο συλλογικό γαλλικό υποσυνείδητο. Η σύγχρονη Γερμανία, λόγω της ηγεμονικής της δράσης σε θέματα οικονομικής πολιτικής, αναπαριστάται με όρους που ανατρέχουν πίσω στο 1870 και στον Γαλλοπρωσικό πόλεμο και ενεργοποιούν ξανά το υπολανθάνον συλλογικό φαντασιακό, που παραμένει άθικτο, παρά τα 50 χρόνια θεσμοθετημένης γαλλογερμανικής συνεργασίας, από το 1963 και μετά.

Στη βάση του προβληματισμού, αναφορικά με τη διαχείριση της κρίσης στην Ευρωζώνη, βρίσκεται το ζήτημα της επιστροφής της γερμανικής πολιτικής στη *μονομερή* δράση, που συνοδεύεται από μια δυναμικότερη προώθηση των γερμανικών εθνικών συμφερόντων. Αντίθετα, η σύμπληξη του γαλλογερμανικού άξονα, κατά τη δεκαετία του '60, υποδήλωνε την ανάγκη για πολυμέρεια στη λήψη των αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής της Γερμανίας, λόγω των αντικειμενικών περιορισμών που δημιουργούσε το διπολικό σύστημα. Στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και ελλείπει πολλών από τους ψυχροπολεμικούς περιορισμούς, το Βερολίνο ακολούθησε, μέχρι πρόσφατα, μια νεφελώδη και αποσπασματική στρατηγική, τόσο στο ζήτημα των διατλαντικών σχέσεων, όσο και εκείνο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, απέναντι στο οποίο επιδεικνύει πότε στάση εθνοκεντρική, πότε ευρωκεντρική. Η συγκυρία της κρίσης στην Ευρωζώνη φαίνεται, ωστόσο, κάτι να αλλάζει: η δυσφορία των κρατών μελών για τη λειτουργία των υπερεθνικών οργάνων και των διεθνών πιστωτικών

²⁷³ Bogain, Ariane. "Demons, Ants, Giants and Dwarves: The Construction of Germany's Handling of the Euro Crisis in French Political Discourse", *Journal of Contemporary European Studies*, 22:1, 7-23, 2014.

ιδρυμάτων, θέτει επιτακτικά το ζήτημα μιας στιβαρής πολιτικής ηγεσίας στην Ευρώπη, για την οποία η γερμανική κυβέρνηση παρουσιάζεται να έχει όλα τα εχέγγυα, έστω και «απρόθυμα», να την ασκήσει. Εάν κάτι τέτοιο συνεπάγεται μια μόνιμη αναβάθμιση του κύρους της Γερμανίας, ως και την οριστική αποτίναξη του συνδρόμου «αυτο-παρεμποδίσεως» της στην ανάληψη ηγετικών καθηκόντων, μένει να αποδειχθεί.

Ωστόσο, όπως υποστηρίζεται²⁷⁴, η «κατάρρα» της γερμανικής πολιτικής είναι ότι, μέχρι σήμερα, οι όποιες επιτυχίες της οφείλονται στο ότι λειτουργούσε εντός ενός «μετριοπαθούς» πλαισίου. Ειδικότερα, όσες φορές η γερμανική στρατηγική εκδηλωνόταν αθόρυβα και «υπόγεια», μακριά από το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας, ευνοώντας πολυμερείς συσχετισμούς και συλλογικές πρακτικές, «ευνουχίζοντας» ενίοτε τη δυναμική της γερμανικής κοινωνίας, όπως κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, στεφόταν πάντοτε από απόλυτη επιτυχία, αποκομίζοντας μακροπρόθεσμα οφέλη. Αντίθετα, όποτε οι Γερμανοί επέδειξαν εσωστρέφεια και μονομέρεια, η διεθνή τους συμπεριφορά βρισκόταν σε αναντιστοιχία με τις ανάγκες και την ετοιμότητα του διεθνούς συστήματος να αφομοιώσει αυτή τη συμπεριφορά - όπως συνέβαινε μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Με βάση τις ανωτέρω επισημάνσεις, ποια μπορεί να είναι η χρησιμότητα του γαλλογερμανικού άξονα για τη νέα ισχυρή Γερμανία; Έχει, επιπλέον, η ίδια η Γαλλία όφελος στο να συντάσσεται στο πλευρό του Βερολίνου, εντός μιας Ευρώπης, ολοένα και πιο γερμανικής;

Όπως αναπτύχθηκε ήδη, η ανάληψη από τη Γερμανία ηγεμονικού ρόλου στην Ε.Ε. μπορεί να καθυστερήσει για αρκετό χρονικό διάστημα. Σε αυτό συντελούν μια σειρά από αιτίες, όπως η αυτόνομη λειτουργία των κοινοτικών οργάνων σε ζητήματα οικονομικής φύσεως, η ανάγκη επίτευξης συναίνεσης στη βάση λήψης των πολιτικών αποφάσεων εντός της Ένωσης, όπως, επίσης, πολιτικοί λόγοι στο εσωτερικό της χώρας. Η σύμπραξη με τη Γαλλία για την προώθηση σημαντικών πρωτοβουλιών στο πολιτικό πεδίο της Ένωσης, αναφορικά με την ΚΕΠΠΑ και την Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα - που επηρεάζονται από τις νέες προκλήσεις στο χώρο της Ανατολικής Ευρώπης και τα θέματα της παράνομης μετανάστευσης και διεθνούς τρομοκρατίας - είναι αναγκαία. Το αυξημένο ειδικό βάρος της Γαλλίας, με τη μόνιμη θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και τις δυνατότητες προβολής στρατιωτικής ισχύος σε διάφορα γεωγραφικά σημεία ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, μπορεί, από κοινού με την οικονομική ισχύ της Γερμανίας, να αναβαθμίσει συνολικά τη διεθνή θέση της Ε.Ε.

Η ίδια η Γαλλία παρουσιάζεται, στην παρούσα συγκυρία, αρκετά αποδυναμωμένη ως προς την επιρροή της στη διαμόρφωση των οικονομικών αποφάσεων της Ευρώπης. Αντιμετωπίζει εσωτερικά δημοσιονομικά προβλήματα και διογκούμενο έλλειμμα ανταγωνιστικότητας σε σχέση, όχι μόνο με τους Γερμανούς, αλλά και άλλες χώρες της Ένωσης. Έχοντας συνειδητοποιήσει τις προκλήσεις της

²⁷⁴ Στεργίου, Ανδρέας, *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*, όπ. π., σελ. 283-284.

παγκοσμιοποίησης αρκετά αργότερα από τους Γερμανούς, οι Γάλλοι αντιλαμβάνονται, πλέον, ότι η άποψη περί κρατικού ελέγχου στην οικονομία (dirigisme) θα πρέπει να δώσει τη θέση της σε απόψεις περί μειωμένου κράτους, αυξημένης εξωστρέφειας και λιγότερης εχθρότητας απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις. Από την άλλη, η συγκυρία της δημοσιονομικής κρίσης και η ανάγκη του Προέδρου Hollande να υποστηρίξει, για πολιτικούς λόγους, μετριοπαθείς λύσεις που δυνητικά περιλαμβάνουν αύξηση των δημοσίων δαπανών στην Ευρώπη, έρχονται σε αντίθεση με τις πραγματικές ανάγκες της γαλλικής οικονομίας και μεγαλώνουν βραχυπρόθεσμα το γαλλογερμανικό χάσμα, προς όφελος των Γερμανών. Ωστόσο, τα μακροοικονομικά μεγέθη της Γαλλίας αναμένεται να βελτιωθούν, καθώς διαθέτει την παραγωγική βάση και συγκριτικά πλεονεκτήματα που θα αναβαθμίσουν την οικονομική της θέση. Σύμφωνα, άλλωστε, με ορισμένες μελέτες, η Γαλλία αναμένεται να φτάσει πληθυσμιακά τη Γερμανία σε 10-15 χρόνια από σήμερα, αυξάνοντας περαιτέρω το πολιτικό της βάρος εντός της Ένωσης.

Επιχειρώντας μια πρόβλεψη, αναμένεται ότι η Γαλλία, για όσο διάστημα απαιτείται να ξεπεράσει τα εσωτερικά της προβλήματα, δε θα καταφέρει να διαφοροποιηθεί, στο άμεσο μέλλον, από τις επιλογές μιας ισχυρότερης Γερμανίας - η οποία κρατάει το «κλειδί» της μελλοντικής ηγεμονίας στην Ευρώπη. Προκειμένου οι Γάλλοι να αρθρώσουν νέες πρωτοβουλίες για την εμβάθυνση (ή και μετάλλαξη, προς ένα ριζικά νέο σχήμα της Ε.Ε., που θα περιλαμβάνει διαφορετικές «ταχύτητες» ολοκλήρωσης) έχουν ανάγκη τη σύμπλευση με τους Γερμανούς. Πάνω απ' όλα, ωστόσο, η Γαλλία έχει ανάγκη να αναπτύξει σταθερή ευρωπαϊκή και διεθνή πολιτική, τόσο σε θέματα οικονομικών σχέσεων όσο και ασφάλειας. Οι αντιφάσεις που προκύπτουν από την ανάλυση σειράς ενεργειών των γαλλικών κυβερνήσεων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και μετά το 1990, καταδεικνύουν ότι η γαλλική πολιτική συχνά λειτούργησε βεβιασμένα και υπό το βάρος των εξελίξεων, υπερασπιζόμενη ενίοτε ακραία το εθνικό της συμφέρον, σε βάρος της διεθνούς συνεργασίας. Το γερμανικό «πρότυπο» (πολυμέρεια, σεβασμός κοινών κανόνων, συνεργατικότητα), όπως λειτούργησε τις προηγούμενες δεκαετίες - και όχι φυσικά όπως λειτουργεί στην παρούσα συγκυρία - θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για μια αλλαγή προς την κατεύθυνση αυτή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Badsey, Stephen, *Essential Histories. The Franco-Prussian War 1870-1871*. Osprey Publishing, Oxford 2003.
- Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*. Ποιότητα, Αθήνα 2012.
- Βοσκόπουλος, Γεώργιος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009.
- Brzezinski, Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*. Λιβάνη, Αθήνα 1997.
- Creswell, Michael, *A question of balance: how France and the United States created Cold War Europe*. Harvard University Press 2006.
- Dedman, Martin J., *The Origins and Development of the European Union 1945-95: A history of European integration*, Routledge, London & New York 1996.
- Erb, Scott, *German foreign policy: navigating a new era*. Lynne Rienner Publishers, Boulder-London 2003.
- Friend, Julius W., *The Linchpin: French-German Relations, 1950-1990*. (CSIS) & Praeger, New York 1991.
- Green Simon, Hough Dan, Miskimmon Alister & Timmins Graham, *The Politics of the New Germany*. Routledge, London & New York, 2008.
- Gordon, Philip H., *A certain idea of France: French security policy and the Gaullist legacy*. Princeton University Press, New Jersey 1993.
- Guyomarch, Alain, Machin, Howard & Ritchie, Ella, *France in the European Union*. Macmillan, Hampshire & London 1998.

Hitchcock, William I., *France Restored: Cold War Diplomacy and the Quest for Leadership in Europe, 1944-1954*. University of North Carolina Press, Chapel Hill & London 1998.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*. Ποιότητα, Αθήνα 1999.

Κίσιντζερ, Χένρι, *Διπλωματία*. «Νέα Σύνορα»-Λιβάνης, Αθήνα 1995.

Kocs, Stephen A., *Autonomy or Power? The Franco-German Relationship and Europe's Strategic Choices, 1955-1995*. Praeger, Westport & London 1995.

Lowe, John, *The Great Powers, Imperialism and the German problem, 1865-1925*. Routledge, London & New York 1994

Mazzucelli, Colette, *France and Germany at Maastricht: Politics and Negotiations to Create the European Union*, Garland, New York 1997.

Merkel, Peter H., *German Unification in the European Context*. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 1993.

Paxton, Robert O., *Europe in the Twentieth Century, 2nd Edition*. Harcourt Brace Jovanovich 1985.

Schabert, Tilo, *How World Politics is Made: France and the Reunification of Germany*. University of Missouri Press, Columbia 2002.

Shennan, Andrew, *De Gaulle*. Longman, London & New York 1993.

Shollgen, Gregor, *Η Εξωτερική Πολιτική της Γερμανίας: Επιστροφή στη Διεθνή Σκηνή*. Παπαζήση, Αθήνα 2005.

Smith, Joseph, *The Cold War Second Edition, 1945-1991*. Blackwell Publishing 1998.

Σμιτ, Χελμουτ, *Η Γερμανία μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και η Ευρώπη*. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1997.

Στεργίου, Ανδρέας, *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική 1945-2005. Από την εξάρτηση στην αυτονομία*. ΡΟΕΣ/Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, Αθήνα 2005

- Στεφανίδης, Γιάννης Δ., *Ισορροπία των Δυνάμεων και Ηγεμονική Πρόκληση: Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κρατών, 1871-1945*. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2006.
- Treverton, Gregory F., *Αμερική, Γερμανία και το Μέλλον της Ευρώπης*. Το Ποντίκι, Αθήνα 1992.
- Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*. Αθ. Σταμούλης, Αθήνα 2000.
- Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Βασίλλη στο Τείχος του Βερολίνου (1789-1989), Τόμος Α΄*. Βιβλιοπωλείο της “ΕΣΤΙΑΣ”, Αθήνα 2000.
- Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος Α., *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ιστορική διάσταση του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923-2004*. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2010.
- Young, John W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*. Πατάκη, Αθήνα 2002.

ΑΡΘΡΑ – ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- BBC GREEK.com. «Ο Σιράκ θα μιλήσει για λογαριασμό του Σρέντερ», 14/10/2013. Διαθ. στην ιστοσελίδα:
http://www.bbc.co.uk/greek/news/031014_germanyfrance.shtml (Ανάκ. 4/4/14)
- Bogain, Ariane. “Demons, Ants, Giants and Dwarves: The Construction of Germany’s Handling of the Euro Crisis in French Political Discourse”, *Journal of Contemporary European Studies*, 22:1, 7-23, 2014.
- Bozo, Frederic. “Mitterrand's France, the End of the Cold War, and German Unification: A Reappraisal”, *Cold War History*, 7:4, 455-478, 2007.

- Bulmer, Simon & Paterson, William E. “Germany as the EU's reluctant hegemon? Of economic strength and political constraints”, *Journal of European Public Policy*, 20:10, 1387-1405, 2013.
- Carrier, Peter. “The Second World War in the Memory Cultures of France and Germany”, *National Identities*, 8:4, 349-366, 2006.
- Cassen, Bernard. “France’s foreign policy”, *Le Monde diplomatique*, 4/2007. Διαθ. στο : <http://mondediplo.com/2007/04/05foreign>, (Ανάκτ. 9/4/14)
- Cole, Alistair. “Looking on: France and the new Germany”, *German Politics*, 2:3, 358-376, 1993.
- Dyson, Kenneth. “The Franco-German relationship and economic and monetary union: Using Europe to bind Leviathan”, *West European Politics*, 22:1, 25-44, 1999.
- Energia.gr. “Γερμανία: Προς την ανάδειξη μιας «Ευρώπης του Βερολίνου» σε Ευρωατλαντικό πλαίσιο”, 30/1/2014.
Διαθ. στο.: http://www.energia.gr/article.asp?art_id=78688, (Ανάκτ. 3/3/15)
- Ehrhart, Hans-Georg. “Homeward bound..wherever: France’s return to the military integration of NATO from a German point of view”, *European Security*, 19:1, 97-112, 2010.
- Gumbel, Peter. “Europe’s troubled marriage: The bond between France and Germany is fraying”, 7/5/2013.
Διαθ. στο: <http://world.time.com/2013/05/07/europes-troubled-marriage-the-bond-between-france-and-germany-is-fraying/> (Ανάκτ. 3/3/15)
- Gunkel, Christoph. “Sealed with a Kiss: Treaty Heralded New Era in Franco-German Ties”, *Spiegel Online*, 22/1/2013.
Διαθ. στην ιστ.: <http://www.spiegel.de/international/europe/the-elysee-treaty-has-been-a-cornerstone-of-european-stability-a-879002.html> (Ανάκτ. 3/4/14)
- Haywood, Elizabeth. “ The European Policy of Francois Mitterand”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No 2,1993.

- Halimi, Serge. “Sacking Sarkozy won’t be enough”, *Le Monde diplomatique*, 4/2012. Διαθ. στο: <http://mondediplo.com/2012/04/01frenchelections> (Ανάκτ. 9-4-14)
- Heuser, Beatrice. “Historical Lessons and Discourse on Defence in France and Germany, 1945-90”, *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice*, 2:2, 199-237, 1998.
- Hibert, Reginald, Sir. “Britain, France and Germany: The essential European security triangle”, *The RUSI Journal*, 139:1, 27-30, 1994.
- James, Harold. “France and Frankfurt”, *Project Syndicate*, 23/4/2012.
 Διαθ. στην ιστ.: <http://www.project-syndicate.org/commentary/france-and-frankfurt> , (Ανάκτ. 4/4/14).
- Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. «Συζητούν περί γαλλογερμανικής ομοσπονδίας!», 23/1/2002.
 Διαθ. στην ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/109244/article/epikairothta/kosmos/syzhtoyn-peri-gallogermanikhs-synomospondias>, (Ανάκτ. 4/4/14)
- Καπόπουλος, Γιώργος. “Το σχέδιο του Βερολίνου για «Γερμανική» Ευρωζώνη: Αποκαλυπτική Μελέτη”. *Εφημ. «Ημερησία»*, 3/1/2014.
 Διαθ. στην ιστοσελίδα: http://www.energia.gr/article.asp?art_id=77941 , (Ανάκτ. 3/4/14)
- Leymarie, Philippe. “France returns to NATO fold”, *Le Monde diplomatique*, 4/2009. Διαθ. στο: <http://mondediplo.com/2009/04/02nato>, (Ανάκτ. 9/4/14).
- Mahncke, Dieter. “The United States, Germany and France: Balancing Transatlantic Relations,” *The British Journal of Politics & International Relations*, 11:1, 79–93, 2009.
- Markovits, Andrei S. & Reich, Simon & Westermann, Frank. “Germany: Hegemonic power and economic gain?”, *Review of International Political Economy*, 3:4, 698-727, 1996.
- Martinsen, Kaare Dahl. “The end of the affair? Germany’s relationship with France”, *German Politics*, 14:4, 401-416, 2005.

- Milner, Susan. “Euroscepticism in France and changing state-society relations”, *Journal of European Integration*, 22:1, 35-58, 2000.
- Παπακωνσταντίνου, Πέτρος. «Γαλλία και Γερμανία, δύο ξένοι στην Ευρώπη», *Εφημ. Καθημερινή*, 27/1/2013. Διαθ. στην ιστοσελίδα:
<http://www.kathimerini.gr/479252/article/epikairothta/kosmos/gallia-kai-germania-dyo-3enoi-sthn-eyrwph> , (Ανάκτ. 3/4/14)
- Pedersen, Thomas. “Keynote Article: Recent Trends in the Franco-German Relationship”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 41, *Annual Review*, 13-25, 2003.
- Schumacher, Alois.” Germany and France. a new partnership? Franco-German relations since unification”, *Journal of Area Studies*, 1:2, 53-65, 1993.
- Simonian, Haig . “France, Germany and Europe”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. XIX, No. 3, 1981.
- Soutou, Georges-Henri. “France and the Cold War, 1944–63”, *Diplomacy & Statecraft*, 12:4, 35-52, 2001.
- Stark, Hans. “France and Germany — A new start?”, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 34:2, 21-28, 1999.
- Sturmer, Michael. “Dealing with the Germans: geopolitical determinism”, *The European Journal of International Affairs*, 3:9, 91-105, 1990.
- The Economist. “German foreign policy: A lurch onto the world stage”, 28/2/15. Διαθέσιμο στο: <http://www.economist.com/news/europe/21645223-germany-emerging-faster-it-wanted-global-diplomatic-force-lurch-world> (Ανάκτ. 2/3/15)
- Trouille, Jean-Marc & Uterwedde, Henrik. “Franco-German relations, Europe and Globalisation”, *Modern & Contemporary France*, 9:3, 339-353, 2001.